

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTO

MARTYNO ŠUKEVIČIAUS
(CIVILINĖS IR VERSLO TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

NETEISĖTI VEIKSMAI IR KALTĖ
TAIKANT GRIEŽTĄ ATSAKOMYBĘ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr.
Simona Drukteinienė

Vilnius, 2019

Turinys

Įvadas	3
I. Neteisėtų veiksmų ir kaltės turinys deliktinės atsakomybės atveju	6
1.1. Deliktinės atsakomybės ištakos	6
1.2. Pagrindiniai deliktinės atsakomybės ypatumai	8
1.3. Generalinio delikto doktrina Lietuvos deliktų teisėje.....	12
1.4. Neteisėti veiksmai ir kaltė kaip deliktinės atsakomybės sąlygos	14
1.4.1. <i>Neteisėti veiksmai</i>	15
1.4.2. <i>Kaltė</i>	18
1.5. Kaltės ir neteisėtų veiksmų santykis.....	23
II. Griežta deliktinė atsakomybė	25
2.1. Bendri griežtos atsakomybės bruožai	25
2.1.1. <i>Griežta atsakomybė Jungtinėse Amerikos Valstijose</i>	28
2.1.2. <i>Griežta atsakomybė Prancūzijoje</i>	32
2.1.3. <i>Griežta atsakomybė Vokietijoje</i>	35
2.1.4. <i>Griežtos atsakomybės samprata Europos deliktų teisės principuose (PETL)</i>	37
2.1.5. <i>Griežtos atsakomybės samprata Bendrų pagrindų sistemos projekte (DCFR)</i>	40
2.2. Griežtos atsakomybės samprata Lietuvos teisėje	42
III. Neteisėti veiksmai ir kaltė griežtoje atsakomybėje	47
3.1. Neteisėti veiksmai taikant griežtą atsakomybę.....	47
3.2. Kaltė taikant griežtą atsakomybę.....	50
3.2.1. <i>Kaltės reikšmė neturtinės žalos atveju</i>	51
3.2.2. <i>Paties nukentėjusiojo kaltė</i>	53
3.2.3. <i>Kelių asmenų kaltė taikant griežtą atsakomybę (solidarioji atsakomybė)</i>	55
3.2.4. <i>Darbdavio kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybė ir jos santykis su darbuotojo atsakomybe</i>	56
IŠVADOS	59
Pasiūlymai	61
Literatūros sąrašas	62
Anotacija	70
Annotation	71
Santrauka	72
Summary	73

Ivadas

Baigiamojo darbo aktualumas. Civilinės atsakomybės reikšmė įtvirtinta aukščiausios galios teisės akte - Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija). Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalis skelbia, jog „*asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas*“¹. Atlyginant materialinę ir moralinę žalą asmeniui, pradeda veikti civilinės atsakomybės institutas. Visuotinai pripažįstama, jog egzistuoja keturios pagrindinės civilinės atsakomybės sąlygos, kurioms esant, egzistuoja pagrindas taikyti civilinę atsakomybę, t.y. neteisėti veiksmai, kaltė, priežastinis ryšys ir žala. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso² (toliau – CK) 6.248 straipsnio 1 dalis numato, jog „*civilinė atsakomybė kyla tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė kyla be kaltės.*“ Civilinė atsakomybė tais atvejais, kai nėra žalą padariusio asmens kaltės, deliktų teisėje vadinama griežtąja atsakomybe. Nors deliktų teisės teorijoje galima rasti įvairių nuomonių, tačiau griežtosios civilinės atsakomybės esmė – išimtis iš CK įtvirtinto generalinio delikto doktrinos, kurios esminis elementas – atsakomybės atsiradimas asmenims nepriklausomai nuo jų kaltės. Taigi, nustatant griežtą deliktinę atsakomybę, iš esmės susiduriama su situacija, kai kaltė ir neteisėti veiksmai nebeturi reikšmės. Iškyla klausimas, koks yra šių dviejų sąlygų sąryšis bei, ar visais atvejais taikant griežtą atsakomybę, kaltė yra tas faktorius, į kurį visiškai neturėtų būti atsižvelgiama? Taip pat, kokia neteisėtų veiksmų reikšmė griežtos atsakomybės taikymo atveju? Be kita ko, kokią įtaką griežtos atsakomybės atveju turi kalti asmens veiksmai? Turint omenyje civilinių teisinių bei visuomeninių santykių dinamiškumą bei civilinės atsakomybės konstitucinį reikšmingumą, teisės mokslo ir praktikos vystymosi požiūriu yra svarbu ir aktualu analizuoti ir atsakyti į aukščiau nurodytus klausimus tam, kad būtų užtikrintas tinkamas ir veiksmingas civilinės atsakomybės taikymas.

Problema. Ar visais atvejais taikant griežtą atsakomybę nėra būtina atsižvelgti į skolininko neteisėtus veiksmus ir kaltę?

Baigiamojo darbo tikslas. atskleisti neteisėtų veiksmų bei kaltės tarpusavio santykį ir reikšmę taikant kalte grįstą deliktinę atsakomybę bei nustatyti kaltės ir neteisėtų veiksmų reikšmę taikant griežtą atsakomybę. Darbo tikslui pasiekti buvo išskelti šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti neteisėtų veiksmų ir kaltės sąvokų turinį bei nustatyti jų reikšmę taikant deliktinę atsakomybę.
2. Išanalizuoti griežtos atsakomybės sąvokos turinį bei taikymo sąlygas.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija, TAR, žiūrėta 2019 m. rugsėjo 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas TAR, žiūrėta 2019 m. rugsėjo 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB>

3. Nustatyti neteisėtų veiksmų ir kaltės įtaką griežtos atsakomybės atveju.

Ginamasis teiginys. Neteisėti veiksmai ir kaltė turi įtakos skolininko padėčiai griežtos atsakomybės atveju.

Baigiamojo darbo naujumas ir ištyrimo lygis. Neteisėti veiksmai ir kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlygos iš esmės buvo ne kartą nagrinėtos įvairiais aspektais: prof. Vytautas Mizaras neteisėtus veiksmus, kaltę bei griežtą atsakomybę nagrinėjo mokslinių straipsnių rinkinyje „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“³, Algis Norkūnas yra išsamiai analizavęs kaltę kaip vieną iš civilinės atsakomybės sąlygų straipsnyje „Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas“⁴ priėjęs išvados, jog kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąvoka, suprantama kaip subjektyvusis (faktinis) nesąžiningumas. Tarptautiniame kontekste šioje srityje yra itin pasižymėję J. Spier⁵ ir H. Koziol⁶, prisidėję prie „Unification of tort law“ leidinių serijos, kurioje itin išsamiai nagrinėjo neteisėtų veiksmų ir kaltės sąvokas bei griežtos atsakomybės sąlygas. Lietuvos teismų praktikoje griežta atsakomybė, kaltė ir neteisėti veiksmai bei atskiri griežtos atsakomybės atvejai yra aptarti 2018 metais parengtoje apžvalgoje „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“⁷.

Tačiau deliktų teisės doktrinoje iš esmės pasigendama platesnio požiūrio į pačią griežtos atsakomybės sąvoką bei sampratą, lyginant atskirus jos aspektus su užsienio deliktų teisėje vyraujančia griežtos atsakomybės samprata. Išsamesnė griežtos atsakomybės sąvokos analizė bei neteisėtų veiksmų ir kaltės sąryšis su griežta atsakomybe yra itin svarbus plėtojant civilinės teisės mokslą.

Tyrimo objektas. Darbe bus nagrinėjami griežtos atsakomybės, civilinės atsakomybės sąlygų (neteisėtų veiksmų ir kaltės) sampratos, reguliavimo ir aiškinimo ypatumai, taikant griežtą atsakomybę Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje bei teismų praktikoje.

Tyrimo metodika.

1. Lyginamasis metodas bus naudojamas lyginant Lietuvoje bei Prancūzijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Anglijoje ir Vokietijoje vyraujančias deliktinės atsakomybės,

³ Vytautas Mizaras, *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos*. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos (Vilnius: Justitia, 2007).

⁴ Algis Norkūnas, „Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas“. *Jurisprudencija*, t. 28(20) 2002.

⁵ Jaap Spier ir Christian Von Bar (red.), *The Limits of Liability: Keeping the Floodgates Shut* (United Kingdom: Kluwer Law International, 1995).

⁶ Helmut Koziol (red.), *Unification of Tort Law: Wrongfulness* (London: Kluwer Law International, 1998)

⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018-11-16 apžvalga „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje““, LAT, žiūrėta 2019 m. spalio 5 d., <https://www.lat.lt> › 2018/06 › 2018_griežtosios_atsakomybes_apzvalga

griežtos atsakomybės bei kaltės ir neteisėtų veiksmų sampratas, siekiant surasti esminius skirtumus ir panašumus.

2. Loginis ir lingvistinis metodai bus naudojami įsigilinti į teisės normų turinį.

3. Sisteminis metodas bus naudojamas įvertinti neteisėtų veiksmų ir kaltės tarpusavio ryšius deliktinės atsakomybės atveju.

Baigiamojo darbo reikšmė. Baigiamajame darbe pateikiamos išvados ir pasiūlymai gali pasitarnauti teismų praktikoje, tinkamai nustatant, ar konkrečiu atveju turėtų būti taikoma griežta deliktinė atsakomybė, taip pat gali pasitarnauti įstatymų leidėjui nustatant didesnio pavojaus šaltinio sampratą.

Baigiamojo darbo originalumas. Baigiamojo darbo pagrindas – savarankiškai autoriaus atliktas darbas, kuris paremtas Lietuvos ir užsienio teisės literatūra bei teismų praktika.

Tyrimo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis, taip pat santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmame baigiamojo darbo skyriuje analizuojama deliktinė atsakomybė, pradedant nuo jos istorinės perspektyvos, bei aptariami pagrindiniai bendri deliktinės atsakomybės ypatumai, analizuojamos neteisėtų veiksmų ir kaltės sąvokos Lietuvoje bei užsienyje, kartu analizuojant neteisėtų veiksmų ir kaltės santykį.

Antrame baigiamojo darbo skyriuje aptariami bendri griežtos atsakomybės bruožai bei jos skirtumai nuo klasikinės kalte paremtos deliktinės atsakomybės, analizuojama griežtos atsakomybės samprata Jungtinėse Amerikos Valstijose, Prancūzijoje bei Vokietijoje, lyginant su Lietuvoje nusistovėjusia griežtos atsakomybės samprata.

Trečiajame baigiamojo darbo skyriuje analizuojamas neteisėtų veiksmų ir kaltės turinys griežtos atsakomybės taikymo atveju, analizuojami atskirti kaltės ir neteisėtų veiksmų nustatymo atvejai, turintys įtakos skolininko atsakomybei (paties nukentėjusio kaltė, neturtinės žalos priteisimo atvejai ir pan.)

Išvadose ir pasiūlymuose apibendrinama bei įvertinama, kaip pavyko pasiekti darbo tikslą ir įgyvendinti išsikeltus uždavinius, remiantis atliktos analizės rezultatais, pateikiami pasiūlymai, kaip tinkamai nustatyti griežtą atsakomybę.

I. Neteisėtų veiksmų ir kaltės turinys deliktinės atsakomybės atveju

Šiuolaikinėje civilinėje teisėje priimta laikyti, jog pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija – kompensacinė, t.y. taikant atsakomybę siekiama kompensuoti asmens patirtą žalą, kad nukentėjusysis atsidurtų tokioje padėtyje, kurioje jis būtų, jeigu jam nebūtų padaryta žala. Tą patvirtinta ir CK 6.263 straipsnio 1 dalis, kuriuo yra įtvirtinta bendroji generalinio delikto taisyklė, o jos esmė ir pagrindinė funkcija, kaip jau minėta, kompensuoti nukentėjusiajam jo teisių pažeidimu padarytą žalą.⁸ Civilinės atsakomybės atveju gali būti kompensuojama tik ta žala, kuri padaryta neteisėtais (priešingais teisei) veiksmais. Tarkime, Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintas privačios nuosavybės paėmimas visuomenės poreikiams negali būti laikomas žala civilinės atsakomybės prasme ir tokia žala negali būti atlyginama remiantis civilinės teisės normomis.

Gilinantis į pačios civilinės atsakomybės turinį, civilinė atsakomybė yra skirstoma į sutartinę ir deliktinę atsakomybę. Nors tiek teorijoje, tiek ir praktikoje susiduriama su nemažai problemų taikant sutartinę atsakomybę, tačiau šiuo atveju bus kalbama išskirtinai apie deliktinę atsakomybę. Siekiant tinkamai suprasti neteisėtų veiksmų ir kaltės ypatybes taikant deliktinę atsakomybę, visų pirma svarbu išanalizuoti tiek neteisėtų veiksmų ir kaltės kaip civilinės atsakomybės sąlygų turinį ir esmę, suprasti jų tarpusavio santykį, o taip pat įsigilinti ir į pačios deliktinės atsakomybės turinį. Šiame darbo skyriuje bus aptarti būtent aukščiau nurodytieji civilinės atsakomybės aspektai.

1.1. Deliktinės atsakomybės ištakos

Pačios deliktų teisės ištakomis galima laikyti romėnų teisę. Pats žodis deliktas (*lot. – delict*) iš lotynų kalbos kilęs terminas, reiškiantis „neteisėta, teisiškai neteisinga“. Užuominų apie deliktų teisę galima rasti ir Senovės Romos XII lentelių įstatyme.⁹ Deliktas romėnų teisėje, skirtingai nei šiuolaikinėje teisėje, buvo suprantamas visiškai kitaip – deliktą padaręs asmuo privalėdavo sumokėti baudą (nors pati bauda buvo išmokama žalą patyrusiam asmeniui ir dažnu atveju du – tris kartus viršydavo patį žalos dydį)¹⁰. Priimtina laikyti, jog romėnų deliktų teisę sudarė smerktinas elgesys, kuris iš pradžių buvo baudžiamas civiline bauda, nuostolių ir žalos atlyginimu arba tiek vienu, tiek ir kitu.¹¹ Senovės Romos teisėje deliktai buvo skirstomi į keturias

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-701/2017.

⁹ Mykolo Romerio Universitetas, *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 1042.

¹⁰ Internetinė enciklopedija „Encyclopaedia Britannica“, žiūrėta 2019 m. lapkričio 9 d. <https://www.britannica.com/topic/delict>

¹¹ Rafael Domingo „The Roman Law of Delicts. An Overview“ (Emory University School of Law, 2017) p. 1. <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=04111908300002208010602210207009612510204208404707402008>

pagrindines rūšis: *furtum* (vagystė), *rapina* (apiplėšimas); *injuria* (sužeidimas) bei *damnum injuria datum* (praradimas, kurį sukėlė žala turtui)¹².

Priėmus XII lentelių įstatymą – ankstyviausią romėnų teisės šaltinį, buvo matomas tam tikras lūžis *injuria* delikto prasme. Iki tol galiojęs asmeninio keršto principas¹³ buvo pakeistas žalos atlyginimo principu. Valstybė turėjo prerogatyvą nustatyti konkrečią fiksuotą sumą, kurią už tam tikrą sužeidimą skolininkas privalėjo sumokėti kreditoriui. Tačiau palaipsniui, keičiantis pinigų vertei, tokia praktika po truputį išnyko. Vystantis romėnų teisei, keitėsi ir požiūris į patį *injuria* deliktą: į jo taikymo sferą pateko ne tik fizinis asmens sužeidimas, bet ir šmeižtas ar įžeidimas¹⁴.

Kalbant apie *damnum injuria datum* deliktą, jos ištakomis galima laikyti *Lex Aquila*¹⁵. Šiame įstatyme turtu buvo laikomi pastatai, vergai ir gyvūnai bei buvo nurodoma, jog vergo ar gyvūnų neteisėto nužudymo atveju, privalomai atlygintina žala turi būti lygi aukščiausiai vergo ar gyvūno vertei per praėjusius metus. Sunaikinus kitokį turtą, atlygintina vertė nustatoma atsižvelgiant į konkretaus turto vertę per praėjusias 30 dienų¹⁶. Priimant *Lex Aquila*, siekta iki tol egzistavusią baudinę žalos atlyginimo sistemą pakeisti kompensacine. *Lex Aquila* priėmimas padarė itin didžiulę įtaką ir kitų deliktų taikymo atžvilgiu. Šio teisės akto aiškinimas susiejo asmens atsakomybę su jo kalte (*lot. culpa*) ir taikant analogiją buvo pradėtas taikyti ir kitų deliktų atžvilgiu¹⁷. Nors senovės Romos teisininkai taip ir nesukūrė detalios deliktų teisės doktrinos, tačiau davė pradmenis tolimesniam jos vystymuisi.

Romos imperijos žlugimas padarė tam tikrą pertrauką tolimesniam deliktų teisės vystymuisi, tačiau pirmieji atgimimo ženklai gali būti matomi jau XI amžiuje. Nors pačioje pradžioje nebuvo itin ryškių pokyčių ir pažangos, kadangi glosatoriai iš esmės nesistengė toliau plėtoti deliktų teisės, o tikrai bandė išaiškinti *Corpius Iuris Civilis* tekstą, tačiau XVI amžiuje įvyko esminis lūžis – humanizmo mokyklos sekėjai (šioje sferoje ypač pasižymėjo prancūzai) pradėjo gilintis ne į patį teisinį tekstą, o į principus, kuriais remiantis nustatytos tokios normos. Tuo tarpu neoscholastikos atstovai (daugiausia Ispanijoje) pradėjo romėnų teisės, kanonų teisės ir mokslinės teologijos asimiliacijos procesą. Šių dviejų procesų rezultatą apibendrino olandų teisės

[9030092088069124123026028078000029013029110007037066020065078098081127119059048075082121092082117075022068118070061000082124071116100016121017003070024127127126002002089016088109011120071004096103&EXT=pdf](http://www.oxfordjournals.org/doi/pdf/10.1093/ajph/103.10.1207)

¹² *Ibid.*

¹³ Senovės Romoje iki tol galiojo principas, jog sužeidus asmenį (pvz.: sulaužius ranką), nukentėjęs asmuo galėjo atsilyginti tuo pačiu.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Senovės Romos įstatymas, priimtas III a. pr. Kr., numatantis kompensaciją turto savininkams. Šis įstatymas saugojo Romos piliečius nuo kai kurių vagysčių, vandalizmo ir turto sunaikinimo formų.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/2003/37.html#Heading13>

mokslininkas Hugo Grotius savo veikalė *De Iure Belli ac Pacis* išleista 1626 metais. Ir būtent čia Hugo Grotius apibūdina kertinį deliktų teisės principą – asmens atsakomybę už žalą, padarytą dėl jo kaltės¹⁸. Hugo Grotius suformuotos idėjos davė pagrindą XVII – XVIII amžių žymiausių teisininkų (Samuel Pufendorf, Christian Thomasius, Jean Barbeyrac, Christian Wolff) darbams, kurių idėjos vėliau buvo perkeltos XVIII – XIX amžiais kodifikuojant Europos civilinę teisę. Būtent šios idėjos suformavo deliktinės atsakomybės pagrindus 1804 metų Prancūzijos civiliniame kodekse (*pranc. Code Civil*) ir 1811 metų Austrijos bendrajame civiliniame kodekse (*vok. Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch*), kurie savo ruožtu buvo pavyzdys daugumai XIX amžiaus civilinių kodeksų kitose valstybėse.

1.2. Pagrindiniai deliktinės atsakomybės ypatumai

Deliktu yra laikomas neteisėtas valinis asmens veiksmas, kuriuo yra padaroma žala (tiek turtinė, tiek ir neturtinė) kitam asmeniui. Svarbi ypatybė yra ta, jog iki žalos padarymo tiek žalą padariusio asmens, tiek ir ją patyrusio, neturi sieti jokie santykiai. Ir būtent žalos padarymo pagrindu susiklosto prievoliniai (deliktiniai) teisiniai santykiai¹⁹.

Analizuojant CK nuostatas, bendriausias deliktinės atsakomybės apibrėžimas pateikiamas CK 6.245 straipsnio 4 dalyje, numatančioje, jog „deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais.“ Kasacinio teismo praktikoje pažymima, jog deliktine teise ginamas tikrumo interesas, kuris iš esmės reiškia, jog asmuo tikisi išlikti tokioje padėtyje, kokioje yra (tikisi, kad padėtis neblogės). Taigi, deliktinės atsakomybės taikymo tikslas – gražinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų likęs, jei nebūtų buvę delikto²⁰. Tačiau autoriaus nuomone, daugeliu atveju toks deliktinės atsakomybės taikymo tikslas yra daugiau teisinė fikcija ir yra sunkiai įgyvendinamas. Gyvybės atėmimo, sveikatos sutrikdymo (ypač tais atvejais, kai sveikata sutrikdoma itin sunkiai), netgi kai kuriais turto praradimo atvejais (kai yra kalbama apie tam tikrą nematerialinę vertę turintį turtą), deliktinės atsakomybės pritaikymas ne visada gali kompensuoti kreditoriaus patirtą turtinę žalą ir iš esmės gražinti jį į pradinę padėtį. Sveikatos sutrikdymo atvejais idealiu variantu asmens patiriama žala neturėtų apsiriboti vien gydymu ir kitomis panašiomis išlaidomis, kadangi, žvelgiant plačiau, sveikatos sutrikdymas paprastai nesibaigia vien gydymu, reabilitacija ir vaistais.

¹⁸ Ibbetson, David. "How the Romans Did for Us: Ancient Roots of the Tort of Negligence", *UNSW Law Journal* 37; 26(2), (2003).

<http://classic.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/2003/37.html#Heading13>

¹⁹ Valentinas Mikelėnas, *Prievolių teisė pirmoji dalis* (Vilnius: Justitita, 2002) 62.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-520/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88/2015 ir kt.

Dažnai žalą patyręs asmuo turi pakeisti ir tam tikrus savo įpročius, kas gali prisidėti prie padidėjusių išlaidų, kurių, deja, itin sunku, o galbūt ir neįmanoma, numatyti ir apskaičiuoti. Šiuo atveju gali pasitarnauti neturtinės žalos atlyginimas, kuris bent jau laikinai suteikia tam tikrą moralinę satisfakciją.

Kaip jau minėta darbo įvade, civilinė atsakomybės, o kartu ir deliktinės atsakomybės pagrindinė funkcija – iš Konstitucijos kylanti garantija, jog nukentėjusiam asmeniui bus atlyginta padaryta žala. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis teismas) yra pažymėjęs, jog Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimas – konstitucinis principas²¹, kuris yra neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo. Taigi, „*Konstitucija imperatyviai numato įstatymo leidėjui sukurti tokį teisinį reguliavimą, jog būtų sudarytos visos prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai*“²². Tačiau tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje randama ir daugiau civilinės atsakomybės (o kartu ir deliktinės atsakomybės) funkcijų. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog pagrindinė civilinės atsakomybės kompensacinė funkcija yra pasiekama per satisfakciją²³, taip pat atlieka ir auklėjamąją bei prevencinę funkcijas²⁴. Tačiau kai kurie autoriai vis dėlto neigia prevencinę civilinės atsakomybės funkciją. Kaip yra pažymėjęs Helmut Koziol, pareigos kompensuoti padarytą žalą grėsmė neabejotinai suteikia bendrą paskatą bet kokiomis išgalėmis išvengti žalos padarymo²⁵. Taigi, civilinė atsakomybė kartu ne tik užtikrina, jog žalą patyrusiam asmeniui bus tinkamai kompensuota, tačiau ir iš dalies apsaugo asmenį nuo galimai netinkamo kitų asmenų elgesio jo atžvilgiu. Pats žalos atlyginimo faktas neturi pažeisti nei skolininko, nei kreditoriaus interesų. Taigi, atlyginant žalą turi būti vadovaujamas ir CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo ir sąžiningumo principais, t.y pats žalos kompensavimo mechanizmas neturėtų būti įrankis kreditoriui nepagrįstai praturtėti skolininko sąskaita.

²¹ Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“, bylos Nr. 14/96; Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“, bylos Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03,

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“, bylos Nr. 13/04-21/04-43/04, 38/04-39/04.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2001 ir kt.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-496/2008.

²⁵ Helmut Koziol ir kt., *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, (Wien: Jan Sramek Verlag, 2015), 26.

https://www.jan-sramek-verlag.at/fileadmin/user_upload/Koziol_ComparaTortLaw_Eng_0040_2_DRUCK_eBook.pdf

Svarbu atkreipti dėmesį ir į keletą deliktinės atsakomybės ypatumų. Neretai skolininkas yra ne asmuo, kuris neteisėtais veiksmais padaro žalą kreditoriui, o kitas asmuo, ir tokiais atvejais yra pagrindas taikyti netiesioginę deliktinę atsakomybę (angl. *vicarious liability*)²⁶. Kitas aspektas - deliktinės atsakomybės sąveikos laiko atžvilgiu nustatymas. Deliktinės atsakomybės atsiradimo momentas siejamas su tam tikrą teisinę pareigą turinčio asmens veiksmais ar neveikimu, kai dėl tokių veiksmų/neveikimo kitam asmeniui kyla žala²⁷. Taigi, deliktinė atsakomybė iš esmės kyla nuo to momento, kai kitam asmeniui kyla žala. Šiuo atveju, kaip yra išaiškinęs Kasacinis teismas, žalos atlyginimo momentas yra siejamas su žalos atsiradimo momentu²⁸ - taigi - ir su pačios deliktinės atsakomybės atsiradimo momentu.

Sutiktina su Stephen D. Sugarman²⁹ įžvalga, jog deliktai yra tarsi nusikalstamos veikos ta prasme, jog atsakomybė už juos dažnai grindžiama visuomenės nustatytų elgesio normų pažeidimu. Šiuo atveju deliktas suprantamas kaip konkretaus asmens (fizinio ar juridinio) teisių pažeidimas, o civilinių teisių gynimo priemonių panaudojimas priklauso nuo nukentėjusios šalies valios, kuri gali pasirinkti pateikti ieškinį šiai žalai atlyginti. Tuo tarpu baudžiamojoje teisėje, plačiąja prasme, bet kokie neteisėti veiksmai iš esmės yra nusikaltimas prieš visą visuomenę. Kaip jau minėta, deliktinė atsakomybė yra ir iš teisės pažeidimo atsirandanti turtinė prievolė, o taip pat ir vienas iš pažeistos teisės gynybos būdų³⁰, įtvirtintų CK 1.138 straipsnyje³¹. Deliktinė atsakomybė iš esmės taikoma asmenims padariusiems žalos kitiems arba atsakantiems už kitų asmenų ar už didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą. Kiekvienas asmuo visada prisiima teisės aktuose numatytas pasekmes, jei nesilaiko teisės aktų reikalavimų. Deliktinę atsakomybę sukeltantys neteisėti veiksmai arba neveikimas yra asmens elgesys, pažeidžiantis bendruosius teisės principus, draudžiančius daryti žalą.³²

Sistemiškai aiškinant civilinę atsakomybę nustatančius straipsnius, deliktinės atsakomybės atveju išskiriamos keturios savarankiškos civilinės atsakomybės sąlygos: (i) neteisėti veiksmai; (ii) žala; (iii) priežastinis ryšys tarp aukščiau nurodytų civilinės atsakomybės sąlygų; bei

²⁶ Mikelėnas, *supra note*. 19: 62

²⁷ Dangutė Ambrasienė, Egidijus Baranauskas ir Danguolė Bublienė *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006), 183.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2011.

²⁹ Stephen D. Sugarman, *Torts in Law, International Encyclopedia of Behavioral and Social Sciences* 2 edition (2014), 2.
https://www.law.berkeley.edu/files/Sugarman_on_Torts_International_Encyclopedia_Social_and_Behavioral_Sciences_Reformatted.pdf

³⁰ Mykolo Romerio Universitetas, *supra note*, 9: 1043.

³¹ CK 1.138 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatyta, jog „Civilinės teisės įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, neviršydamas savo kompetencijos <...> išieškodamas iš pažeidusio teisę asmens padarytą turtinę ar neturtinę žalą (nuostolius), o įstatymų arba sutarties numatytais atvejais – netesybas (baudą, delspinigius)”

³² *Ibid.*

(iv) kaltė. Lietuvos Aukščiausiasis teismas savo jurisprudencijoje taip pat pažymi, jog „bet kuriai civilinės atsakomybės rūšiai (tiek sutartinei, tiek deliktinei) taikyti reikalinga nustatyti visas būtinas civilinės atsakomybės sąlygas: nukentėjusios šalies patirtą žalą (nuostolius), atsakingos dėl žalos atsiradimo šalies neteisėtus veiksmus (neteisėtą neveikimą) ir kaltę (išskyrus griežtosios civilinės atsakomybės taikymo atvejus) bei priežastinį neteisėtų veiksmų (neteisėto neveikimo) ir padarytos žalos (nuostolių) ryšį”³³. Analogiškos civilinės atsakomybės sąlygos kaip pagrindas kilti deliktinei atsakomybei išskiriamos ir Europos deliktų teisės principuose (PETL): atlyginama žala, atsiradusi dėl neteisėtų veiksmų (2:101 straipsnis), priežastinis ryšys (3:101 straipsnis) ir kaltė (4:101 straipsnis)³⁴. Tačiau kalbant apie generalinio delikto doktriną, iš esmės yra kalbama tik apie tris būtinas civilines atsakomybės sąlygas, t.y. kaltę (apimančią ir neteisėtus veiksmus), žalą ir priežastinį ryšį.

Jungtinėse Amerikos Valstijose, kaip vienoje iš bendrosios teisės tradicijos valstybių, taikomas kiek platesnės civilinės atsakomybės sąlygų aiškinimas. Šiuo atveju pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija - ne bausti asmenis už padarytas veikas, bet kompensuoti tiems asmenims, kuriems asmeniškai ar kurių turtui buvo padaryta neteisėta žala dėl kito asmens netinkamo elgesio. Skirtingai nei Lietuvos ar kitų kontinentinės teisės tradicijos valstybių deliktų teisėje, Jungtinėse Amerikos Valstijose deliktai skirstomi į tris pagrindines grupes: (i) tyčiniai deliktai (*angl. intentional torts*), (ii) aplaidumas (*angl. negligence*); ir (iii) griežtos atsakomybės deliktai (*angl. strict liability torts*)³⁵. Labiausiai paplitusi deliktų rūšis- aplaidumo deliktai, paprastai įvardijami kaip nepasinaudojimas tokiu elgesio modeliu, koku panašiais atvejais būtų pasinaudojęs protingas ir atsargus asmuo³⁶. Nustatant, ar žalą galimai padariusiam asmeniui kils deliktinė atsakomybė, iš esmės įrodinėjamos keturios aplaidumo kaip deliktinės atsakomybės sąlygos: (i) asmuo turėjo pareigą veikti (bendrą pareigą arba pareigą nukentėjusiam); (ii) asmuo pažeidė aukščiau nurodytą pareigą; (iii) nukentėjusiojo patirta žala kaip aukščiau nurodytos pareigos pažeidimo pasekmė; (iv) žala galėjo būti protingai numatoma kaip žalą padariusio asmens veikimo ar neveikimo rezultatas³⁷.

Švedijoje civilinės atsakomybės sąlygos taip pat aiškinamos kiek plačiau nei Lietuvoje. Švedijoje, kaip vienoje iš skandinavų deliktų teisės tradicijos pavyzdžių, deliktų teisė iš esmės

³³ Žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gegužės mėn. 9 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2012

³⁴ European Group on Tort Law, *Principles of European Tort Law. Text and Commentary* (Wien: Springer, 2005) https://www.researchgate.net/publication/321568630_Principles_of_European_Tort_Law_Text_and_Commentary/link/5d2de259458515c11c36347f/download

³⁵ Michael R. McCurdy ir Jason B. Robinson “Tort law in the United States”. Žiūrėta 2019 m. spalio 30 d. <https://fwlaw.com/insights/tort-law-united-states>

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Aaron Larson. “Negligence and Tort law“. *Exper law*. Žiūrėta 2019 m. spalio 30 d. https://www.expertlaw.com/library/personal_injury/negligence.html

remiasi principu, jog bet kokia žala, o ypač taip vadinama „asmeninė žala“ (*šved. personskada*), turėtų būti atlyginta. Siekiant nustatyti, ar asmeniui kils atsakomybė už padarytą deliktą, vadovaujamosi tokiais civilinės atsakomybės sąlygomis: (i) neatsargumo (kaltė, *culpa*) taisyklė arba griežtos (be kaltės) atsakomybės taisyklė; (ii) teisiškai pripažinta žalos rūšis; (iii) priežastinis ryšys ir pakankamumas; bei (iv) civilinę atsakomybę šalinančios/mažinančios aplinkybės (savigny ir pan.)³⁸. Be kita ko, Švedijos Deliktinės atsakomybės įstatymo (*šved. Skadeståndslagen, SKL*) 2 straipsnio 4 bei 5 dalys numato specialias deliktų taikymo taisykles nepilnamečiams bei neįgaliems asmenims. Šios taisyklės nurodo, jog vertinant vaikų bei turinčių psichinę negalią asmenų civilinę atsakomybę, privaloma atsižvelgti į tokias aplinkybes kaip vaikų išsivystymo lygis, psichikos sutrikimo pobūdis ir pan. Šiuo atveju tokios aplinkybės yra reikšmingos mažinant civilinę atsakomybę arba tokius asmenis atleidžiant nuo civilinės atsakomybės apskritai. Taigi, Švedijoje, skirtingai nei Lietuvoje, kaip atskira deliktinės atsakomybės sąlyga yra išskiriama civilinę atsakomybę šalinančios/mažinančios aplinkybės, kas autoriaus nuomone, sudaro prielaidas objektyviam teisingumui.

Taigi, galima daryti išvadą, deliktinė atsakomybė visais atvejais – iš nesutartinių santykių atsirandanti nauja turtinė prievolė, kurios pagrindinis tikslas – kompensuoti asmens patirtą žalą ir, kiek tai įmanoma, grąžinti asmenį į tokią padėtį, kokioje jis būtų, jei deliktas nebūtų įvykdytas.

1.3. Generalinio delikto doktrina Lietuvos deliktų teisėje

Romėnų deliktų teisės samprata, o taip pat Kanados Kvebeko provincijos, Prancūzijos, Vokietijos bei kitų valstybių civiliniai kodeksai pasitaravo formuojat deliktinės civilinės atsakomybės supratimą Lietuvos civilinės teisės sistemoje³⁹. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame CK deliktinė atsakomybė reglamentuojama VI knygos XXII skyriaus Pirmajame, Trečiajame, Ketvirtajame bei Penktajame skirsniuose. Pirmajame skirsnyje reglamentuojami bendrosios civilinės atsakomybės klausimai, trečiajame skirsnyje reglamentuojami bendrieji deliktinės atsakomybės klausimai ir atsakomybės už tam tikrus deliktus taikymo sąlygos bei ypatumai, ketvirtajame skirsnyje pateikiamos specialios taisyklės, susijusios su deliktinės civilinės atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų. Penktasis skirsnis nustato deliktinės atsakomybės sąlygas už žalą, atsiradusią dėl klaidinančios reklamos.

³⁸ Márten Schultz “Tort law in Sweden“, *Juridicum*, 2019 m. lapkričio 3 d.
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjV75WJqt_1AhXLCuwKHeykD5MQFjAAegQIBRAC&url=http%3A%2F%2Fwww.juridicum.su.se%2Fuser%2Fmasc%2Fintroduction%2520to%2520Swedish%2520law%2FTortLawInSweden.ppt&usg=AOvVaw0uD7w2-E80_0FxV8RMOYxa

³⁹ Valentinas Mikelėnas, *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras, šeštoji knyga. Prievolių teisė*, (Vilnius: Justitia, 2003).

Kalbant apie Lietuvos deliktų teisę, visuotinai pripažįstama, jog Lietuvos deliktų teisė remiasi prancūziškąja generalinio delikto doktrina, kurios esmė, visų pirma – atgrasyti visuomenę nuo socialiai nepageidaujamo elgesio⁴⁰. Apskritai, vertinant prancūziškąją generalinio delikto doktriną, galima teigti, jog yra ginami bet kokie asmens interesai, jei jie pakliūna į šios taisyklės taikymo ribas.

Prancūzų deliktų teisės pamatas – asmeniui kilusi žala. Atsiradus žalai, atsiranda ir pagrindas taikyti deliktinę atsakomybę. Nors sąlygas, pagrindžiančias žalos atsiradimą (civilinės atsakomybės sąlygas) bet kuriuo atveju įrodyti privaloma⁴¹. Remiantis prancūziškąja deliktų teisės tradicija, tokios civilinės atsakomybės rūšies taikymas ne tik leidžia teisei atsilaikyti prieš asmenis, kurie kėsina į jau pripažintas visuotines vertybes, tačiau kartu prisideda prie kol kas nepripažintų ir neįtvirtintų teisių atsiradimo bei apsaugos. O tai yra būdas papildyti ir patobulinti teisės sistemą, ją netiesiogiai atnaujinant.⁴² Turint omenyje civilinių teisinių santykių dinamiką, įstatymų leidėjas neturi galimybės numatyti, kokie pažeidimai (deliktai) gali atsirasti kad ir artimoje ateityje, dėl šios priežasties deliktų teisė gali padėti vertinti konkrečius civilinius teisinius santykius *ad hoc* ir juos apsaugoti nuo galimų pažeidimų.

Aukščiau paminėta generalinio delikto taisyklė įtvirtinta Prancūzijos civilinio kodekso (*pranc. Le Code civil des Français*) 1240 straipsnyje, numatančiame, jog bet koks asmens veiksmas, padarantis žalą kitam, įpareigoja atlyginti tą asmenį, dėl kurio kaltės ši žala kilo⁴³. Šią Prancūzijos civiliniame kodekse įtvirtintą normą papildė speciali generalinio delikto norma, įtvirtinta 1383 straipsnyje, numatančiame, jog asmuo bus laikomas atsakingu ne tik už žalą, kilusią dėl tyčinių veiksmų, bet ir dėl tos žalos, kilusios dėl aplaidumo ir neapdairumo⁴⁴. Taigi, remiantis aukščiau nurodytais Prancūzijos civilinio kodekso straipsniais, įtvirtinančiais generalinio delikto taisyklę, siekiant nustatyti asmens civilinę atsakomybę, atsižvelgiama į asmens kaltę, žalą bei priežastinį ryšį tarp kaltės ir žalos. Be kita ko, prancūzų deliktų teisėje priimtina laikyti, jog tam, kad asmeniui kiltų deliktinė atsakomybė, pastarasis nebūtinai turi suprasti savo veiksmų neteisėtumą, t.y. šiuo atveju neturi būti konkrečios pareigos elgtis rūpestingai – ieškovo

⁴⁰ “Introduction to French tort law”, British Institute of International and Comparative Law, žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.,

https://www.biicl.org/files/730_introduction_to_french_tort_law.pdf

⁴¹ Yves-Louis Sage “French law of delict: The role of fault and the principles governing losses and remedies“, žiūrėta (1996), 1.

<https://www.victoria.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/cljpdcp-journals/volume-2,-1996/Sage.pdf>

⁴² Walter van Gerven ir kt. *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*, (Oxford: Hart Publishing, 2000).

⁴³ Code civil des Français, žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>

⁴⁴ *Ibid.*

reikalavimui patenkinti iš esmės pakankama kaltės, žalos ir priežastinio ryšio įrodymo. Kaip matyti, prancūziškojoje generalinio delikto doktrinoje vyrauja tik trys būtinosios civilinės atsakomybės sąlygos.

Lietuvos CK generalinio delikto doktrina įtvirtinta CK 6.263 straipsnio 1 dalyje, numatančiame, jog kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu ar neveikimu) nepadarytų žalos kitam asmeniui. Ši doktrina reiškia, kad bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jei žalos padaręs asmuo neįrodo esant aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima⁴⁵, o kartu užtikrina Konstitucinio visiško žalos atlyginimo principą (*lot. restitutio in integrum*) – kompensuoja nukentėjusiam asmeniui jo teisių pažeidimu padarytą žalą.

Nors, kaip jau minėta, egzistuoja keturios civilinės atsakomybės sąlygos, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje ne kartą yra atkreipęs dėmesį į tai, kad pagal generalinio delikto, įtvirtinto CK 6.263 straipsnio 1 dalyje, doktriną kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami⁴⁶. Toks aiškinimas iš esmės atitinka Prancūzijoje taikomas civilinės atsakomybės sąlygas, kur išskiriama kaltė, žala bei priežastinis ryšys tarp kaltės bei žalos.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pažymėjęs, jog šis generalinio delikto principas reiškia, kad žalos faktas kartu reiškia žalos padariusio asmens veiksmų neteisėtumo ir jo kaltės prezumpciją.⁴⁷ Tokios pat nuomonės laikosi ir CK komentaro autoriai⁴⁸. Tačiau šiuo atveju analizuojant kaltės ir neteisėtų veiksmų santykį, iš esmės galima pastebėti, kad tokia išvada nėra visiškai teisinga. Kaip bus matyti toliau darbe analizuojant neteisėtus ir kaltę, nors šios civilinės atsakomybės sąlygos iš esmės yra neatskiriamos, tačiau atspindi skirtingus aspektus ir vienos civilinės atsakomybės sąlygos prezumpcija nebūtinai reiškia automatinę kitos civilinės atsakomybės sąlygos prezumpciją.

1.4. Neteisėti veiksmai ir kaltė kaip deliktinės atsakomybės sąlygos

Apžvelgus deliktinės atsakomybės sąvokos esmę bei Lietuvoje taikomą generalinio delikto doktriną, iš esmės galima kalbėti apie atskiras deliktinės atsakomybės sąlygas. Turint omenyje, jog esminė ir pagrindinė bet kokios civilinės atsakomybės (tiek sutartinės, tiek ir deliktinės) sąlyga – neteisėti veiksmai, natūralu, jog ši sąlyga bet kuriuo atveju turėtų būti aptariama atskirai. Kita vertus, turint omenyje, jog generalinio delikto doktrinos esmė suponuoja,

⁴⁵ Mykolo Romerio Universitetas, *supra note*, 9: 1044

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Autodesk Inc. prieš UAB „Arginta“, bylos Nr. 3K-3-422/2006

⁴⁷ 2006 m. birželio 21 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-422/2006 ir 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-580/2007

⁴⁸ Mikelėnas, *supra note*, 39:

jog neteisėti veiksmai ir kaltė yra neišskiriamos civilinės atsakomybės sąlygos, vertėtų aptarti ir šios civilinės atsakomybės sąlygos reikšmę bei aptarti šių dviejų civilinės atsakomybės sąlygų sąryšį.

1.4.1. Neteisėti veiksmai

Pačia bendriausia prasme neteisėti veiksmai suprantami kaip asmens elgesio neatitikimas teisei⁴⁹. Šiuo atveju neteisėtų veiksmų esmę geriausiai atspindi Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje suformuota taisyklė, jog „*neteisėti veiksmai, kaip civilinės atsakomybės pagal CK 6.271 straipsnį pagrindas, nustatomi pagal tai, ar asmuo turėjo teisinę pareigą ir ar ją įvykdė.*”⁵⁰ Svarbu pažymėti, jog deliktinės atsakomybės atveju neteisėti veiksmai gali būti suprantami ne tik kaip civilinės teisės saugomų vertybių pažeidimas, tačiau ir baudžiamosios, administracinės, darbo teisės, teisės principų pažeidimas ir pan., kuriais nustatomos tam tikros taisyklės ar pareigos asmeniui⁵¹. Anot prof. Valentino Mikelėno, nustatant veiksmų neteisėtumą, visų pirma reikia išanalizuoti jų santykį ne su pasekmėmis, kuriuos šie veiksmai sukelia, tačiau su pačia teise⁵². Tai yra svarbu dėl to, jog tas pats veiksmas, priklausomai nuo aplinkybių, vienu atveju gali būti laikomas teisėtu, o kitu – ne, nors iš esmės sukeliantis tas pačias pasekmes, t.y. žala gali būti padaroma tiek teisėtais, tiek neteisėtais veiksmais. Tačiau tikrai už neteisėtais veiksmais padarytą žalą asmeniui gali kilti civilinė atsakomybė. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK)⁵³ 178 straipsniu, numatančiu kreditoriaus (ieškovo) pareigą įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus, būtent kreditorius turi įrodyti skolininko (žalą padariusio asmens) neteisėtus veiksmus. Laikytina, jog neteisėti veiksmai yra pagrindinė ir esminė civilinės atsakomybės sąlyga, kurios neįrodžius, deliktinės atsakomybės taikymo procesas pasibaigia.

Bet kuriuo atveju civilinėje teisėje neteisėtumo samprata yra itin plati ir aiškumo, leidžiančio nubrėžti aiškia ribą ties tuo, kas yra teisėta, o kas – ne, nėra. Skirtingai nei baudžiamoji ar administracinė teisė, kurios iš esmės yra imperatyvios teisės šakos, civilinės teisės dispozityvi prigimtis leidžia neteisėtumo sąvoką aiškinti skirtingai. Dėl šios priežasties nagrinėdamas neteisėtų veiksmų sąvoką, Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pažymėjęs, jog „*veiksmų*

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-507-611/2016

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002

⁵² Valentinas Mikelėnas, *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai* (Vilnius: Justitia, 1995), 102.

⁵³ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, TAR, žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454>

neteisėtumas gali būti suprantamas ne tik kaip sutartyje ar įstatymuose nustatytos prievolės nevykdymas ar netinkamas vykdymas, įstatymo reikalavimų nepaisymas, bet ir bendro pobūdžio pareigos elgtis rūpestingai pažeidimas (CK 6.246 straipsnio 1 dalis). CK 6.263 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos⁵⁴. Tačiau šiuo atveju galima įžvelgti tam tikrą konfliktą, t.y. nors yra priimta, jog asmuo civilinės atsakomybės prasme atsako tik už žalą, padarytą neteisėtais veiksmais, tačiau tuo pat metu aukščiau nurodyta Kasacinio teismo pozicija iš esmės suponuoja, jog asmuo gali atsakyti ir už žalą, kurią padarė pažeidęs bendrą rūpestingumo pareigą. Pats nerūpestingas *per se* nėra nusikalstamas, tačiau manytina, jog jeigu asmuo yra tiek nerūpestingas, jog dėl to kitam asmeniui kyla žala, tokie žalą sukėlusio asmens veiksmai turėtų būti laikomi neteisėtais. Tokia pozicija iš esmės suponuoja, jog kiekvienu atveju neteisėti veiksmai turėtų būti vertinami ne tik per teisėtumo perspektyvą, tačiau ir per tokius teisės principus kaip protingumas bei sąžiningumas. Bet kuriuo atveju, siekiant apibrėžti ir nustatyti, ar tam tikri asmens veiksmai gali būti laikomi neteisėtais, vadovaujantis civilinės teisės doktrina, galima išskirti tokius neteisėtumo atsiradimo pagrindus: (i) nustatytos pareigos nevykdymas; (ii) veiksmų atlikimas, kuriuos draudžia įstatymai; (iii) veiksmų atlikimas, kuriuos draudžia sutartis; (iv) bendrojo pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas⁵⁵.

Plėtodamas neteisėtų veiksmų sąvokos sampratą, Kasacinis teismas neteisėtais veiksmais taipogi pripažįsta ir netinkamai vykdomas savininko pareigas prižiūrėti jam priklausančią nuosavybę. Civilinėje byloje, kurioje buvo nagrinėjama valstybės kaip objekto savininkės atsakomybė už sveikatos sutrikdymą nepilnamečiam asmeniui užlipus ant sprogmens, pažymėjo, jog valstybei, kaip objekto savininkei, kyla pareiga įgyvendinti savo, kaip objekto savininko nuosavybės teisę taip, kad nebūtų pažeidžiami įstatymų reikalavimai bei kitų asmenų teisės ir interesai. Šiuo atveju, jeigu valstybė negalėjo užtikrinti nuosavybės teise priklausančiame objekte kitų asmenų saugumo, ji, kaip rūpestinga ir atidi objekto savininkė, privalėjo imtis alternatyvių saugumo priemonių, t.y. uždrausti lankymąsi objekt⁵⁶. Kasacinio teismo praktikoje taip pat galima rasti pavyzdžių, kai neteisėtais veiksmais gali būti pripažinti ir tokie veiksmai, kurie, nors ir *per se* nėra neteisėti bei nepažeidžia imperatyvių įstatymo normų, tačiau jais yra pažeidžiama bendra rūpestingumo pareiga. Kasacinis teismas, nagrinėdamas civilinę bylą dėl valstybės atsakomybės už žalą, kilusią dėl nepagrįsto suėmimo ir neteisėtų procesinių veiksmų atlikimo baudžiamajame

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-701/2017.

⁵⁵ Algis Norkūnas, Simona Selelionytė-Drukteinienė, *Civilinės atsakomybės praktikumas* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008)

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2012

procesu, aiškinimo bei taikymo, pažymėjo, jog „*neteisėtais veiksmais, kaip valstybės civilinės atsakomybės sąlyga, gali būti teismo pripažinti tokie veiksmai, kurie nors ir atitiko atitinkamas baudžiamojo proceso teisės normas, tačiau kuriais pažeista pareigūnų bendroji rūpestingumo pareiga <...> taip pat bendroji pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai.*“⁵⁷ Tokia pozicija suponuoja privalomą aktyvų asmens elgesį, siekiant numatyti visus atvejus, kada gali kilti žala ir pasirinkti tokį elgesio modelį, jog bet kokia žalos atsiradimo rizika būtų panaikinta.

Tuo tarpu Prancūzijos deliktų teisės doktrinoje neteisėti veiksmai suprantami ir pasireiškia ne kaip išorinis reikalavimas, bet kaip kaltės elementas. Tradiciškai laikoma, kad kaltė reiškia veiksmus ar neveikimą, kurie turi būti neteisėti ir priskirtino žalą padariusiam asmeniui. Tai apima objektyvų elementą, susidedantį iš pareigos ar teisinės prievolės pažeidimo, ir subjektyvųjį elementą, kurį vieni autoriai vadina kalte (*pranc. culpabilité*), kiti – priskirtinumu (*pranc. imputabilité*), o pastarasis terminas parodo, kad asmens veiksmai psichologiškai prisikirtini deliktą padariusiam asmeniui. Šios sąvokos vis dėlto yra vertinamos prieštarinčiai, ir naujausi pokyčiai Prancūzijos teisėje iš esmės šios problemos kolkas neišsprendė.⁵⁸

Jungtinių Amerikos Valstijų teisė pripažįsta *culpa* (*lot. kaltė*). Tačiau šiuo atveju šis terminas neturėtų būti suprantamas tiesiogiai. Jungtinių Amerikos Valstijų teisės terminologijoje terminas „*culpa*“, o tiksliau – „*culpability*“ supratamas kaip atsakomybė už nusižengimus arba nesugebėjimas atlikti tam tikrų veiksmų⁵⁹. Remiantis *culpa* doktrina, panašiai, kaip ir Lietuvos deliktų teisėje, yra vertinamas asmens elgesio, o ne paties rezultato neteisėtumas⁶⁰. *Culpa* Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje suprantama kaip objektyvusis asmens elgesio standartas ir iš esmės atitinka neteisėtų veiksmų arba neteisėtumo sąvoką. Objektyvaus standarto taikymas iš esmės yra tam tikras kompromisas tarp ne tokio sudėtingo tyrimo, siekiant išsiaiškinti, ar asmuo yra atsakingas už žalą, ir sudėtingo tyrimo, siekiant išsiaiškinti, ar galimai žalą padaręs asmuo iš tikrųjų elgėsi netinkamai⁶¹.

Aptariant neteisėtus veiksmus kitoje bendrosios teisės tradicijos valstybės – Anglijos teisėje, viena vertus, neteisėti veiksmai arba neteisėtumas pripažįstami kaip centrinė civilinės atsakomybės sąlyga. Tačiau tokia pozicija yra kritikuotina. Laikomasi nuomonės, jog tai, kas „neteisinga“ gali būti laikoma tik trumpu situacijos, kurioje taikoma deliktinė atsakomybė,

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018.

⁵⁸ Koziol, *supra note*, 25: 59.

⁵⁹ Merriam-Webster online dictionary, žiūrėta 2019 m. lapkričio 2 d.

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/culpability>

⁶⁰ Nors Lietuvos teisės doktrina iš esmės neanalizuoja klausimo, ar turi būti vertinamas asmens elgesio ar veiksmų neteisėtumas, tačiau vertinant teismų praktiką, galima daryti išvadą, jog vis dėlto vertinamas būtent elgesio neteisėtumas. Pavyzdžiui, 2008 m. kovo 3 d. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-153/2008 vertino eismo dalyvio veiksmus, o ne patį tokių veiksmų rezultatą.

⁶¹ Koziol *ob. cit.* 477.

apibūdinimu⁶². Pats neteisėtumas Anglijos deliktų teisėje apibrėžiamas kaip asmens teisių pažeidimas (*angl. civil wrong*). Tačiau ši sąvoka pati savaime nieko nepaaiškina. Kadangi Anglijos deliktų teisėje pats neteisėtumas suprantamas kiek skirtingai nei kitose valstybėse. Visų pirma, Anglijoje galioja *damnum absque injuria* (žala be pažeidimo) doktrina. Tai reiškia, jog tam tikrais atvejais, net ir patyręs nuostolių asmuo, jų negalės prisiesti iš skolininko, kadangi teisine prasme skolininkas nepadarė nieko, kas nėra neleistina, nors iš esmės savo veiksmais pažeidė protingo ir atidaus žmogaus standartą⁶³. Taigi Anglijos deliktų teisėje nagrinėjama ne tai, kas yra neteisėta, o tai, kas padaro žalos padarymą neteisėtu. Tačiau ir šiuo atveju vieno ir konkretaus atsakymo nėra. Nustatant atsakomybę už aplaidumą, pirmiausia reikia įrodyti, jog žala buvo padaryta, pažeidžiant tam tikrą rūpestingumą pareigą, kuri suprantama ne objektyviai, o subjektyviai, t.y. kaip konkreti skolininko rūpestingumo pareiga kreditoriui⁶⁴.

Anglijos deliktų teisėje, taip pat taikoma *de minimis* taisyklė, pagal kuria nepageidaujami fiziniai asmens ar jo turto pokyčiai dėl kitų asmenų kaltės gali būti pagrindas priteisti žalą tik tuo atveju, jei jie pasiekia tam tikrą nustatytą ribą. Kaip pavyzdį galima nurodyti konkrečią situaciją, kai buvo pateiktas grupinis ieškinys dėl plaučiuose išsivysčiusios pleuros membranos (tiesioginė asbesto poveikio pasekmė), o tai ateities perspektyvoje gali sukelti onkologinius susirgimus. Tačiau Anglijos teismas nusprendė, jog šiuo atveju nėra civilinės atsakomybės sąlygų, kadangi ant plaučių esančios apnašos pačios savaime nebuvo kenksmingos ir tik dėl jų poveikio onkologinių susirgimų ieškovai nepatirs⁶⁵.

Taigi, įvertinus neteisėtus veiksmus kaip deliktinės atsakomybės sąlygą, galima daryti išvadą, jog neteisėtumas nėra siejamas vien su imperatyvių nurodymų nevykdymu ar netinkamu vykdymu, tačiau ir su bendro pobūdžio pareiga elgtis apdairiai įgyvendinimu.

1.4.2. Kaltė

Marcel Plaiol, XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Sorbonos universiteto profesorius kaltę apibrėžė kaip iš anksto nustatyto įsipareigojimo pažeidimą⁶⁶. Autoriaus nuomone, tai yra puikus atspirties taškas kalbėti apie kaltės sąvoką deliktų teisėje. Kaltė laikoma ne tik viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, tačiau netgi vienu iš civilinės atsakomybės principų⁶⁷. Kaltės samprata, priklausomai nuo teisės šakos, kurioje ji analizuojama, skiriasi. Baudžiamojoje teisėje kaltė iš

⁶² Koziol, *supra note* 6: 39

⁶³ Koziol, *supra note* 6: 407

⁶⁴ *Ibid.* 408

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.* 60

⁶⁷ Mikelėnas, *supra note*, 52: 218.

esmės suprantama kaip asmens psichinės santykis su baudžiamąja veika. Ilgą laiką Lietuvos civilinėje teisėje taip pat vyravo subjektyvusis kaltės suvokimas – žalą padariusio asmens kaltė buvo suprantama kaip subjektyvusis elementas ir tik XX a. pabaigoje, jau Lietuvai atgavus nepriklausomybę, remiantis geriausiomis Vakarų teisės tradicijomis, pirmą kartą buvo pateiktas objektyvusis kaltės sampratos aiškinimas⁶⁸.

Kaip jau buvo minėta, tokiose generalinio delikto tradicijos valstybėse kaip Prancūzija vyrauja kalte grįsta deliktinė atsakomybė – kaltė yra privaloma sąlyga deliktinei atsakomybei kilti. Švedijos deliktų teisė taip pat skiria didelį dėmesį asmens kaltės nustatymui ir iš esmės yra paremta kalte⁶⁹. Švedijos Deliktinės atsakomybės įstatymo 2 straipsnio 1 dalis numato pagrindinę deliktinės atsakomybės taisyklę: „*Tas, kas tyčia ar dėl neatsargumo padarė asmeninę žalą arba sugadino turtą, privalo atlyginti padarytą žalą*“. Šiuo atveju matyti, jog ir Švedijos įstatymų leidėjas skyrė ypatingą dėmesį kaltei kaip deliktinės atsakomybės sąlygai, papildomai įstatymo normoje išskirdamas ir galimas kaltės formas. Kalte paremtų deliktinės atsakomybės sąlygų galima rasti ir Italijos, Graikijos, Šveicarijos, Austrijos, Vengrijos bei Suomijos civiliniuose kodeksuose⁷⁰.

Aiškinant objektyvųjį kaltės supratimą, galima teigti, jog kaltė – ne tai, kaip savo veiksmus suvokia pats žalą padaręs asmuo, bet kaip jie suvokiami išoriškai per objektyvų protingo asmens elgesio standartą (*lot. bonus pater familias*), bendrosios teisės tradicijos šalyse dar kartais vadinamu „*žmogaus Clapham ‘o autobuse*“⁷¹ standartu. Teismas kiekvienu atveju atskirai vertina, kas konkrečiai yra laikoma *bonus pater familias*, atsižvelgdami į asmenį konkrečioje situacijoje. Taigi, šiuo atveju yra analizuojamas tokio asmens faktinis elgesio ir tam tikro elgesio standarto santykis, t. y. ar asmuo buvo pakankamai atidus, rūpestingas ir atsargus konkrečioje situacijoje⁷².

Nors, kaip galima suprasti išanalizavus Kasacinio teismo praktiką, nėra vieno konkretaus *bonus pater familias* principo apibrėžimo, taigi, galima daryti išvadą, jog toks elgesio standartais iš esmės priklauso ne tik nuo asmens, kuriam jis taikomas, tačiau ir nuo asmens nepriklausančių aplinkybių. Bet kuriuo atveju, toks elgesio standartas nėra statiškas, t.y. jis nuolat kinta ir adaptuojasi, priklausomai nuo pačios visuomeninių santykių ir netgi technologijų. Šiuo metu teoriniame lygmenyje yra netgi svarstoma apie XXI amžiaus technologijų, o konkrečiai –

⁶⁸ Mizaras, *supra note*, 3: 62.

⁶⁹ Stig Strömholm. *An Introduction to Swedish law, second edition*. (Stockholm: Norstedts, 1998), 304.

⁷⁰ Janno Lahe, „Forms of Liability in the Law of Delict: Fault-Based Liability and Liability without Fault”, *Juridica International* (2005), 62.

https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2005_1_60.pdf

⁷¹ Terminu „the man on the Clapham omnibus” buvo apibūdintas vidutinis protingas ir atidus žmogus 1933 m. byloje *Hall v. Brooklands Auto Racing Club*.

⁷² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. rugpjūčio 30 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-322-1075/2018

papildytos bei virtualios realybės įtaką *bonus pater familias* kaip atidaus, rūpestingo ir atsargaus asmens sąvokos reikšmei bei taikymui⁷³.

Analizuojant užsienio valstybių praktiką, taikant *bonus pater familias* principą, galima išvelgti kiek skirtingą šio principo suvokimą. Vokietijoje, nustatant kaltę kaip civilinės atsakomybės sąlygą, yra taikomas ne vienas bendras, o atskiri elgesio standartai, atskiroms asmenų grupės (atsižvelgiant į asmens profesiją, amžių ir kitas aplinkybes). Tuo tarpu Prancūzijoje kaltė suprantama kaip bet koks netinkamas pareigos nevykdymas, kuris yra nebūdingas rūpestingam asmeniui⁷⁴. Manytina, jog vokiškasis modelis šiuo atveju yra socialiai jautresnis ir padeda įgyvendinti objektyvų teisingumą.

Kaip yra pažymėjęs prof. Vytautas Mizaras, nustatant kaltę civilinės atsakomybės taikymo tikslais, iš esmės lyginami du elgesio standartai, t.y. faktinis asmens elgesys konkrečioje situacijoje lyginamas su hipotetinio proto, rūpestingo ir atidaus asmens elgesiu. Jeigu šie du elgesio modeliai neatitinka vienas kito, galima konstatuoti kaltę⁷⁵. Kasacinis teismas savo jurisprudencijoje yra ne kartą pažymėjęs, jog „civilinėje teisėje nesvarbus žalą padariusio asmens veiksmų vidinis vertinimas, asmens požiūris į savo veiksmus. Yra svarbus žalą padariusio asmens faktinio elgesio ir tam tikro elgesio standarto santykis. Asmuo pripažįstamas kaltu dėl žalos padarymo, jeigu jo elgesys neatitinka įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytų veikimo tam tikroje situacijoje standartų, nes jis nesugebėjo pasielgti taip, kaip turėtų pasielgti protingas žmogus. Taigi sprendžiant, ar žalos padaręs asmuo yra kaltas, būtina vertinti jo elgesį remiantis apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus elgesio standartu.“⁷⁶

Taigi, bendrąja prasme, aiškinant *bonus pater familias* sąvokos turinį, galima teigti, jog toks apdairus, rūpestingas ir atidus žmogus ne tik kad niekada nenorėtų kitam sukelti žalos, bet kartu turi ir tam tikrus visuotinai pripažintus moralinius įsipareigojimus kitiems asmenims bei elgiasi taip, jog šių įsipareigojimų nepažeistų. Atsižvelgiant į šį standartą, deliktą sudaro bet koks elgesys, kuris skiriasi nuo elgesio, kurį galėtų parodyti aukščiau nurodytas asmuo.

Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pripažįstama, jog kaltė pasireiškia dvejomis formomis, t.y. – tyčia ir neatsargumu. Tyčia šiuo atveju gali pasireikšti skolininko veiksmais, kai siekiama padaryti žalos arba, nors ir nesiekama padaryti žalos, tačiau asmuo bet kuriuo atveju elgiasi žinodamas, kad žala neabejotinai arba beveik tikrai atsiras. Tuo tarpu

⁷³ Manuel Resende Monteiro Protasio „The Reasonable Man in the 21st Century Cognitive Experiences Under the Influence of Technologies & Legal Concepts“. Baigiamasis darbas. Tilburg University (2018), 1.

<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=146547>

⁷⁴ Mikelėnas, *supra note*, 52:

⁷⁵ Mizaras, *supra note*, 3: 61

⁷⁶ Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-184/2001 ir kt.

neatsargumas apibūdinamas kaip elgesys, neatitinkantis normalių, įprastai reikalaujamų atidaus, rūpestingo, sąžiningo ir protingo asmens elgesio kriterijų. Neatsargumas savo ruožtu gali būti skirstomas į didelį neatsargumą (toks elgesys, kuriam būdingi veiksmai, kokių asmuo nesiimtų, jei laikytųsi bent minimalių atsargumo reikalavimų), paprastą neatsargumą (bendro pobūdžio reikalavimų elgtis atsargiai nesilaikymas) bei nedidelį atsargumą (suklydimas arba klaida)⁷⁷. Nors asmens kaltės forma iš esmės neturi esminės įtakos, nustatant asmens civilinę atsakomybę, tačiau gali turėti įtakos sprendžiant atsakomybės dydžio sumažinimo ar atleidimo nuo atsakomybės klausimus⁷⁸.

Svarbu pabrėžti, jog tais atvejais, kai skolininko atsakomybė kyla su kalte, kreditoriui įrodžius skolininko neteisėtus veiksmus, skolininko kaltė yra preziumuojama. Skolininko kaltės prezumpcija yra įtvirtinta CK 6.248 straipsnio 1 dalyje. Tokia skolininko kaltės prezumpcija randama ir kitų valstybių teisės aktuose, pavyzdžiui Rusijos Federacijos civiliniame kodekse (*rus. Гражданский кодекс Российской Федерации, ГК РФ*) 1064 straipsnio 2 dalis numato, jog „*padaręs žalą asmuo atleidžiamas nuo žalos atlyginimo, jeigu įrodo, kada žala padaryta ne dėl jo kaltės. Įstatymas taip pat gali numatyti žalos atlyginimą, nesant žalą padariusio asmens kaltės*“⁷⁹.

Šiuo atveju, turint omenyje, kad kiekvienu atveju asmens kaltė yra nustatoma, atsižvelgiant į *bonus pater familias* kaip apdairaus, rūpestingo ir atidaus asmens etaloną, gali susidaryti įspūdis, jog šis standartas taikomas vienodai visiems asmenims. Tačiau išanalizavus Lietuvos teismų praktiką matyti, jog vis dėlto atsižvelgiama ir į tam tikras asmenines žalą galimai padariusio asmens savybes. Štai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas juridinio asmens akcininko kasacinį skundą dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu ir žalos atlyginimo pažymėjo, jog verslininkui yra keliami aukštesni apdairumo, rūpestingumo ir atidumo standartai⁸⁰ ir jo kaltę vertino, atsižvelgdamas į šias aplinkybes. Be kita ko, Kasacinio teismo praktikoje nagrinėjant notaro civilinės atsakomybės ypatumus, yra ne kartą pažymėta, jog „*bonus pater familias (gero šeimos tėvo, apdairaus, rūpestingo ir atidaus asmens) etalono taikymas notarui reiškia ne tik tai, kad jis turi būti toks geras teisininkas, kad nebūtų sandorių, turiniu ar forma neatitinkančių įstatymų, bet ir toks atidus teisininkas, kad atkreiptų dėmesį į visas sandorio sudarymo aplinkybes, o kilus menkiausiai abejonei, darytų viską, kad sandoris būtų įformintas tinkamai, arba atsisakytų atlikti notarinį veiksma*.“⁸¹ Kitoje civilinėje byloje Lietuvos

⁷⁷ Norkūnas, Selelionytė-Drukteinienė, *supra note*, 55: 61

⁷⁸ Mikelėnas, *supra note*, 39: 339

⁷⁹ Гражданский кодекс Российской Федерации, žiūrėta 2019 m. gruodžio 6 d., <http://base.garant.ru/10164072/>

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-520/2012

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr.

Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog antstolis, laiku nesiimdamas visų jam įstatymu numatytų vykdymo veiksmų iš esmės pažeidė jam keliamus aukštesnius atidumo bei rūpestingumo standartus⁸². Tad darytina išvada, jog nustatant elgesio standartą konkrečiam asmeniui, kiekvieną kartą atsižvelgiama į tam tikras esmines asmens ypatybes, t.y. ar asmuo turi specialią, profesinę pareigą imtis konkrečių veiksmų ar nuo jų susilaikyti bei į aplinkybę, ar asmuo turi tam tikros patirties ar žinių, turinčios reikšmės konkrečioje situacijoje.

Kaip jau minėta, remiantis CK 6.248 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kaltės prezumpcija, kreditoriui įrodžius neteisėtus skolininko veiksmus, kaltė yra preziumuojama⁸³. Taigi, gali kilti nekaltumo prezumpcijos, įtvirtintos Konstitucijos 31 straipsnyje pažeidimo klausimas. Šiuo atveju tai gali būti paaiškinama per sąžiningumo principo, įtvirtinto CK 1.5 straipsnyje aiškinimą. Visų pirma, asmens sąžiningumas yra vienas iš esminių principų, leidžiančių nustatyti, ar asmuo elgėsi kaltai bei, ar atliko kokius nors neteisėtus veiksmus. Tai yra esminė žmogaus pareiga ir elgesio standartas, neatsiejamas nuo *bonus pater familias* elgesio etalono.

Kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog „*pareigos elgtis sąžiningai nevykdymas reiškia asmens kaltus veiksmus, sukeliančius civilinę atsakomybę.*”⁸⁴ Taigi, kaltė iš esmės yra kildinama iš asmens pareigos elgtis sąžiningai. Anot Algio Norkūno, nors kaltė gali būti sutapatinama su neteisėtais veiksmais, tačiau tuo pat metu tiek kaltė, tiek ir neteisėti veiksmai yra traktuotini kaip asmens nesąžiningumo skirtingi aspektai. Neteisėti veiksmai deliktinės atsakomybės atveju gali pasireikšti kaip objektyvusis nesąžiningumas, o kaltė – kaip subjektyvusis nesąžiningumas. Asmens neteisėti veiksmai, t.y. veiksmai, dėl kurių kilo žala, nėra preziumuojami. Kaip jau minėta, šiuos veiksmus, kartu su pačia žala bei jos dydžiu privalo įrodyti kreditorius. Taigi, galima teigti, jog galioja asmens veiksmų teisėtumo (sąžiningumo) prezumpcija. Tuo tarpu kreditorius neprivalo įrodinėti žalą padariusio asmens kaltės: kreditoriui įrodžius neteisėtus veiksmus (ką skolininkas privalėjo ar negalėjo daryti), tai sąžiningumas kaip objektyvi kategorija tampa paneigta⁸⁵. Taigi, jeigu sąžiningumas kaip objektyvi kategorija yra paneigiamas, kartu yra preziumuojama, jog asmuo yra kaltas. Tačiau visos prezumpcijos gali būti paneigiamos ir šiuo atveju prasideda skolininko teisė šią prezumpciją paneigti leidžiamomis įrodinėjimo priemonėmis.

3K-7-127/2003; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2013 ir kt.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-41/2012

⁸³ Pažymėtina, jog CK 6.248 straipsnio 1 dalies dispozicijoje nurodoma, jog skolininko kaltė preziumuojama, išskyrus įstatymų nurodytus atvejus. Taigi, šiuo atveju kaltės prezumpcija nėra absoliuti, t.y. – ją gali į

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2004

⁸⁵ Norkūnas, *supra note*, 4:

Panašios pozicijos laikomasi ir Prancūzijos teisės doktrinoje – apibūdinant kaltę kaip civilinės atsakomybės sąlygą, išskiriamas objektyvusis elementas (*pranc. illicéité*) (neteisėtumo elementas) ir subjektyvusis elementas (*pranc. imputabilité*) (dorovinis arba moralinis elementas). Tačiau Prancūzijoje vyraujanti objektyviosios kaltės doktrina iš esmės priveda prie tam tikro akligatvio – Prancūzijos teisės teoretikų nuomone, sąvoka „kaltė“ iš esmės ima reikšti „neteisėtus veiksmus“ arba neteisėti veiksmai po truputį tampa vieninteliu kaltės elementu⁸⁶.

1.5. Kaltės ir neteisėtų veiksmų santykis

Kaip jau minėta, neteisėti veiksmai ir kaltė yra itin tarpusavyje susijusios civilinės atsakomybės sąlygos – kreditoriui įrodžius neteisėtus veiksmus, kaltė preziumuojama. Toks tvirtas ryšys, iš esmės sudaro prielaidas šias civilinės atsakomybės sąlygas sujungti į vieną civilinės atsakomybės sąlygą – kaltę, apimančią ir neteisėtus veiksmus. Be kita ko, abi šios sąlygos yra vertinamos ir per rūpestingumo, atidumo ir ypač sąžiningumo perspektyvą, tad natūraliai iškyla poreikis plačiau išanalizuoti šių dviejų civilinės atsakomybės sąlygų sąryšį.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad tai iš esmės neteisėti veiksmai ir kaltė yra viena ir ta pati civilinės atsakomybės sąlyga – vertinamos per rūpestingo, atidaus ir sąžiningo asmens standartą šios civilinės atsakomybės sąlygos sudaro prielaidą manyti, jog įrodžius vieną sąlygą, yra įrodoma ir kita sąlyga. Juo labiau, teismų praktikoje pakankamai dažnai sutinkama pozicija, jog kaltės prezumpcija praktiškai apima ir neteisėtų veiksmų prezumpciją⁸⁷. Tačiau autoriaus nuomone, tokia pozicija yra iš esmės klaidinga. Nors, kaip minėta, tiek neteisėti veiksmai, tiek ir kaltė iš esmės yra itin susijusios ir neatsiejamos civilinės atsakomybės sąlygos, tačiau kaltės ir neteisėtų veiksmų automatinė prezumpcija iš esmės paneigtų bendrą nekaltumo ir sąžiningumo prezumpciją, kuri yra vienas iš civilinės teisės pamatų⁸⁸, neskaitant tam tikrų išimčių⁸⁹.

Visų pirma, neteisėtus veiksmus, kartu su žala ir priežastiniu ryšiu turi įrodyti kreditorius. Įrodydamas skolininko neteisėtus veiksmus, kreditorius šiuo atveju įrodo tik objektyviają asmens nesąžiningumo pusę, t.y. kaip skolininkas konkrečioje situacijoje pagal tam tikras visuomenėje priimtas taisykles turėjo pasielgti, tačiau nepasielgė. Įrodžius šias sąlygas, pradeda veikti skolininko kaltės prezumpcija, kuri šiuo atveju yra subjektyvioji asmens sąžiningumo pusė. Ir skolininkas leidžiamomis įrodinėjimo priemonėmis gali įrodyti, jog kaltės jo elgesyje nebuvo. Skolininkui įrodžius savo kaltės nebuvimą, tokios aplinkybės bet kuriuo atveju nesukuria jokių

⁸⁶ Koziol, *supra note*, 6: 59.

⁸⁷ Žr. pvz. Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos teismo rūmų 2018 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2-4745-639/2018;

⁸⁸ Žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-41/2014

⁸⁹ CK 6.67 straipsnyje numatyti atvejai, kada galioja atvirkštinė, t.y. – nesąžiningumo, prezumpcija.

pasekmių jau įrodytiems skolininko neteisėtiems veiksams – neteisėti veiksmai bet kuriuo atveju lieka įrodyti.

Taigi, iš esmės galima teigti, jog deliktų teisėje neteisėti veiksmai užtraukia deliktinę atsakomybę tuo atveju, jeigu nėra paneigiamas subjektyvusis sąžiningumo elementas – skolininko kaltė. Galima daryti prielaidą, jog kaltė, kokia ji suprantama Lietuvos deliktų teisėje, gali būti laikoma specialiąja arba antrine civilinės atsakomybės sąlyga, kuri turi reikšmės tik tada, kai įrodytos kitos civilinės atsakomybės sąlygos.

II. Griežta deliktinė atsakomybė

2.1. Bendri griežtos atsakomybės bruožai

Aptarus bendrąsias deliktinės atsakomybės sąlygas, galima kalbėti ir apie atskirą deliktinės atsakomybės rūšį – griežtą atsakomybę arba civilinę atsakomybę be kaltės. Griežtoji atsakomybė yra bendroji sąvoka, naudojama apibūdinti toms atsakomybėms formoms, kurios nepriklauso nuo žalą padariusio asmens kaltės. Tradiciškai civilinėje teisėje griežtos atsakomybės sąvoka apima labai skirtingus elementus: sutartinę garantiją; iš romėnų teisės kilusią *actio ex recepto* (civilinis ieškinys prieš laivo, užkeigos ar arklidžių savininką dėl keliautojo turto praradimo⁹⁰); darbdavių atsakomybę be kaltės dėl darbuotojų padarytų deliktų, neįvykdytų prievolių; civilinę atsakomybę už turto praradimą; kaimyno atsakomybę už nepatogumus; tradicinę romėnų teisę be kaltės (atsakomybę už laukinių gyvūnų padarytą žalą, atsakomybę už griūnančio pastato padarytą žalą ir pan.); atsakomybę už gaminius su trūkumais; ir griežtą atsakomybę už riziką, atsirandančią dėl techninių įrengimų, nepaisant jų trūkumų ir pan.⁹¹

Pirmiausia apie griežtą deliktinę atsakomybę galime kalbėti iš jos santykio su klasikine, kalte paremta, deliktine atsakomybe. Kaip dar 1976 metais savo darbe “The Morality of Strict Liability” yra pažymėjęs Yale Teisės mokyklos (*angl. Yale Law School*) profesorius Jules L. Coleman, griežta atsakomybė iš esmės yra priešinga klasikinei kalte paremtai deliktinei atsakomybei taip vadinamos „pradinės atsakomybės taisyklės“ (*angl. initial liability rule*) prasme. Kalte paremta deliktinė atsakomybė iš esmės remiasi tuo, jog pradiniam etape žalą patyręs asmuo žalą turi padengti pats. Tai reiškia, jog jis yra atsakingas už patirtą žalą, nebent sugeba įrodyti, jog dėl žalos atsiradimo yra kaltas kitas asmuo, t.y. gali įrodyti kito asmens civilinės atsakomybės sąlygas. Tuo tarpu griežtos atsakomybės atveju pradeda veikti atvirkštinė „pradinės atsakomybės taisyklė“. Yra laikoma, kad žalą padaręs asmuo yra atsakingas už žalą, nebent sugeba įrodyti aplinkybes, dėl kurių atsakomybę jam neturėtų kilti⁹². Tuo tarpu Israel Gilead savo lyginamojoje analizėje “On the Justifications of Strict Liability”, išskirdamas klasikinę, kalte grįstą, atsakomybę ir griežtą atsakomybę pažymėjo, jog kalte grįstos atsakomybės atveju pati asmens vykdoma veikla, dėl kurios kilo žala, iš esmės yra nepageidaujama, o griežtos atsakomybės atveju – pageidaujama⁹³.

⁹⁰ Ballentine law dictionary, žiūrėta 2019 m. lapkričio 20 d., <http://ballentine.enacademic.com/529/actio>

⁹¹ Gert Bruggemeier, *Risk and strict liability: The distinct examples of Germany the US and Russia* (Florence: European University Institute, 2012), 3.

https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/25047/LAW_2012_29_Bruggemeier.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁹² Jules L. Coleman “The Morality of Strict Liability” Faculty Scholarship Series (1976) 4206, 472.

https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/4206

⁹³ Israel Gilead “On the Justifications of Strict Liability” 29.

<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=33800606708606501200001209906510101005601606306505201609208809807607102501402400609702605200102403904900701902711400907110400705104000707309301207303>

Tokie šių atsakomybės rūšių skirstymai iš esmės neprieštarauja vienas kitam ir teisinėje literatūroje neabejotinai galima rasti šių atsakomybių skirstymų ir kitais pagrindais.

Tačiau deliktų teisės teorijoje galima sutikti ir kitokių nuomonių. Yra laikoma, kad griežta atsakomybė ir kalte pagrįsta atsakomybė gali būti laikomos alternatyvomis, tačiau atidžiau ištyrus, galima daryti išvadą, jog griežta atsakomybė yra daugiau tam tikras kalte grįstos atsakomybės tęstinumas, o ne dvi atskiros kategorijos⁹⁴. Autoriaus nuomone, tokia pozicija grindžiama tuo, kad klasikinė kalte grįsta atsakomybė yra tarsi bendra taisyklė, į kurią delikto padarymo atveju atsižvelgiama pirmiausia. Ir tik tai nustačius papildomas sąlygas, kurios yra būdingos atsakomybei be kaltės, kaltės įrodinėjimo elemento šiuo atveju nelieka. Tačiau, kaip bus matyti toliau darbe nagrinėjant skirtingų valstybių deliktų teisėje egzistuojančias griežtos atsakomybės sampratas, tokia griežtos atsakomybės kaip kalte grįstos atsakomybės tęstinumo samprata yra galima tik tai tose valstybėse, kur griežtos atsakomybės atvejai nėra įtvirtinti atskirose teisės normose, t.y. griežta atsakomybė nustatoma remiantis bendromis taisyklėmis, įvertinant atskirus delikto elementus. Lietuvos atveju, autoriaus nuomone, tokia tęstinumo taisyklė galėtų būti pritaikoma nebent CK 6.270 (atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinio sukeltą žalą) bei CK 6.267 (atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą) straipsnių atveju.

Pati griežtos atsakomybės samprata kontinentinėje teisėje paremta XIX amžiuje Vokietijoje ir Prancūzijoje pradėta vystyti rizikos teorija, pagal kurią rizika yra pripažįstama esminiu civilinės atsakomybės elementu. Šios teorijos esmė apibūdinama postulatu „jeigu asmens veikla ar jo veiklai naudojami daiktai kelia didesnę žalos atsiradimo riziką, o šis asmuo, nors ir suvokdamas egzistuojančią riziką, tačiau jos nepaisydamas, savo veiklos neatsisako, vadinasi, jis prisiima visą atsakomybę už rizikos materializavimąsi, t.y. už žalos atsiradimą“. Šiuo atveju drausti asmeniui naudotis tokiais riziką keliančiais (didesnio pavojaus) šaltiniais nėra tikslo, kadangi tokia veikla paprastai yra socialiai naudinga. Tačiau ir susieti tokio asmens kaltės ir/ar neteisėtų veiksmų faktorių su tokio šaltinio, kurio jis negali pilnai kontroliuoti, valdytoju, būtų nesąžininga nukentėjusio nuo žalos atžvilgiu – manytina, jog daugumoje atvejų kaltės ir/ar neteisėtų veiksmų įrodyti nepavyktų. Taigi, šiuo atveju atsakomybė be kaltės remiasi ne su *bonus pater familias* kaip protingo, atsargaus ir atidaus žmogaus elgesio standarto pažeidimu, o pačiu žalos padarymo faktu⁹⁵. Tačiau net ir šiuo atveju griežta atsakomybė negali būti laikoma „absoliučia atsakomybe“. Griežtos atsakomybės atveju kreditorius turi nurodyti, jog žala kilo būtent iš skolininko veiksmų/neveikimo ir dėl to, jog skolininkas nevykdė tam tikros pareigos⁹⁶.

[0107005119032008056003019095108083015013104085082088026081089121116026102087075005091081081008088&EXT=pdf](#)

⁹⁴ European Group on Tort Law, *supra note*, 34: 101.

⁹⁵ Mikelėnas, *supra note*, 52: 228.

⁹⁶ John L. Diamond, *Cases and materials on Torts* (Eagan: Thomson West, 2009), 478.

Tokią griežtos atsakomybės kompleksiskumą puikiai apibūdina Vašingtono Aukščiausiojo Teismo sprendimas 1972 metų byloje *Siegler v. Kuhlman*, kurioje buvo pažymėta, jog: „Griežtos atsakomybės taisyklė priklauso ne tik nuo jos pagrindinio sumanymo - ištaisyti klaidą ir naštos perkėlimo, kur ji turėtų priklausyti, kaip abstrakčiojo teisingumo dalyko, tai yra vienai iš dviejų nekaltų šalių, kurios veiksmai galimai sukėlė ar galimai padarė žalą, tačiau tai taip pat priklauso nuo tam tikrų įrodinėjimo problemų.“⁹⁷ Taigi, pats griežtos atsakomybės taikymas *per se* nereiškia, jog užtenka vien žalos atsiradimo fakto ir visa įrodinėjimo našta yra perkeliama už žalą atsakingam asmeniui. Šiuo atveju ir pats žalą patyręs asmuo turi įrodyti tam tikrus papildomus aspektus – pradedant nuo už žalą atsakingo asmens ar žalos dydžio nustatymo ir baigiant tam tikrais techniniais parametrais (pvz. nurodant konkrečius sugriuvusio pastato trūkumus).

Jungtinėse Amerikos Valstijose aukščiau nurodyta rizikos teorija evoliucionavo į taip vadinamą „gilios kišenės“ (*angl. deep pocket*) doktriną, kurios esmė – asmeniui verčiantis rizikinga, tačiau pelninga veikla, asmuo privalo iš šios veiklos gaunamo pelno atlyginti aplinkiniams padarytą žalą⁹⁸. Teorija remiasi prielaida, kad šios teorijos taikymo atveju, atsakomybė priklauso nuo tam tikros atsakovo (už žalą atsakingo asmens) kaltės ir šiuo atveju nebandoma atsakyti, ar atsakovo (už žalą atsakingo asmens) elgesys buvo faktinė atsiradusios žalos priežastis. Ši teorija apsiriboja tokių veiksmų įvertinimu: (i) ką protingas ir atidus asmuo atsakovo (už žalą atsakingo asmens) vietoje būtų vertinęs kaip tikimybę, kad bus pažeisti saugomi ieškovo (žalą patyrusio asmens) interesai; (ii) kaip protingas ir atidus asmuo atsakovo (už žalą atsakingo asmens) vietoje vertintų žalos mastą, jeigu prisiimta rizika sąlygotų atsirasti žalą; (iii) atsakovo (už žalą atsakingo asmens) elgesio socialinis naudingumas; bei (iv) socialiniai rizikos išvengimo alternatyviais metodais kaštai⁹⁹. Iš esmės aukščiau nurodytas sąlygas galima vertinti kaip griežtos atsakomybės taikymo prielaidas. Tokių taisyklių nustatymą sąlygoja Jungtinių Amerikos Valstijų teisinė sistema. Turint omenyje, jog Jungtinėse Amerikos Valstijose taikoma teismų precedentų sistema ir nesant kodifikuotos teisės, tam tikrų taisyklių sukūrimas yra būtinas, norint tinkamai taikyti griežtą atsakomybę.

Tačiau daugelyje valstybių griežtos atsakomybės taikymas yra paremtas pavienėmis taisyklėmis, o ne bendromis arba bent jau platesnėmis sąlygomis. Pavyzdžiui, Austrijos teismai analogiškai taiko griežtos atsakomybės įstatymus visais atvejais, susijusiais su griežta atsakomybe, taip užpildydami teisės spragas¹⁰⁰. Nors Austrijos teisėje nėra atskirų teisės normų, reglamentuojančių konkrečius griežtos atsakomybės atvejus, remdamiesi jau įstatymiškai

⁹⁷ John L. Diamond, *supra note*, 96: 475.

⁹⁸ Mikelėnas, *supra note*, 52: 230

⁹⁹ Harvard Law Review, *Impact of the Risk Theory on the Law of Negligence* (Cambridge: The Harvard Law Review Association, 1950), 671.

https://www.jstor.org/stable/1335996?seq=1#metadata_info_tab_contents

¹⁰⁰ European Group on Tort Law, *supra note*, 34: 103.

įtvirtintais griežtos atsakomybės pagrindais, teismai šiuos pagrindus, remdamiesi analogijos principu, taiko ir kitokiose situacijose. Tuo tarpu tokios valstybės kaip Vokietija, Italija ar Šveicarija apskritai atmeta galimybę sukurti bendras griežtos atsakomybės taikymo taisykles. Šiose valstybėse vadovaujamosi konkrečiais įstatyme nurodytais atvejais, kada gali būti taikoma griežta atsakomybė. Griežtos atsakomybės taikymu itin išsiskiria Prancūzija, kurios deliktų teisėje yra įtvirtinta bendra griežtos atsakomybės taisyklė, numatanti atsakomybę už asmens priežiūroje esančių objektų sukeltą žalą¹⁰¹.

Taigi, nors skirtingų valstybių teisės doktrinoje griežtos atsakomybės samprata ir jos taikymas gali kardinaliai skirtis bei galima rasti įvairių griežtos atsakomybės apibrėžimų, tačiau visuotinai pripažįstama, jog esminis šios doktrinos elementas – atsakomybės taikymas asmeniui neįrodinėjant jo kaltės (tyčios ar neatsargumo). Šiuo atveju kiekviena valstybė pasižymi atskirais griežtos atsakomybės taikymo ypatumais, kuriuos būtų tikslinga panagrinėti plačiau. Užsienio praktikos griežtos atsakomybės srityje buvo pasirinktos Jungtinės Amerikos Valstijos kaip bendrosios teisės tradicijos pavyzdys, Prancūzija, išsiskirianti pakankamai plačiu griežtos atsakomybės aiškinimu, bei Vokietija, pakankamai apribojanti griežtos atsakomybės taikymą. Taip pat bus apžvelgiami ir negriežtosios teisės šaltiniuose (*angl. soft-law*) taikomi griežtos atsakomybės ypatumai. Šiuo atveju bus analizuojami Europos deliktų teisės principai griežtos atsakomybės srityje kaip tam tikras sisteminis pagrindas ir daugelio valstybių griežtos atsakomybės apibendrinimas, o taip pat DCFR (*angl. Common Frame of Reference*) kaip tam tikra priešingybė PELT įtvirtintiems principams.

2.1.1. Griežta atsakomybė Jungtinėse Amerikos Valstijose

Yra laikoma, jog griežtoji atsakomybė kaip klasikinės kalte paremtos deliktinės atsakomybės išimtis (arba tęstinumas) atsirado kontinentinės teisės lopšyje – Didžiojoje Britanijoje. Klasikinė kalte paremta deliktinė atsakomybė pramonės revoliucijos įkarštyje pasirodė neveiksminga, kadangi pramoniniai išradimai, anglies, elektros ir cheminių medžiagų naudojimas vedė prie padažnėjusių nelaimingų atsitikimų, kas sąlygojo persvarstyti, ar kaltė turi būti tas faktorius, nustatant asmens deliktinę atsakomybę. Kaip chrestomatinė ir viena pirmųjų bylų, pradėjusi naują Didžiosios Britanijos (o kartu turėjusiu įtakos ir kontinentinės teisės tradicijos valstybėms) erą deliktų teisėje laikoma 1866 metų *Rylands v. Fletcher* byla¹⁰², kurioje Lordų rūmai

¹⁰¹ European Group on Tort Law, *supra note*, 34: 103.

¹⁰² Byloje buvo nagrinėjama situacija, atsakovas (Fletcher) pasamdė nepriklausomus rangovus įrengti vandens rezervuarus. Po rezervuarais buvo ieškovui (Rylands) priklausančios nebenaudojamos senos anglies kasimo šachtos, kurios, pripildžius rezervuarus vandeniu, buvo užtvindytos. Šiuo atveju Didžiosios Britanijos Lordų rūmai tenkinę ieškovo reikalavimą pažymėjo, jog atsakovas, užsiimdamas pavojinga veikla (statydamas vandens rezervuarus – past.), netgi nepaisant to, jog neužsiėmė draudžiama veikla, bei iš esmės galbūt pats nėra atsakingas už pastatyto

suformavo teisės taisyklę, jog asmuo yra atsakingas už žalą, kuri gali atsirasti dėl pavojingos ir rizikingos veiklos, kuria asmuo užsiima, nepaisant jo pastangų iš anksto numanomos žalos išvengti arba ją sumažinti¹⁰³. Minėtoje byloje sukurtas griežtosios atsakomybės precedentas paplito ne tik bendrosios teisės tradicijos valstybėse, tačiau buvo perimtas ir kontinentinės teisės tradicijos.

Kiek vėliau, į griežtos atsakomybės teoriją gilinosi Jungtinių Amerikos Valstijų teisės teoretikas bei Aukščiausiojo Teismo teisėjas Oliver Wendel Holmes. Vadovaudamasis bendrosios teisės tradicijos valstybių (konkrečiai - Jungtinių Amerikos Valstijų ir Didžiosios Britanijos) XIX amžiaus teismų praktika (įskaitant ir aukščiau nurodytą *Rylands v. Fletcher* bylą), Oliver Wendel Holmes, bandė analizuoti griežtos atsakomybės ribas. Anot Oliver Wendel Holmes darbus analizavusių teisės mokslininkų (Rozenberg ir kt.), būtent šie teisininko darbai buvo netinkamai suprasti. Bendru įsitikinimu, Oliver Wendel Holmes kritikavo griežtos atsakomybės doktriną, kadangi ji buvo nesuderinama su jo pripažįstamu bendru aplaidumo standartu. Anot David Rozenberg, šiuo atveju Oliver Wendel Holmes turėtų būti laikomas ne griežtos atsakomybės priešininku, o šios doktrinos pionieriumi. Skirtingai nei teigė šio mokslininko amžininkai, Oliver Wendel Holmes teikė pirmenybę „griežtai atsakomybei, kuriai taikoma numatymo sąlyga“ (*angl. „foresight-based strict liability“*) ir priešinosi „absoliučios atsakomybės taisyklei“ (*angl. – „the rule of absolute responsibility“*).¹⁰⁴ Bet kuriuo atveju Oliver Wendel Holmes ir jo amžininkai akcentavo, jog griežtos atsakomybės atveju kaltės teisine prasme negalima sutapatinti su moraline asmens kalte¹⁰⁵.

Vertinant, ar asmeniui gali būti taikoma griežta atsakomybė, neužtektina atsižvelgti vien į aukščiau suformuotas taisykles. Jungtinėse Amerikos Valstijose tradicinė griežta atsakomybė iš esmės gali būti taikoma tik už itin rizikingą veiklą. Šiuo atveju griežtos atsakomybės objektas *per se* nėra nusikaltimas ar kitu būdu priešingas teisės, tačiau iš esmės yra rizikingas ir neįprastai pavojingas (*angl. - „abnormally dangerous“, „ultrahazardous“*). Jungtinių Amerikos Valstijų griežtos atsakomybės teorijoje itin pavojinga veikla vertinama pakankamai kompleksiskai - vertinant, ar asmens vykdoma veikla gali būti laikoma kaip neįprastai pavojinga, atsižvelgiama į žemiau nurodytus faktorius: (i) yra rizika, jog dėl asmens veiklos kils žala kitiems asmenims, žemei ar kitų asmenų turtui; (ii) yra rizika, kad atsiradusi žala bus didelė; (iii) negalimumas eliminuoti kylančios rizikos, elgiantis rūpestingai; (iv) subjektai, dėl kurių veiklos tokia rizika kyla, yra aiškiai apibrėžti; (v) veikla nėra iš esmės tinkama vykdyti ten, kur ji vykdoma; (vi) rizika,

rezervuaro trūkumus (rezervuarą statė pasamdyti rangovai – past.), tačiau bet kuriuo veiklu užsiėmė rizikinga veikla, už kurią privalo atsakyti asmeniškai.

¹⁰³ Michael A. Jones, *Textbook on Torts* (Oxford: Oxford University Press, 2003), 392.

¹⁰⁴ A. W. Brian Simpson, “The Elusive Truth about Holmes”, *Michigan Law Review*, Vol. 95 (1997), 2030-2031. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1290035.pdf?refreqid=excelsior%3Aef59cafbf4830a61828f47a368836a8f>

¹⁰⁵ Mikelėnas, *supra note*, 52: 229.

kurią sukelia tokia veikla, yra didesnė nei galima nauda visuomenei¹⁰⁶. Šiuo atveju, kaip yra pažymėjęs San Diego (Kalifornija, Jungtinės Amerikos Valstijos – aut. past.) apygardos aukštesnysis teismas, ar veikla yra itin pavojinga, remiantis aukščiau nurodytais kriterijais, kiekvieną kartą, atsižvelgus į visas aplinkybes, nusprendžia pats bylą nagrinėjantis teismas.¹⁰⁷

Konkrečiam teismui nustatčius, jog asmens vykdoma veikla iš esmės gali būti laikoma kaip neįprastai pavojinga, pradedama taikyti „amerikietiškoji griežtos atsakomybės taisyklė“, susidedanti iš dviejų elementų: 1) tas, kas vykdo neįprastai pavojingą veiklą, atsako už žalą, padarytą asmeniui, žemei ar kitam daiktui, kuri kilo dėl šios veiklos, nors žalą padaręs asmuo labai stengėsi, jog tokios žalos būtų išvengta; ir 2) tokia griežta atsakomybė apsiriboja žalos rūšimi, kurios rizika daro veiklą neįprastai pavojinga¹⁰⁸ (atsižvelgiama į kokią konkrečiai žalą sukėlė asmens vykdoma veikla – aut. past.).

Taigi, galima daryti išvadą, jog kiekvienu konkrečiu atveju teismas įvertina aukščiau nurodytus faktorius ir tik nustatęs šių faktorių visumą gali teigti, jog asmens veikla yra neįprastai pavojinga ir už ją gali būti taikoma griežta atsakomybė. Autoriaus nuomone, tokia praktika yra nevienareikšmiška. Viena vertus, kiekvieną kartą įvertinant, ar tam tikrai veikla gali būti laikoma griežtos atsakomybės objektu ir atsakomybę iš esmės siejant su atsiradusia žala, yra palengvinama įrodinėjimo našta nukentėjusiai šaliai ir tokiu būdu nustatomas objektyvus teisingumas. Iš kitos pusės, tokiu būdu paneigiamas teisinio užtikrinimo principas – už žalą atsakingas asmuo ne visais atvejais pats gali suvokti, jog užsiima itin pavojinga veikla ir kad tokia veikla padaryta žala gali būti vertinama per griežtos atsakomybės perspektyvą. Turint omenyje tiek pačių teisinių santykių dinamiką bei spartų technologinį vystymąsi, ta pati veikla vienu atveju gali būti vertinama kaip tiesiog pavojinga, o kitu – kaip neįprastai pavojinga (pvz.: nustačius, jog tikros medžiagos, kurias asmuo gamina, turi kancerogeninių savybių, nors anksčiau tos medžiagos buvo laikomos nekenksmingomis ir pan.)

Nors, kaip minėta aukščiau, teismai kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgia, ar yra pagrindai taikyti griežtą atsakomybę, tačiau tam tikrais atvejais griežtą atsakomybę kaip vienintelę atsakomybės rūšį yra nurodęs pats įstatymų leidėjas. Kaip pavyzdžius galima išskirti darbuotojo sužalojimo atvejus darbo vietoje. Šiuo atveju darbdaviui taikoma griežta atsakomybė ir darbuotojas neturi įrodinėti aukščiau nurodytų atsakomybės sąlygų. Svarbu pažymėti, jog skirtingai nei kitais atvejais, darbuotojui priteisiama žala apsiriboja tik darbuotojo grynai patirtais nuostoliais – prarastu darbo užmokesčiu bei gydymo išlaidomis. Kaip dar keletą įstatymiškai

¹⁰⁶ “Ultrahazardous activity“, Legal information institute, žiūrėta 2019 m. lapkričio 13 d.
https://www.law.cornell.edu/wex/ultrahazardous_activity

¹⁰⁷ “Edwards v. Post Transportation Co. (1991)“, Justia, žiūrėta 2019 m. lapkričio 13 d.
<https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/228/980.html>

¹⁰⁸ Diamond, *supra note*, 96: 477.

įtvirtintų griežtos atsakomybės taikymo pavyzdžių galima išskirti branduolinės jėgainės valdytojo griežtą atsakomybę už sukeltą žalą bei šunų savininkų civilinę atsakomybę už kitiems asmenims padarytus sveikatos sutrikdymus¹⁰⁹.

Nors aukščiau nurodytos „itin pavojingos veiklos“ ir griežtos atsakomybės taisyklės iš esmės taikomos visoje Jungtinių Amerikos Valstijų teritorijoje, tačiau jas pripažįsta ne visos valstijos. Teksaso valstijoje 1996 metų *Jones v. Texaco* byloje, kurioje žemės sklypo pirkėjai padavė į teismą žemės sklypo pardavėją dėl žemės sklypo užteršimo ir įrodinėjo, jog pardavėjo veiksmuose buvo griežtos atsakomybės elementų, teismas pažymėjo, jog Teksaso valstijos teismai itin dažnai atsisako bendros griežtos atsakomybės taisyklės, suformuotos Rylands byloje. Be kita ko, kaip yra pažymėjęs Teksaso Aukščiausiasis Teismas *Turner v. Big Lake Oil Co.* byloje, pritaikant Fletcher v. Rylands taisyklę tiesiogiai, sudaromas pagrindas apriboti žemės savininko teisę naudoti savo žemę teisėtais būdais¹¹⁰.

Tais atvejais, kai griežta atsakomybė vis dėlto yra taikoma, numatomi tam tikri gynybos būdai. Tarp tokių būdų išskiriami „Dievo veiksmai“ (*angl. act of God*) – natūralios kilmės nenumatyti įvykiai, kurių atidūs asmenys negali numatyti (pvz., potvynis ar žemės drebėjimas)¹¹¹; nenugalima jėga (*force majeure*)¹¹²; itin didelis atsargumas/atidumas. Tačiau šiuo atveju tokie gynybos būdai griežtos atsakomybės atveju nėra absoliutūs ir jų taikymas priklauso nuo konkrečios situacijos. Anot Gary T. Schwartz, vargu, ar teismai savo praktikoje vadovausis itin didelio atsargumo išimtimi tuo atveju, kai bus sprendžiamas klausimas dėl itin pavojingos veiklos kilusios žalos atlyginimo. Kitas atvejis, leidžiantis sumažinti ar atleisti asmenį nuo griežtos atsakomybės yra paties žalą patyrusio asmens sutikimas (atsakomybės apribojimas). Toks atsakomybės apribojimas paprastai taikomas sutartiniuose teisiniuose santykiuose ir pats žalą patyręs asmuo gali prisiimti atsakomybę dėl galimai ateityje būsiančios žalos.

Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje taip pat išskiriama ir paties žalą patyrusio asmens bei trečiojo asmens kaltės elementas kaip pagrindas sumažinti ar atleisti už žalą atsakingą asmenį nuo civilinės atsakomybės. Žalą patyrusio asmens kaltė suprantama kaip asmens netinkamas elgesys, kuris iš esmės sąlygojo žalos atsiradimą. Kaip klasikinis tokio gynybos būdo pavyzdys yra netinkamas ir aplaidus asmens elgesys su tam tikra netinkama naudoti įranga, kas iš esmės sukėlė ar padidino žalos mastą. Tokiu atveju žala yra padalijama tarp už žalą atsakingo asmens ir žalą patyrusio asmens. Trečiojo asmens kaltė kaip atsakomybę mažinantis elementas taikomas ne

¹⁰⁹ Helmut Koziol ir kt., *Unification of Tort law: Strict liability* (United Kingdom: Kluwer Law International, 2002), 353

¹¹⁰ Diamond, *supra note*, 96: 492.

¹¹¹ Meriam-Webster online dictionary, žiūrėta 2019 m. lapkričio 14 d.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/act%20of%20God>

¹¹² Nenugalimos jėgos doktrina bendrosios teisės tradicijos valstybėse apima tiek taip vadinamus „Dievo veiksmus“, tiek ir bet kokius kitus įvykius, kurių nė viena iš šalių protingai negalėjo numatyti (karas, perversmas ir pan.)

visose valstijose. Štai, pavyzdžiui, Aliaskos valstijoje, net ir tuo atveju, kai asmuo užsiima neįprastai pavojinga veikla, tačiau žalą išimtinai sukelia trečiojo asmens veiksmai, tokios aplinkybės neturi jokios įtakos asmens, užsiimančio pavojinga veikla, civilinei atsakomybei – jis bet kuriuo atveju atsakys pagal griežtos atsakomybės taisyklės. Tuo tarpu daugelyje kitų valstijų yra laikomasi nuostatos, jog tokiu atveju griežtos atsakomybės taikymas yra neproporcingas ir netinkamas¹¹³.

Taigi, Jungtinėse Amerikos Valstijose iš esmės vadovaujamosi tam tikromis gairėmis (su nedidelėmis išimtimis), nustatant, ar už žalą atsakingam asmeniui gali kilti griežta atsakomybė. Kiekvienu atveju griežtos atsakomybės taikymo klausimas paliekamas bylą nagrinėjančiam teismui. Nors tai suteikia galimybę teisei evoliucionuoti ir prisitaikyti prie konkretaus laikmečio ypatybių ir, reaguojant į visas aplinkybes, tinkamai įgyvendinti teisingumą, tačiau kartu sukuriama tam tikros prielaidos kilti teisiniam neužtikrintumui.

2.1.2. Griežta atsakomybė Prancūzijoje

Prancūzijoje poreikis taikyti griežtą atsakomybę taip pat atsirado XIX amžiuje – pramonės revoliucijos įkarštyje, kai gamybos įmonės, besivadovaudamos Prancūzijos civilinio kodekso 1382 straipsniu (po Prancūzijos civilinio kodekso reformos – 1240 straipsnis), iš esmės apribojo galimybę nukentėjusiems asmenims prisiteisti žalą. Nors griežtos atsakomybės užuomazgų galima rasti ir senajame (1804 metų – aut. past.) Prancūzijos civiliniame kodekse, kaip antai: atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą (1385 straipsnis); atsakomybė už žalą, kurią sukėlė griūnantys pastatai (1386 straipsnis), tačiau šios normos iš esmės negali prilygti šiuolaikinėje Prancūzijos civilinėje teisėje vyraujančiai griežtos atsakomybės sampratai¹¹⁴.

Dėl šios priežasties tuometinio Prancūzijos civilinio kodekso 1384 straipsnyje buvo įtvirtinta pagrindinė civilinės atsakomybės be kaltės taisyklė „asmuo yra atsakingas ne tik už žalą, kurią jis sukėlė savo veiksmais, tačiau ir už tą žalą, kuri yra sukelta asmenų, už kuriuos tas asmuo yra atsakingas arba to asmens valdomų objektų“¹¹⁵. Prancūzija, pasirinkus griežtos atsakomybės sampratą iš esmės siekė kompromiso tarp galimybės užsiimti bet kokia veikla ir atsakomybės už visas su tuo susijusias pasekmes. Priėmus šią teisės normą, pradėjo vyrauti nuomonė, jog pirmasis aukščiau nurodyto straipsnio sakinyš iš esmės įtvirtina, kad atsakomybė gali būti pateisinama kitais pagrindais nei kaltė. Taigi, 1930 metais Prancūzijos Kasacinis teismas (*pranc.* – *Cour de Cassation*) priėmė garsųjį *Jand'heur v. Les Galeries Belfortaises* sprendimą, kuriame nurodė, jog

¹¹³ Koziol, *supra note*, 109: 357.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ Code civil des Français, *supra note*, 43:

pirmasis 1384 straipsnio sakinys sudaro bendros ir autonominės griežtos atsakomybės už visų rūšių veiklą teisinį pagrindą.¹¹⁶ Šiuo atveju tai reiškia, jog griežta atsakomybė galioja visais atvejais, kai žalą sukelia asmens valdomas ar jo žinioje esantis objektas, už kurį šis asmuo yra atsakingas. Ir žalą patyręs asmuo neprivalo įrodyti, jog tam tikras objektas, kuriuo buvo padaryta žala, turėjo tam tikrų trūkumų ar buvo pavojingas.

Šiuo metu griežta atsakomybė Prancūzijos teisėje yra itin paplitusi, o asmens praradimų ir/ar sužalojimų srityje iš esmės išstūmė atsakomybę už neatsargų asmens elgesį. Tačiau tokia pozicija jokių būdu nereiškia, jog griežta atsakomybė Prancūzijos deliktų teisėje yra vienintelis ir nepakeičiamas būdas užtikrinti asmens patirtos žalos kompensavimą: tiek Prancūzijos teisės aktuose, tiek ir teismų praktikoje, bet kita ko, remiamasi ir tam tikromis alternatyvomis: (i) *aukštesnis atidumo standartas* yra dažnai taikomas asmenims, kurie yra tam tikros srities profesionalai ir žala kilo būtent dėl jų elgesio profesinėje srityje. Šiuo atveju tai reiškia, jog net minimalus kaltės laipsnis yra pagrindas civilinei atsakomybei kilti; 2) *Įrodinėjimo naštos perkėlimas*, nors ir ne itin dažnai paplitęs metodas Prancūzijos teismų praktikoje, tačiau paprastai taikomas žalos dėl medicinos personalo veiksmų (Prancūzijos Kasacinis teismas 1997 metų byloje nurodė, jog žalą patyręs asmuo neturi įrodinėti, jog gydytojas jo tinkamai neinformavo apie galimą medicinines procedūros riziką, tam, kad gydytojui kiltų civilinė atsakomybė, o atvirkščiai – gydytojas turi įrodyti, jog laikėsi savo pareigos tinkamai informuoti pacientą); (iii) *neteisėtas elgesys, tačiau be jokios kaltės (vaikų ir asmenų, turinčių protinę negalią, atvejai*: Prancūzijos deliktų teisės kūrėjai iš esmės pasirinkto tarpinį variantą tarp grynios, subjektyvios atsakomybės už kaltę ir griežtos, priežastimis grįstos, atsakomybės formos, t.y. pasirinko atsižvelgti į konkretaus asmens (vaiko ar protinę negalią turinčio asmens) tam tikras asmenines savybes; bei 4) *atsakomybė be kaltės, bet turinti nenutolusį pateisinimą*. Kaip pavyzdį šiuo atveju galima pateikti išimtis iš atsakomybės už netinkamos kokybės produktus. Šis teisinis reguliavimas į Prancūzijos nacionalinę teisę buvo perkeltas iš 1985 m. liepos 25 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų, kitų teisės aktų ir administracinių nuostatų dėl atsakomybės už netinkamos kokybės produktus ir šios direktyvos 1999 m. gegužės 10 d. direktyvos 1999/34/EB padarytų pakeitimų (toliau – 1985 m. direktyva). Suzanne Galand – Carval nuomone, aukščiau nurodytas atvejis (atsakomybė be kaltės, bet turinti nenutolusį pateisinimą) yra puikus pavyzdys, kaip yra sunku apibrėžti pačios griežtos atsakomybės sąvoką bei jos taikymą. Nors paprastai susiduriama su atvejais, kai griežta atsakomybė konkrečioje situacijoje yra akivaizdi, tačiau susiduriama su atvejais, kai pats nukentėjęs asmuo turi įrodyti ne tik priežastinį ryšį tarp patirtos žalos ir žalą sukėlusio asmens veiksmų ir/ar objekto, bet taip pat įrodyti tam tikras žalą sukėlusiu

¹¹⁶ “Introduction to French tort law“, *supra note*, 40: 5.

veiksmų ir/ar objekto charakteristikas (pvz.: konkretų pastato trūkumą, dėl kurio kilo žala ir pan.). Tokio teisinio reguliavimo dviprasmiškumą iš esmės įrodo ir pati Prancūzijoje taikomos griežtos atsakomybės sąvokos esmė: „Kai žala padaroma dėl daikto, kuris žalos padarymo metu buvo nejudantis, arba dėl daikto, kuris, nepriklausomai nuo to, ar buvo nejudantis, tačiau nesusidūrė su žalą patyrusiu asmeniu, pats žalą patyręs asmuo turi parodyti, kad daiktas buvo „neįprastoje padėtyje“ arba „veikė/elgėsi neįprastai“.¹¹⁷

Šiuo metu Prancūzijoje griežta atsakomybė paplitusi tiek viešojoje, tiek ir privatinėje teisėje. Privatinėje teisėje griežta atsakomybė taikoma remiantis jau aukščiau minėtoje Prancūzijos Kasacinio teismo byloje *Jand'heur v. Les Galeries Belfortaises* suformuota taisykle, išskyrus tam tikrus atvejus, kuriais taikomos išimtinės taisyklės (atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą; atsakomybė už griūnančių pastatų padarytą žalą; autotransporto priemonėmis padarytą žalą ir pan.). Šiuo atveju viešojoje teisėje griežta atsakomybė gali būti taikoma tiek valstybei kaip juridiniam asmeniui, tiek ir valstybės tarnautojams (konkrečiai – policijos pareigūnams, gaisrininkams ir pan.). Griežtos atsakomybės taisyklė taip pat taikoma ir tais atvejais dėl pavojingų objektų, už kuriuos yra atsakinga valstybė, padarytos žalos (pvz.: dujų vamzdinių, elektros laidų ir pan.)¹¹⁸.

Svarbu pažymėti, jog Prancūzijoje taip pat galioja ir taip vadinama gynyba nuo griežtos atsakomybės. Kaip vieną iš išskirtinių atvejų, kai už žalą atsakingas asmuo gali pasinaudoti tokių gynybos būdų, galima išskirti nenugalimos jėgos (*force majeure*) doktriną. Prancūzijos teisėje nenugalima jėga iš esmės suprantama analogiškai kaip ir Lietuvos CK, t.y. įvykis, nepriklausantis nuo šalių valios, kurio negalėjo numatyti nei žalą patyręs asmuo, nei už žalą atsakingas asmuo, nei bet kuri kita trečioji šalis. Nustaćius nenugalimos jėgos atvejį, už žalą atsakingas asmuo yra atleidžiamas nuo atsakomybės. Kitas itin svarbus gynybos būdas – paties nukentėjusio kaltės elementas. Tuo atveju, jeigu nustatoma ir paties nukentėjusio kaltė, už žalą atsakingo asmens atsakomybė mažinama proporcingai nukentėjusio kaltės laipsniui.

Tačiau tais atvejais, kai taikoma absoliuti atsakomybė, gynybos būdai yra itin apribojami. Dažniausiai tokie atvejai aptinkami kelių eismo įvykių bylose. Tokiais atvejais už žalą atsakingas asmuo negali remtis nei nenugalimos jėgos doktrina, nei trečiosios šalies prisidėjimu prie žalos atsiradimo. Gynyba galima pasinaudoti tik tokiu atveju, jeigu žalą patyrusio asmens veiksmuose galima išvelgti tiesioginę tyčią (pvz.: asmuo išsoko priešais važiuojančią transporto priemonę, siekdamas nusižudyti)¹¹⁹.

¹¹⁷ Koziol, *supra note*, 109: 127-129.

¹¹⁸ *Ibid.* 133.

¹¹⁹ Koziol, *supra note*, 109: 137.

Taigi, kaip matyti iš pateikiamos informacijos, Prancūzijoje, su tam tikromis išimtimis, galioja viena pagrindinė griežtos atsakomybės taisyklė. Vienu atveju toks teisinis reguliavimas padeda deliktų teisei prisiderinti prie nuolat besikeičiančios teisės, tačiau kartu, autoriaus nuomone, kartais nepagrįstai gali įtraukti tam tikras veiklas ar naudojimąsi tam tikrais objektais į griežtos atsakomybės taikymo sferą. Pakankamai drastiška pagrindinė griežtos atsakomybės taikymo taisyklė potencialiai gali bet kokio objekto, kuriuo yra įmanomas žalos padarymas kitam asmeniui, valdytojo veiksmus vertinti, atmetant jo kaltės elementą. Tokiu atveju, autoriaus nuomone, sukuriamos prielaidos per griežtam reguliavimui ir per daug plačioms interpretacijoms.

2.1.3. Griežta atsakomybė Vokietijoje

Griežtos atsakomybės užuomazgomis Vokietijoje galima laikyti 1838 metų Geležinkelių bendrovių įstatymo (*vok. Gesetz über die Eisenbahn-Unternehmungen*) nuostatas, reguliuojančias žalos atlyginimą tais atvejais, kai žala kilo dėl naudojimosi geležinkeliais. Būtent šiame teisės akte buvo įtvirtinta griežtos atsakomybės (*vok. Gefährdungshaftung*) taisyklė, davusi postūmį griežtos atsakomybės kaip deliktinės atsakomybės be kaltės atsiradimui kitose šalyse. Ši taisyklė buvo suformuota įstatymų leidėjo ir praktiškai visais atvejais buvo atskirta nuo 1900 metų Vokietijos civilinio kodekso, o buvo tam tikrų, specialiai tam išleistų teisės aktų dalis, kaip antai aukščiau nurodytas Geležinkelių bendrovių įstatymas. Vokietijos teisėje iš esmės buvo įsigalėjusi kalte grįžtos atsakomybės samprata, tad griežta atsakomybė yra laikoma tam tikra išimtimi. Tai galima pastebėti paanalizavus atvejus, kai yra atlyginama neturtinė žala asmens sužalojimo atvejais. Visais atvejais reikia įrodyti už žalą atsakingo asmens kalte, t.y. tyčią arba aplaidumą. Netgi Vokietijos Branduolinės energetikos įstatyme numatoma, kad neturtinė žala asmens sužalojimo dėl radioaktyvių šaltinių poveikio atveju gali būti kompensuojama tik tada, kai įrodoma už žalą atsakingo asmens kalte. Išimtis taikoma nebent dėl žalos, kurią sukėlė taip vadinami „prabangos gyvūnai“ (gyvūnai, kurie neatlieka jokios komercinės ar profesionalios funkcijos) arba žalos, kurią sukėlė kariniai lėktuvai. Šiuo atveju žalą patyręs asmuo gali reikalauti *pretium doloris* (kompensacijos forma, kurios žalą patyręs asmuo gali reikalauti dėl savo nuolatinių ar laikinų kančių, kurias jis patirs vėliau, neatsižvelgiant į tai, ar šios kančios buvo tiesioginės ar netiesioginės atsitiktinio įvykio ar netinkamo elgesio pasekmės (pvz.: chirurginės intervencijos)¹²⁰. Taigi, galima daryti išvadą, jog žala už neturtinius praradimus (fizinės ar psichologinės kančias), nepaisant tam tikrų išimčių, Vokietijos teisėje nėra griežtos atsakomybės objektas.¹²¹

¹²⁰ Dictionnaire du droit prive, žiūrėta 2019 m. lapkričio 16 d.

<https://www.dictionnaire-juridique.com/definition/pretium-doloris.php>

¹²¹ Koziol, *supra note*, 109: 147.

Turint omenyje, jog Vokietijoje nėra bendrą griežtos atsakomybės sąlygų, o atskirti griežtos atsakomybės atvejai įtvirtinti atskiruose teisės aktuose, tai sudarė prielaidas Vokietijos teismams tam tikras teisės normas aiškinti plečiamai ir joms taikyti griežtos atsakomybės analogiją, t.y. nors *expressis verbis* tokie atvejai nėra įvardijami kaip griežta atsakomybė, tačiau teismai savo praktikoje sukūrė tam tikras taisykles savo esme panašias į griežtą atsakomybę, kurias kai kurie Vokietijos teisės mokslininkai įvardina kaip „neteisėta griežtos atsakomybės forma“¹²².

Įvertinus aukščiau nurodytas taisykles, galima daryti išvadą, jog tokia, Vokietijos teismų suformuota, griežtos atsakomybės samprata yra tiesiogiai susijusi su aukščiau paminėta rizikos teorija ir iš dalies atitinka didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybės sampratą. Šių taisyklių esmė yra ta, jog asmuo, elgdamasis rizikingai, t.y. užsiimdamas tam tikra veikla, kuri iš esmės yra rizikinga, kartu apsiima ir pareigą atsakyti už galimus tokios rizikingos veiklos padarinius. Tokia pozicija suponuoja, jog tokiam asmeniui, kuris elgiasi rizikingai, taikomas aukštesnis atidumo standartas. Remiantis šiuo pagrindu, Vokietijos teismai savo praktikoje nustatė tam tikras abstrakčias pareigas, kurios reikalauja aukštesnio atidumo standarto: (i) rizikos ar pavojaus sukūrimas arba padidinimas (pvz.: ginklų, sprogstamųjų medžiagų, cheminių medžiagų naudojimas ir pan.); (ii) atsakomybė už tam tikras sritis (pvz.: ginklų, sprogstamųjų medžiagų cheminių medžiagų laikymas ir pan.); (iii) viešojo eismo (plačiąja prasme) saugumo užtikrinimas (ši taisyklė apima tiek automobilių, tiek ir pėsčiųjų eismą, lengvai prieinamų pastatų ir objektų, tokių kaip kavinės, traukinių stotys, oro uostai, saugumą ir pan.); (iv) prekyba tam tikrais produktais (tais atvejais, kai produktai yra su trūkumais); bei (v) veikla, susijusi su rizika arba pavojumi (pvz., pastato statybos arba griovimo darbai, automobilio taisymas, prekių transportavimas ir pan.)¹²³. Nors, kaip jau minėta, tokia teismų pozicija yra kritikuotina, bet tokiu būdu buvo rastas išeities taškas dėl per siaurai aiškinamų specialių teisės aktų, reguliuojančių griežtą atsakomybę.

Kalbant apie bendrus atvejus, kai gali būti taikoma griežta atsakomybė, Vokietijos teisėje pripažįstama, jog bet koks potencialiai pavojingo objekto naudojimas (pvz., gamyklos bei speciali gamybinė įranga; tam tikros transporto priemonės – traukiniai, lėktuvai; radioaktyvios medžiagos; genetiškai modifikuoti organizmai; ir kt.) arba vertinimas potencialiai pavojinga veikla (pvz.: medžioklė; produktų su trūkumais tiekimas ir pardavimas; kasybos darbai; vandens išteklių tarša; oro tarša, neigiamai veikianti nekilnojamą turtą ir pan.) gali būti griežtos atsakomybės objektais¹²⁴.

Kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose ar Prancūzijoje, Vokietijoje taip pat galioja tam tikros gynybos griežtos atsakomybės atveju priemonės. Šiuo atveju išsiskiria nenugalimos jėgos

¹²² *Ibid.* 149

¹²³ *Ibid.* 148

¹²⁴ Koziol, *supra note*, 109: 155.

(*force majeure*) doktrina. Pripažįstama, jog tokie atvejai kaip techninės kliūtys (pvz.: sprogsi padanga arba įrangos gedimas) nelaikoma nenugalima jėga griežtos atsakomybės atžvilgiu ir asmens atsakomybės taikymui įtakos neturi. Bet kita ko, netgi ir tuo atveju, jeigu didesnio pavojaus šaltinio valdytojas sukelia žalą iš esmės ne dėl savo kaltės, o dėl tam tikrų medicininių ar pataloginių priežasčių (pvz.: vairuojant asmuo patiria miokardo infarktą, praranda sąmonę ir dėl šios priežasties sukelia eismo įvykį, kurio metu kitas asmuo patiria žalą), tokios aplinkybės nelaikomos nenugalima jėga.

Kaip dar vieną už žalą atsakingo asmens atsakomybę šalinantį veiksni galima įvardinti paties žalą patyrusio asmens kaltę. Daugelis Vokietijos specialiųjų įstatymų, numatančių paties žalą patyrusio asmens kaltę, numato taip vadinamą bendrą aplaidumą (*vok. eigenes Verschulden*) – tuos atvejus, kai abu asmenys prisidėjo prie žalos atsiradimo. Iš už žalą atsakingo asmens priteisiamos kompensacijos dydis šiuo atveju tiesiogiai priklauso nuo žalą patyrusio asmens įtakos pačiam žalos atsiradimo faktui ir yra proporcingai mažinamas, o kai kuriais atvejais apskritai yra atleidžiamas nuo atsakomybės.¹²⁵

Taigi, Vokietijoje, skirtingai nei aukščiau aptartose užsienio valstybėse, nėra vienos įstatymiškai įtvirtintos bendros taisyklės ar konkrečių kriterijų, leidžiančių nustatyti griežtos atsakomybės taikymą. Vokietija pasirinko kiek kitokį kelią – teisės aktuose nustatyti konkrečius atvejus, už kokią konkrečią veiklą gali būti taikoma griežta atsakomybė. Nors Vokietijos teismai savo praktikoje ir yra numatę tam tikrus atvejus, numatant galimybę išplėsti griežtos atsakomybės taikymą, šis sprendimas Vokietijos mokslininkų yra kritikuojamas dėl pernelyg didelio griežtos atsakomybės taikymo išplėtimo. Autoriaus nuomone, toks Vokietijos teismų sprendimas išplėsti griežtos atsakomybės taikymo ribas yra pagrįstas, suteikiantis galimybę adekvačiau reaguoti į konkrečią situaciją, neapsiribojant vien įstatymų leidėjų nustatytais atvejais.

2.1.4. *Griežtos atsakomybės samprata Europos deliktų teisės principuose (PETL)*

Europos deliktų teisės principai (PETL) yra Europos deliktų teisės darbo grupės gairės, kuriomis siekiama suderinti Europos deliktų įstatymus. Tai yra neprivaldomos „negrįžtosios“ teisės šaltinis, kuriuo siekiama iš esmės susisteminti esminius skirtingų Europos valstybių deliktų teisės ypatumus, apjungiant juos į tam tikrus principus. Pagrindinis PETL tikslas – suderinti deliktų teisę Europos Sąjungos mastu, siekiant deliktų teisę pritaikyti prie nuolat besikeičiančios teisės bei visuomeninių santykių. Tad šiuo atveju nieko nuostabaus, jog PETL randama ir griežtos atsakomybės atvejai. Griežtai atsakomybei skirtas penktasis PETL skyrius (5:101 ir 5:102 straipsniai). PETL komentaro autoriai pabrėžia, jog siekiant apibendrinti griežtą atsakomybę

¹²⁵ Koziol, *supra note*, 109: 164.

PETL, buvo atsisakyta minties „išaldyti“ griežtą atsakomybę į vieną ir nedalomą sąvoką. Turint omenyje, jog kai kuriose valstybėse (pvz.: Didžioje Britanijoje) vyrauja pakankamai siauras požiūris į griežtą atsakomybę, o kitose valstybėse (pvz.: Prancūzijoje) griežtos atsakomybės supratimas yra daug platesnis, toks griežtas harmonizavimas tikrai sukeltų abejonių, ką tokios griežtos atsakomybės taisyklės apskritai aprėpia. Taigi, buvo pasirinktas kompromisinis variantas nustatant pagrindines griežtos atsakomybės sąlygas, o tolimesnį griežtos atsakomybės vystymą palikti kiekvienos valstybės kompetencijai. Taigi, PETL bandoma nustatyti vieną atspirties tašką, bendrą visoms PETL autorių nagrinėtoms valstybėms¹²⁶.

Aukščiau nurodytas bendras standartas įtvirtintas PETL 5:101 straipsnyje „Neįprastai pavojingos veiklos“ (*angl. Abnormally dangerous activities*), numatančiame, jog asmeniui, vykdančiam neįprastai pavojingą veiklą taikoma griežta atsakomybė už žalą, būdingą tos veiklos keliamai rizikai, ir kuri yra tiesioginis tokios veiklos rezultatas. Šio straipsnio komentaro autoriai pažymi, jog už tokią, neįprastai pavojingą, veiklą atsakingas asmuo žalos atsiradimo metu nebūtinai turi veikti aktyviai arba pasyviai, šiuo atveju užtenka, jog šis asmuo yra tokios veiklos kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojas. Taigi, net ir tuo atveju, jeigu asmuo laikėsi visų maksimalių atsargumo standartų, tiek ir objektyviaja, tiek ir subjektyviaja prasme, už dėl tokios veiklos tiesiogiai kilusius padarinius toks asmuo bet kuriuo atveju privalės atsakyti¹²⁷. Pačioje šio straipsnio dispozicijoje yra numatytas ir tam tikras atsakomybės ribojimas. Sakinio dalis „būdingą tos veiklos keliamai rizikai“ numato, jog atvejus, kai žala kilo nors ir dėl su tokia neįprastai pavojinga veikla susijusių veiksmų, tačiau kilusi žala (padariniai) nėra būdingi tokiai veiklai. Kaip pavyzdį PETL komentaro autoriai pateikia atvejį, kai fejerverkų gamyklos darbuotojas užmeta dėžę su fejerverkais ant kito asmens, o dėžėje esantys fejerverkai savo ruožtu sprogsta ir tokiu būdu sukelia asmeniui žalą. Tokiems veiksmams neturėtų būti taikoma griežtos atsakomybės taisyklė. Priešingai – jeigu patys fejerverkai sprogtų būnant gamykloje dėl kitų priežasčių, neįsikišant jokiems kitiems asmenims (gamybos proceso metu, pakuojant ir pan.), tokiu atveju jau būtų pagrindas taikyti atsakomybę be kaltės¹²⁸.

Tame pačiame straipsnyje taip pat nurodomos bendros charakteristikos, kuriomis remiantis nustatoma, ar veikla gali būti traktuojama kaip „neįprastai pavojinga“, t.y. (i) veikla sukuria numatomą ir labai tikėtiną žalos riziką net ir tuo atveju, kai laikomasi visų atsargumo priemonių; ir (ii) tai nėra bendro naudojimo dalykas (užsiėmimas šia veikla nėra visuotinai paplitęs). Šiuo atveju pati sąvoka „veikla“ turėtų būti suprata plačiau nei vien rizikingas veikimas. Turint omenyje, jog tam tikrų objektų turėjimas savo dispozicijoje gali kelti riziką, šiuo atveju

¹²⁶ European Group on Tort Law, *supra note*, 34: 104.

¹²⁷ *Ibid.* 105.

¹²⁸ *Ibid.* 105-106.

tokia sąvoka apjungia tiek rizikingą veikimą/neveikimą, tiek ir tam tikrų objektų valdymą. Tačiau, kaip pažymi PETL komentaro autoriai, turi būti aiškus ir stiprus ryšys tarp asmens ir veiklos ir/ar objekto, t.y. veikla ir/ar objektas turi būti už žalą atsakingo asmens „veiklos sferoje“¹²⁹. Manytina, jog toks ryšys galėtų būti skaidomas į tokias būtinas sąlygas: (i) asmuo turi sąmoningai pasirinkti verstis tam tikra veikla/naudotis tam tikru objektu; ir (ii) asmuo žino ar turi žinoti, jog tokia veikla/objektas yra itin pavojinga. Nustačius abi šias sąlygas, galima laikyti, jog asmuo ir veikla ar objektas nėra pakankamai nutolę vienas nuo kito ir tai sudaro pagrindą taikyti griežtą atsakomybę.

Be kita ko, sąvoka „bendro naudojimo dalykas“ (visuotinai paplitusi veikla) taip pat gali kelti tam tikrų klausimų. Visuotinai paplitusi veikla gali būti apibūdinama kaip tokia veikla, kuria užsiima didelė dalis visuomenės. Taigi, transporto priemonės vairavimas *per se* negali būti laikomas kaip bendro naudojimo dalykas, kadangi ši veikla yra itin paplitusi (nors, pažymėtina, jog tai gali būti laikoma didesnio pavojaus šaltiniu kai kurių valstybių nacionalinėje teisėje). Tačiau, jeigu transporto priemone yra vežami sprogmenys ar cheminės medžiagos, akivaizdu, jog tokia veikla negalėtų būti traktuojama kaip visuotinai paplitusi – taigi – patektų į šio straipsnio reguliavimo sritį. Pažymėtina, jog tam tikra veikla, aiškinant per šios sąvokos reikšmę, palaipsniui gali būti kvalifikuojama skirtingai. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose lėktuvų valdymas ilgą laiką nebuvo laikomas kaip visuotinai paplitusi veikla, tačiau palaipsniui populiarėjant šiam užsiėmimui, tai buvo imta traktuoti visuotinai paplitusiu reiškiniu ir galiausiai tokia veikla nebepatenka į šio straipsnio taikymo sritį¹³⁰.

Kaip jau minėta aukščiau, PETL principais, reglamentuojančiais griežtą atsakomybę, buvo siekiama nubrėžti tam tikras visoms valstybėms vienodas pamatines gaires, įtvirtinančias griežtą atsakomybę. Turint omenyje skirtingų valstybių skirtingą teisinį reguliavimą, PETL kūrėjai pateikė ir 5:102 straipsnį „Kitos griežtos atsakomybės“ (*angl. Other Strict Liabilities*). Jame numatoma, jog nacionalinė teisė gali sukurti tam tikras griežtos atsakomybės kategorijas už veiklą netgi ir tuo atveju, jeigu ta veikla nėra priskiriama neįprastai pavojingų veiklų kategorijai. Šio straipsnio antroji dalis numato galimybę papildomos griežtos atsakomybės kategorijas nustatyti pagal analogiją su kitais panašios žalos rizikos šaltiniais, jeigu nacionaliniais įstatymais nenumatyta kitaip.

Aptariant griežtos atsakomybės sampratą ir taikymą PETL, būtina pažymėti, jog principų 7:102 straipsnyje be kita ko yra įtvirtintas ir gynybos nuo griežtos atsakomybės mechanizmas (*angl. Defences Against Strict Liability*). Pirmoje šio straipsnio dalyje kaip pagrindas atleisti asmenį nuo atsakomybės arba ją sumažinti, pateikiama *force majeure* doktrina bei trečiojo asmens

¹²⁹ European Group on Tort Law, *supra note*, 34: 106

¹³⁰ *Ibid.* 107

kaltė. Kaip jau minėta aukščiau, šios sąlygos vyrauja visose darbe aptartose valstybėse, tad platesnė šių sąvokų reikšmė ir samprata nebus aptariama.

Taigi, PETL principų tikslas griežtos atsakomybės srityje nebuvo sukurti naujo teisinio reguliavimo, o sukurti tam tikrą bendrą visų analizuotų valstybių vardiklį, t.y. surasti tam tikrus bendrus sąlyčio taškus ir remiantis tokios analizės išvadomis išvesti bendras taisykles. Aukščiau nurodyti PETL straipsniai gali būti laikomi tam tikru apibendrinimu, leidžiančiu suvokti pačios griežtos atsakomybės esmę.

2.1.5. *Griežtos atsakomybės samprata Bendrų pagrindų sistemos projekte (DCFR)*

Kaip dar vieną iš „negrįžtosios“ teisės šaltinių, galima paminėti Bendrų pagrindų sistemos projektą (*angl. Draft Common Frame of Reference*) arba DCFR. Nors pačiame DCFR *expressis verbis* ir nerasime sąvokų „griežta atsakomybė“ arba „atsakomybė be kaltės“, tačiau sutinkamas terminas „atsakomybė be tyčios ar aplaidumo“ (*angl. „accountability without intention or negligence“*), kuris iš esmės atitinka griežtos atsakomybės sampratą. DCFR griežta atsakomybė įtvirtinta VI.–3:201: straipsnyje „Atsakomybė už darbuotojų ar įgaliotų asmenų sukeltą žalą“, VI.–3:202: straipsnyje „Atsakomybė už žalą, kilusią dėl nesaugios nekilnojamo daikto būklės“, VI.–3:203: „Atsakomybė už gyvūnų sukeltą žalą“, VI.–3:204: „Atsakomybė už nekokybiškų produktų sukeltą žalą“, VI.–3:205: „Atsakomybė už motorinių transporto priemonių sukeltą žalą“, VI.–3:206: „Atsakomybė už pavojingų medžiagų ar išmetamų teršalų sukeltą žalą“ bei VI.–3:207: „Atsakomybė už bet kokio kito pavojaus šaltinio, pavojingos medžiagos ar išmetamų teršalų sukeltą žalą, jeigu tokią atsakomybę numato nacionaliniai teisės aktai“¹³¹. Kaip galima pastebėti iš straipsnių, numatančių griežtos atsakomybės atvejus kiekio, DCFR kūrėjai pasirinko kiek kitokį kelią nei PETL kūrėjai: vietoje bendros griežtos atsakomybės taisyklės DCFR yra numatyti atskiri griežtos atsakomybės atvejai. Nėra tiksliai žinoma, kokie tokio pasirinkimo motyvai. Tačiau Gerhard Wagner nuomone, toks pointilistinis DCFR požiūris priklauso nuo skirtingų politinių sistemų suvaržymų ir poreikio ieškoti kompromiso tarp skirtingų Europos valstybių požiūrių į griežtą atsakomybę¹³². Ir visgi, kaip matyti išnagrinėjus tokių valstybių kaip Prancūzija, kuri iš esmės vadovaujasi viena griežtos atsakomybės taisykle, o griežta atsakomybė

¹³¹ Study Group on a European Civil Code ir Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), *Principles, definitions and model rules of European private law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 1382-1410.

https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf

¹³² Gerhard Wagner, *The Law of Torts in the Draft Common Frame of Reference* (2009), 18. <https://ssrn.com/abstract=1394343>

yra taikoma itin dažnai, ir Vokietija, kur galioja atskiri griežtos atsakomybės atvejai, buvo būtina rasti tam tikra kompromisinį variantą.

Kaip matyti iš pačių DCFR straipsnių, atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinių padarytą žalą apskritai nėra įtvirtinta (išskyrus VI.–3:205: straipsnį, kuris iš esmės įtvirtina tik vieną didesnio pavojaus šaltinio atvejį – atsakomybę už motorinių transporto priemonių padarytą žalą). Kaip pagrindinė priežastis, kodėl šios normos buvo atsisakyta – tam tikra duoklė teisiniam tikrumui ir teisėtų lūkesčių principui. Taikant bendrąją griežtos atsakomybės taisyklę, teismai, nagrinėdami konkrečią situaciją, turėtų apibrėžti kiekvieną griežtos atsakomybės atvejį (įvertinti, ar asmens veikla, objektas ar veiksmai atitinka griežtos atsakomybės sąlygas), taip sudarydami griežtos atsakomybės atvejų katalogą, tačiau tai būtų daroma *ex post*. DCFR autoriai siūlo griežtos atsakomybės atvejų katalogą *ex ante*, o tai reiškia, jog didesnio pavojaus šaltinio valdytojai ir kiti asmenys, kuriems galimai kilianti atsakomybė yra susijusi su griežta atsakomybe, gali iš anksto įvertinti rizikas, nuspręsti, ar jie pasirengę imtis tokios veiklos bei pasirinkti tinkamą draudimo apsaugą. Taigi, toks specifinis požiūris iš esmės remiasi teisinio tikrumo, numatomumo ir galimybės tinkamai apsidrausti tikslais¹³³.

Vertinant aukščiau nurodytus DCFR straipsnius, reglamentuojančius griežtą atsakomybę, galima išskirti VI.–3:204: straipsnį, numatantį atsakomybę už nekokybiškų produktų sukeltą žalą. Šiuo atveju DCFR autoriai rėmėsi 1985 m. direktyva, numatančia atsakomybę už netinkamos kokybės produktais ir paslaugomis sukeltą žalą. Kaip pažymi Gerhard Wagner, DCFR kūrėjams pritrūko ryžto ir drąsos peržiūrėti šios direktyvos esmę ir žengti į priekį netinkamos kokybės produktų ir paslaugų įstatymų srityje. Itin kritiškai vertinamas DCFR nesugebėjimas tinkamai integruoti atsakomybės už nekokybiškus produktus ir paslaugas į bendrąją deliktinės, kalte grįstos, atsakomybės taisyklę. Direktyvos rengėjų idėja pritaikyti griežtą atsakomybę už netinkamos kokybės produktus ar paslaugas nuo pat pradžių buvo laikoma ydinga, kadangi pati netinkamos kokybės ar defekto sąvoka, kaip ją įtvirtinta 1985 m. direktyvoje ir DCFR VI.–3:204 straipsnio 7 dalyje¹³⁴ iš esmės apima neatsargumo sąvoką. Taigi, griežta atsakomybė už netinkamos kokybės produktus yra artima, jeigu ne identiška, kalte (neatsargumu) grįstai atsakomybei už bet kokios rūšies produktus¹³⁵.

Taigi, kaip matyti, DCFR iš esmės skiriasi nuo PETL, kaip nenumatantis bendros griežtos atsakomybės taisyklės, o įtvirtinantis atskirus griežtos atsakomybės atvejus. Šiuo atveju

¹³³ *Ibid.* 18-19.

¹³⁴ DCFR VI.–3:204 straipsnio 7 dalis : „Produktas yra laikomas su trūkumais, jeigu jis nėra tiek saugus, kiek asmuo gali tikėtis, atsižvelgiant į aplinkybes, įskaitant:

- a) produkto pateikimą;
- b) produkto naudojimo paskirtį, kurios galima pagrįstai tikėtis;
- c) laikas, kada produktas buvo išleistas į apyvartą.

¹³⁵ Gerhard Wagner, *op. cit.*, 132:19.

toks reglamentavimas yra artimesnis Lietuvos deliktų teisėje vyraujančiam požiūriui į griežtą atsakomybę, kuris teikia didesnę prioritetą aiškiai įtvirtintiems griežtos atsakomybės atvejams, taip sudarydamas asmenims daugiau teisinio užtikrintinumo bei suteikdamas galimybę įvertinti, ar vertimasis konkrečia veikla gali patekti į griežtos atsakomybės taikymo apimtį.

2.2. Griežtos atsakomybės samprata Lietuvos teisėje

Griežtos atsakomybės samprata Lietuvos teisėje iš pirmo žvilgsnio nesiskiria nuo jau aptartose valstybėse nurodytos sampratos. Kasacinis teismas savo apžvalgoje apibūdindamas griežtos atsakomybės sampratą nurodė, jog šios doktrinos tikslas – „užtikrinti socialinį teisingumą ir sulaukyti potencialius pažeidėjus nuo beatodairiško elgesio bei galimų nuostolių, priverčiant juos būti kur kas apdairesnius negu kalte pagrįstos atsakomybės atveju ir imtis visų įmanomų atsargumo priemonių. Dėl šios priežasties griežtajai deliktinei atsakomybei pirmenybė teikiama, kai dėl tam tikros veiklos patiriami nuostoliai negali būti pašalinti arba sumažinti laikantis reikiamo atsargumo. Tai reiškia, kad griežtoji deliktinė atsakomybė kyla tik tuomet, kai veikla yra neįprastai pavojinga.“¹³⁶ Taigi, iš esmės griežtai atsakomybei keliamas esminis reikalavimas – ji gali būti taikoma tik tada, kai veikla yra itin pavojinga.

Griežtos atsakomybė nėra visiškai naujas institutas Lietuvos teisėje. Dar 1964 metų Lietuvos civiliniame kodekse¹³⁷ (toliau – 1964 m. CK) galima rasti griežtos atsakomybės užuomazgų. Šio kodekso 231 straipsnis numatė, jog asmuo, neįvykdęs prievolės arba ją įvykdęs netinkamai, atsako turtu, tik esant kaltei, išskyrus įstatymo arba sutarties numatytus atvejus. Išlyga „išskyrus įstatymo ir sutarties numatytus atvejus“ suponuoja, jog tuometinis įstatymų leidėjas iš esmės įtvirtino griežtos atsakomybės sampratą. Kaip vieną iš griežtos atsakomybės 1964 m. CK pavyzdžių galima pateikti 484 straipsnį, kuris numatė, jog organizacija privalo atlyginti žalą, padarytą dėl jos darbuotojų kaltės, jiems einant savo darbinės pareigas. Kaip matyti iš paties straipsnio dispozicijos, organizacija bet kuriuo atveju atsako už savo darbuotojo veiksmus, net ir nesant jos veiksmuose kaltės elemento, t.y. organizacijos atsakomybė yra griežta. Tačiau paties 1964 CK analizė leidžia teigti, jog tokių griežtos atsakomybės taikymo atvejų sąrašas nėra itin platus.

Situacija iš esmės pasikeitė, priėmus naująjį CK. Kaip yra pažymėjęs prof. Vytautas Mizaras, „priėmus naująjį CK, Lietuvos civilinėje teisėje buvo praplėstas griežtos atsakomybės atvejų sąrašas, iš esmės atitolinant Lietuvos deliktų teisę nuo klasikinio atsakomybės be kaltės

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018-11-16 apžvalga „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“ Nr. AC-48-1.

¹³⁷ Lietuvos tarybų socialistinės respublikos civilinis kodeksas, TAR, žiūrėta 2019 m. spalio 29 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20466?jfwid=fhhu5mmco>

taikymo už valdant didesnio pavojaus šaltinį padarytą žalą, o kartu nuo rizikos prisiėmimo, kaip pagrindinio elemento, kuriuo remdamasi deliktų teisės doktrina ir praktika pateisindavo atsakomybės be kaltės taikymą. ¹³⁸ CK griežtos atsakomybės sampratos įtvirtinimas randamas CK 6.248 straipsnio 1 dalyje, numatančioje, jog civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Taigi, kaip matyti, ši naujojo CK sąlyga savo prasme yra panaši į 1964 m. CK sąlygą ir griežtos atsakomybės atvejai *expressis verbis* yra įtvirtinti teisės aktuose. Lietuvos deliktų teisėje nėra įtvirtinto pagrindo ar tam tikros taisyklės, į kurią atsižvelgiant būtų galima nustatyti, ar konkrečiu atveju už žalą atsakingam asmeniui gali būti taikoma griežta atsakomybė. Šiuo atveju tiek pačiame CK, tiek ir kituose teisės aktuose yra nustatyti konkretūs atvejai, kada gali būti taikoma griežta atsakomybė: statinių savininko (valdytojo) atsakomybė (CK 6.266 straipsnis), atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą (CK 6.267 straipsnis), atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinių padarytą žalą (CK 6.270 straipsnis), viešųjų subjektų atsakomybė (CK 6.271 straipsnis ir CK 6.272 straipsnio 1 dalis), taip pat atsakomybė už netinkamos kokybės produktus ir paslaugas (CK 6.292–6.300 straipsniai). Be CK griežtos atsakomybės formas numato ir kiti teisės aktai: Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 146 straipsnyje numatyta asmens atsakomybė dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymu padarytą žalą, atsakomybė už aplinkai padarytą žalą – Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme, už veiklą, susijusią su radioaktyviais produktais, – Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatyme. Taigi, teisiniu reguliavimo griežtos atsakomybės srityje Lietuva iš esmės perėmė vokiškąjį griežtos atsakomybės modelį, nustatydamą konkrečius atvejus, kada gali būti taikoma atsakomybė be kaltės.

2.2.1. Didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybė

Analizuojant bendrus griežtos atsakomybės taikymo ypatumus Lietuvoje, aktualu atsižvelgti į CK 6.270 straipsnyje įtvirtintą asmens atsakomybę už didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą. Šiuo atveju atsakomybė atsiranda už patį žalos padarymo faktą, nesiejant jo nei su asmens kalte, nei su tam tikrų nustatytų pareigų nevykdymu ar aplinkybe, jog buvo laikomasi nustatytų saugumo reikalavimų¹³⁹. Pačiame CK 6.270 straipsnyje nurodytas pavyzdinis tokių pavojingų veiklų bei objektų sąrašas. Tačiau šiuo atveju gali iškilti klausimas, kokios veiklos konkrečiai gali patekti į šio straipsnio taikymo sritį? Esminis kriterijus – veiklos ar objekto

¹³⁸ Mizaras, *supra note*, 3: 65.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446/2011.

neįprastas pavojingumas. Kasacinio teismo jurisprudencijoje, vertinant, ar veikla ir/ar objektas yra laikomi neįprastai pavojingais, vertinama ar nurodyta veikla ir/ar objektas atitinka šiuos kriterijus: (i) itin didelę žalos atsiradimo riziką; bei (ii) negalėjimą jos pašalinti atsargumo priemonėmis.¹⁴⁰ Tai reiškia, jog žalos atsiradimo rizika, atsižvelgiant į veiklos ar objekto ypatybes, turi būti numatoma iš anksto ir bet koks asmuo, užsiimdamas tokia veikla ar naudodamasis tokiu objektu, šią riziką turi priimti, nepaisant to, jog rizikos elemento iš esmės neįmanoma išvengti. Taigi, didesnio pavojaus šaltiniu Lietuvos teismų praktikoje laikomas ir ginklas¹⁴¹, vandens pramogų parko atrakcionai¹⁴² ar medžio pjovimo staklės¹⁴³.

Kaip ir kitose valstybėse, taip ir Lietuvoje yra numatyti tam tikri atvejai, kai už žalą atsakingas asmuo gali būti atleidžiamas nuo atsakomybės arba jo atsakomybė gali būti mažinama. CK 6.270 straipsnio 1 dalyje (kituose griežtą atsakomybę reglamentuojančiuose straipsniuose įstatymų leidėjas pateikia nuorodą į šį straipsnį) įstatymų leidėjas numatė išimtį, jog už žalą atsakingas asmuo gali būti atleidžiamas nuo atsakomybės tais atvejais, jeigu įrodo, jog žala kilo dėl nenugalimos jėgos arba paties nukentėjusio kaltės (tyčios ar didelio neatsargumo). To paties straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, jog asmuo atleidžiamas nuo atsakomybės, jeigu įrodo, kad galimybę valdyti didesnio pavojaus šaltinį jis prarado dėl kitų asmenų neteisėtų veiksmų. Neteisėtu užvaldymu šiuo atveju laikoma tokio didesnio pavojaus šaltinio užvaldymas panaudojant fizinę jėgą, prievartą, apgaulę, taip pat ir teises priemones, pavyzdžiui, sutartis¹⁴⁴.

Bet kuriuo atveju galima įžvelgti, jog Lietuvos teismų praktikoje, skirtingai nei PETL ar Jungtinėse Amerikos Valstijose, pasirinktas kitoks kelias, įtvirtinant neįprastai pavojingos veiklos nustatymo kriterijus. Priimant CK, nebuvo atsižvelgta į „ne bendro naudojimo“ taisyklę, kurią taikant vertinama, ar vykdoma veikla yra visuotinai paplitusi. Taigi, darytina išvada, jog į šio straipsnio taikymo sritį potencialiai gali patekti bet kokia veikla ar objektas, kurie kelia riziką aplinkiniams, t.y. bet kokios rūšies transporto priemonės valdymas, bet kokių mechanizmų (staklių, gamybos įrenginių) valdymas, statybos ir griovimo darbai ir pan.

Autoriaus nuomone, itin toks platus neįprastai pavojingų veiklų vertinimas galimai sukuria prielaidas tam tikram žalą patyrusio asmens ir už žalą atsakingo asmens jėgų disbalansui. Kaip jau minėta, vandens nusileidimo kalneliai Kasacinio teismo praktikoje yra laikomi didesnio pavojaus

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018-11-16 apžvalga „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“ Nr. AC-48-1.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-13/2012

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-159-313/2018

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-175/2003

šaltiniu. Neabejotina, jog vandens nusileidimo kalneliai kelia didesnę pavojų nei įprasta, tačiau kyla klausimas, ar vis dėlto tai turėtų būti laikoma didesnio pavojaus šaltiniu? Lyginant šį konkretų vandens nusileidimo kalnelių, kaip didesnio pavojaus šaltinio, atvejį su kitais didesnio pavojaus šaltiniais (motorinėmis transporto priemonėmis, ginklais ir pan.) galima išvelgti vieną esminį skirtumą – vandens nusileidimo kalnelių atveju žalą patyręs asmuo pats pasirenka naudotis šiuo įrenginiu ir naudojami jais kaip paslauga. Prieš naudojantis dauguma tokio tipo įrenginių, valdytojas įspėjamaisiais užrašais įspėja apie tam tikrą riziką, nurodo saugumo taisykles ir pan. Taigi, naudodamasis tokiais įrenginiais asmuo iš esmės yra įspėjamas ir turi suprasti apie riziką ir laisva valia pasirenka naudotis šiais įrenginiais. Taigi iškyla klausimas, ar tikrai tokia veikla ir/ar objektai, kai asmuo patiria žalą prieš tai būdamas tinkamai informuotas ir pagrįstai žinodamas, jog tokia žala jam gali kilti, gali būti laikomi didesnio pavojaus šaltiniais? Autoriaus nuomone, šiuo atveju turėtų būti taikoma paslaugų teikėjo atsakomybė už netinkamos kokybės paslaugą, kadangi pats vartotojas (žalą patyręs asmuo), pasirinkdamas naudotis tam tikra veikla, sąmoningai pasirenka prisiimti tam tikrą riziką. Ir šiuo atveju turėtų būti atsižvelgiama į papildomą deliktinės atsakomybės sąlygą, t.y. paslaugos teikėjo (valdytojo) neteisėtus veiksmus.

Priėmus naująjį CK daugiausia pasikeitimų galima išvysti viešosios civilinės atsakomybės atveju. CK 6.271 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta valstybės atsakomybė be kaltės už žalą, atsiradusią dėl valstybės institucijų neteisėtų veiksmų, nepaisant tą žalą sukėlusio asmens (valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos pareigūno) kaltės. Aukščiau nurodyta norma buvo priimta atsižvelgiant į 1984 m. rugsėjo 18 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijas Nr. 84, kurios *inter alia* numatė ir tai, jog valdžios institucijų neteisėtais veiksmais sukelta žala iš esmės yra nesiejama su tų institucijų ar jų atstovų kalte¹⁴⁵. Šiuo atveju, vertinant valstybės civilinę atsakomybę kaip atsakomybę be kaltės, matomas itin ryškus skirtumas nuo aukščiau aptartos didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybės – valstybės atsakomybės atveju neteisėti veiksmai yra būtina sąlyga valstybės civilinei atsakomybei kilti. Nesant neteisėtų (valstybės tarnautojo, teisėjo ir pan.) veiksmų, šiuo atveju deliktinė atsakomybė nekyla.

Kitas įdomus valstybės atsakomybės aspektas – subjektų ratas, už kurių padarytus neteisėtus veiksmus gali kiti civilinė atsakomybė. Prof. dr. Simona Drukteinienė iškėlė klausimą dėl aukščiau nurodyto CK straipsnio pagrindo taikymo ne tik įstatymo vykdomosios valdžios, bet ir įstatymų leidžiamosios valdžios atveju¹⁴⁶. Teisės mokslininkės nuomone, ši teisės norma apima ir aukščiau nurodytą atvejį, kai žalą sukėlė įstatymų leidžiamosios valdžios išleistas neteisėtas teisės aktas.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ Simona Selionytė-Drukteinienė „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008), 187-188.

Atsakomybė už netinkamos kokybės produktus ir paslaugas yra įtvirtinta CK 6.292–6.300 straipsniuose, kuriuose įgyvendinta 1985 m. direktyva.¹⁴⁷ Kaip viena iš prielaidų, kodėl atsakomybė už netinkamos kokybės produktus ir paslaugas yra priskiriama prie griežtos atsakomybės, yra anksčiau aptarta „gilios kišenės“ doktrina. Asmuo versdamasis tam tikra veikla ir gaudamas iš jos pelną, privalo atlyginti ir žalą, kurią tokia veikla gali sukelti¹⁴⁸.

Vertinant šias teises normas, matyti, jog, kaip ir valstybės atsakomybės atveju, egzistuoja trys deliktinės atsakomybės sąlygos, t.y. žala, neteisėti veiksmai ir priežastinis ryšys. Neteisėti veiksmai šiuo atveju suprantami standartiškai – produkto gamintojas/pardavėjas (priklausomai nuo situacijos) ar paslaugos teikėjas atsako už žalą, kurią sukėlė nebūtinai jo priešingi teisei veiksmai ar neveikimas, tačiau ir pakankamo rūpestingumo ir atidumo trūkumas. Turint omenyje, jog produktų gamintojas ir paslaugos teikėjas produktus ir paslaugas teikia itin plačiam asmenų ratui, jam keliami itin aukšti atidumo ir rūpestingumo reikalavimai. Siekdamas išvengti žalos sukėlimo kitiems asmenims, toks asmuo privalo imtis visų įmanomų priemonių, siekiant užtikrinti, kad rinką pasiektų tiktai kokybiški produktai, o teikiamos paslaugos atitiktų aukščiausius standartus (nuolatinė gamybos proceso ir įrenginių priežiūra, darbuotojų apmokymai ir pan.).

Taigi, vertinant griežtos atsakomybės sampratą Lietuvoje, jos pagrindiniai bruožai iš esmės panašūs į vokiškąjį ir DCFR įtvirtintą griežtos atsakomybės modelį – atskiri griežtos atsakomybės atvejai yra įtvirtinti konkrečiuose teisės aktuose bei teisės normose ir bendros griežtos atsakomybės taisyklė šiuo atveju nėra numatyta. Tačiau iš esmės analogiškai PETL principams griežtos atsakomybės atveju, paliekama galimybė vertinti atvejus, kas gali būti laikoma didesnio pavojaus šaltiniu. Nors, kaip jau minėta, Kasacinio teismo išaiškinimas teoriškai palieka galimybę į CK 6.270 straipsnio taikymo sritį patekti ir tokioms veikloms, kurioms galėtų būti kiti griežtą atsakomybę reglamentuojantys straipsniai.

¹⁴⁷ Mizaras, *supra note*, 3: 66.

¹⁴⁸ Mantas Ulozas ir Lina Novikovienė, „Gamintojo civilinė atsakomybė už netinkamos kokybės produktais padarytą žalą: taikymo sąlygos bei atleidimo nuo jos kai kurie probleminiai aspektai“ *Socialinių mokslų studijos*, 4(2), 2012, 604–605.

III. Neteisėti veiksmai ir kaltė griežtoje atsakomybėje

Įvertinus neteisėtų veiksmų ir kaltės sampratą klasikinės deliktinės, kalte grįstos, atsakomybės atveju bei aptarus esminius griežtus atsakomybės aspektus, galima kalbėti ir apie šių dviejų civilinės atsakomybės sąlygų vaidmenį taikant griežtą atsakomybę. Nors pati griežtos atsakomybės kaip atsakomybės be kaltės sąvoka suponuoja, jog kaltės elementas griežtos atsakomybės taikymo atveju jokios įtakos neturi, tačiau pasigilinus į griežtos atsakomybės taikymo specifiką, galima daryti išvadą, jog tokia pozicija nėra visiškai teisinga. Kaip jau buvo aptarta anksčiau darbe, generalinio delikto doktrina suponuoja neteisėtų veiksmų ir kaltės sąryšį per sąžiningumą ir *bonus pater familias* kaip atidaus ir rūpestingo asmens standartą. Autoriaus nuomone, taikant griežtą atsakomybę, sąžiningumas ir *bonus pater familias* standartas egzistuoja ir niekur neišnyksta. Tačiau daugeliu atveju jis turi būti suprantamas kaip maksimaliai atidaus elgesio standartas ir visais atvejais, kai asmeniui kyla atsakomybė be kaltės, galima teigti, jog šis standartas yra pažeistas. Tokią išvadą galima priėti sistemiškai išanalizavus griežtos atsakomybės taikymo atvejus Lietuvos CK ir kituose teisės aktuose – iš esmės visais atvejais yra reikalaujama maksimalaus atidumo ir rūpestingumo ir bet koks žalos padarymas yra laikomas tokios pareigos pažeidimu. Užsiimdamas neįprastai pavojinga veikla ar atlikdamas kitus veiksmus, numatytus CK ar kituose teisės aktuose, asmuo prisiima pareigą ir/arba riziką elgtis kaip įmanoma atidžiau, jog jokių atveju nepadarytu žalos. Ir būtent dėl šios priežasties toliau darbe bus analizuojama neteisėtų veiksmų ir kaltės įtaka griežtos atsakomybės taikymo atveju.

3.1. Neteisėti veiksmai taikant griežtą atsakomybę

*John C.P. Goldberg ir Benjamin C. Zipursky*¹⁴⁹ pažymi, jog atsakomybė tuo pat metu gali būti pagrįsta ir neteisėtais veiksmais, ir tuo pat metu būti griežta. Ir bet kuriuo atveju egzistuoja tik nedidelis kiekis deliktų, kurie nereikalautų neteisėtumo bent kokia nors prasme. Ir iš tiesų, žvelgiant į neteisėtus veiksmus iš teisės filosofijos pusės, tiek klasikinės, kalte paremtos deliktinės atsakomybės atveju, tiek ir griežtos atsakomybės atveju, visada egzistuoja tam tikras elgesio standartas arba pareiga, kurią delikto atveju už žalą atsakingas asmuo pažeidžia, t.y. pareiga susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, kuriais gali būti padaroma žala kitiems asmenims. Nors tokia pareiga iš esmės gali būti laikoma tam tikru bendruoju principu ir jos nereikia įrodinėti, tačiau tokios pareigos pažeidimas taikant bet kokią atsakomybės rūšį, visada yra tam tikras atsakomybės elementas.

¹⁴⁹ John C.P. Goldberg ir Benjamin C. Zipursky, *The Strict Liability in Fault and the Fault in Strict Liability*, 85 Fordham L. Rev. 743 (2016), 757.
<http://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol85/iss2/16>

Užsienio literatūroje randama ir kitų argumentų dėl neteisėtų veiksmų kaip atsakomybės sąlygos taikant griežtą atsakomybę. Gregory Keating nuomone, reikšminga griežtos atsakomybės sritis (įskaitant ir tą, kuri kyla iš neįprastai pavojingos veiklos) apima ypatingą neteisėtumo rūšį – sąlyginį neteisėtumą (*angl. condititional wrong*), kuris turėtų būti atskiriamas nuo elgesiu pagrįsto neteisėtumo (*angl. conduct based wrong*). Elgesiu pagrįstas neteisėtumas iš esmės nustato konkrečius elgesio modelius, kurie yra neteisėti. Ir tokiu elgesiu padaryta žala, visų pirma, apskritai neturėjo būti padaryta. Griežtos atsakomybės atveju preziumuojama, jog pats elgesys yra pateisinamas (arba bent jau pagrįstas) žalos padarymo metu, tačiau nepateisinamas (arba nepagrįstas), nepavykus šios žalos atitaisyti. Taigi, šiuo atveju yra kritikuotinas ne pats elgesys, bet negebėjimas šios žalos atitaisyti. Tai, Gregory Keating nuomone, turėtų būti vadinama sąlyginiu neteisėtumu¹⁵⁰. Taigi, neteisėtumas pasireikia ne tuo, kad žala padaroma, o tuo, kad ši žala nėra iškart ištaisoma.

Kiek kitokios pozicijos laikosi John Gardner, teigdamas, jog kiekviename delikte egzistuoja pareiga sulaukti pasisekimo (*angl. duty to succeed*)¹⁵¹. Tai reiškia, jog asmuo užsiimdamas bet kokia veikla, nepriklausomai nuo to, ar ji gali būti laikoma kaip neįprastai pavojinga, ar ne, turi pareigą sulaukti pasisekimo tame, ką daro. Ir padaręs deliktą toks asmuo šią pareigą sulaužo.

Taigi, nepaisant įvairių nuomonių, galima daryti išvadą, jog visada egzistuoja papildomų, šalutinių pareigų, kurias iš pirmo žvilgsnio yra neapčiuopiamos, tačiau lydi asmenį, nepriklausomai nuo jo veiklos. Ir bet kuriuo atveju – ar asmuo atsakytų už savo veiksmus, atsižvelgiant į jo kaltę, ar atsakomybė jam kiltų be kaltės, visos šios pareigos yra pažeidžiamos, nors jų įrodinėti ir nereikia. Ir tokie veiksmai gali būti laikomi žalą padariusio asmens neteisėtais veiksmais.

Kaip jau minėta ankstesniuose darbo skyriuose, generalinio delikto doktrina iš esmės sulieja neteisėtus veiksmus ir kaltę į vieną deliktinės atsakomybės sąlygą. Vertinant šias dvi atsakomybės sąlygas, galima teigti, jog jos yra neišskiriamos ir jas sieja bendras vardiklis – už žalą atsakingo asmens veiksmų objektyvus ir subjektyvus vertinimas sąžiningumo prasme. Vadovaujantis šia analogija griežtos deliktinės atsakomybės atveju, manytina, jog atsakomybė be kaltės iš esmės reiškia ir atsakomybę be neteisėtų veiksmų. Analizuojant teisinę reguliavimą susiduriama su tam tikrais neaiškumais. Vertinant CK ir kituose teisės aktuose nurodytus griežtos atsakomybės atvejus, gali susidaryti įspūdis, jog neteisėti veiksmai yra viena iš privalomų sąlygų atsakomybei kilti. Kaip pavyzdį galima pateikti CK 6.271 straipsnyje numatytą atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų arba CK 6.272 straipsnyje numatytą

¹⁵⁰ John C.P. Goldberg ir Benjamin C. Zipursky, *supra note*, 149: 757

¹⁵¹ *Ibid.* p. 767

atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisetų veiksmų. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog CK 6.271 straipsnio taikymo atveju būtina įrodyti tris privalomas sąlygas griežtaijai civilinei atsakomybei kilti: (i) valdžios tarnautojų (pareigūnų) neteisėtus veiksmus; (ii) patirtą žalą; ir (iii) priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir patirtos žalos¹⁵². Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo jurisprudencijoje, nagrinėdamas valstybės pareigūnų neteisėtų veiksmų sampratą nurodė, jog „neteisėti veiksmai, kaip civilinės atsakomybės pagal CK 6.271 straipsnį pagrindas, nustatomi pagal tai, ar asmuo turėjo teisinę pareigą ir ar objektyviai ją įvykdė.“¹⁵³ Tad, darytina išvada, jeigu žalą sukėlęs asmuo neturėjo teisinės pareigos konkrečiai elgtis arba žala kilo dėl teisėtų tokio asmens veiksmų, atsakomybė neturi kilti.

Turint omenyje, jog aukščiau nurodytais atvejais atsakomybės subjektas yra valstybė, o jos civilinė atsakomybė tiesiogiai priklauso nuo kito subjekto veiksmais/neveikimu padarytos žalos. Tačiau netgi įvertinus ir tai, jog tokiais atvejais subjektas yra ne pats žalą sukėlęs asmuo, neteisėti veiksmai yra ta sąlyga, kuri yra būtina, ir ją privaloma įrodinėti.

Panašią situaciją galima išvelgti ir kitais atvejais. Aplinkos apsaugos įstatymo¹⁵⁴ 34 straipsnio 2 dalies atveju, kuriame numatoma ūkio subjektams numatoma atsakomybė be kaltės už bet kokią žalą aplinkai arba realią jos grėsmę, atsiradusią dėl jų ūkinės veiklos. Šiuo konkrečiu atveju, manytina, jog neteisėti veiksmai taip pat gali pasireikšti tam tikros teisinės pareigos nevykdymu, kaip antai – užsiėmimas tam tikra veikla (pvz., medienos atliekų deginimas), neturint tam specialaus leidimo, dėl ko gamtai buvo padaryta žala¹⁵⁵.

Kiek kitokią situaciją galima išvelgti, analizuojant didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybės neteisėtumo klausimą. Daugeliu atveju, vertinant didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiksmus akivaizdu, jog neteisėtumas už žalą atsakingo asmens veiksmuose nėra išvelgiamas. Tai suponuoja pati griežtos atsakomybės samprata, kurios vienas iš esminių elementų – negalėjimas pašalinti galimai atsirasiančios žalos netgi laikantis maksimalių atsargumo priemonių. Kadangi neteisėtumas deliktų teisėje yra suprantamas ne tik kaip tam tikros imperatyvios pareigos nevykdymas, bet kartu kaip ir bendro pobūdžio pareigos elgtis rūpestingai pažeidimas, darytina išvada, jog net ir tais atvejais, kai asmuo elgiasi maksimaliai atsargiai, pagal aukščiausią *bonus pater familias* standartą, tačiau žala bet kuriuo atveju kyla, tokia situacija

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-377/2008

¹⁵³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A552-213/2014

¹⁵⁴ „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 m. lapkričio 14 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActEditions/TAR.E2780B68DE62?faces-redirect=true>

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-465/2008

asmeniui sukelia teisines pasekmes – jam kyla deliktinė atsakomybė ir pareiga atlyginti žalą. Taigi, neteisėtų veiksmų elemento šio atveju nėra. Tą patvirtina ir Kasacinio teismo formuojama praktika¹⁵⁶.

Tačiau reikia atsižvelgti ir situacijas, kai didesnio pavojaus šaltinio valdytojų atsakomybei neteisėti veiksmai vis dėlto turi tam tikrą reikšmę. CK 6.270 straipsnio 5 dalyje numatyta tam tikra išimtis, kai dėl kelių tokių šaltinių sąveikos padaryta žala didesnio pavojaus šaltinio valdytojams atlyginama bendraisiais pagrindais, t.y. įrodinėjant visas bendrąsias deliktines atsakomybės sąlygas. Tokia situacija paaiškinama pakankamai paprastai – sąveikaujant dviem didesnio pavojaus šaltiniams ir visiems jiems patiriant žalą, visi šio šaltinių valdytojai taptų ir kreditoriais ir skolininkais ir kiekvienas iš jų įgautų teisę į žalos atlyginimą, taigi atsakomybė be kaltės netektų savo prasmės. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje¹⁵⁷. Suprantama, jog kelių didesnio pavojaus šaltinių sąveikos (eismo įvykio) atveju vienas tokio šaltinio valdytojas paprastai būna „labiau kaltas“ nei kitas – tokie atvejai nutinka, kai vienas iš didesnio pavojaus šaltinių valdytojų pažeidžia kelių eismo taisykles arba *bonus pater familias* standartą ir elgiasi ne taip atidžiai ir rūpestingai, kaip iš jo yra reikalaujama. Tad tokiu atveju kiekvienam tokio šaltinio valdytojui, taikant griežtą atsakomybę, kiltų pareiga atlyginti žalą, nepaisant jo kaltės ar neteisėtų veiksmų. Tačiau ar tai nėra griežtos atsakomybės esmė? Didesnio pavojaus šaltinio valdytojas, pasirinkdamas valdyti didesnio pavojaus šaltinį kartu ir pasirenka prisiimti visą riziką už žalą, kuri gali kilti, nepaisant jo pastangų, kad tokia žala nekiltų. Autoriaus nuomone, toks teisinis reguliavimas yra perteklinis ir apsunkina tiek pačių žalą nukentėjusių asmenų, tiek ir teismų padėtį, įrodinėjant visas civilinės atsakomybės sąlygas. Manytina, jog tiek neteisėti veiksmai, tiek ir kaltė tokiais atvejais neturėtų būti įrodinėjama, o būtų laikomasi CK 6.270 straipsnio 1 dalyje numatytų atsakomybės sumažinimo/atleidimo nuo atsakomybės pagrindų.

3.2. Kaltė taikant griežtą atsakomybę

Kaltės vaidmenį griežtos atsakomybės atveju puikiai nurodo alternatyvus griežtos atsakomybės terminas – „atsakomybė be kaltės“. Pats terminas suponuoja, jog atsakomybė skolininkui kyla be kaltės – jos neturi įrodinėti nei pats kreditorius, o jos paneigti neturi ir skolininkas. Manytina, jog šiuo atveju neturi jokios įtakos iš generalinio delikto doktrinos

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 16 d. apžvalga Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-969/2017

išplaukianti kaltės prezumpcija – kadangi į kaltės elementą apskritai nėra atsižvelgiama, jos net nereikia preziumuoti. Dėl kaltės vaidmens (o tiksliau aplinkybės, jog kaltė apskritai nefigūruoja taikant griežtą atsakomybę) galima rasti įvairiausių nuomonių. 1911 metais Jungtinėse Amerikos Valstijose nagrinėjant *Ives v. South Buffalo Ry.* byla, byla nagrinėjęs teisėjas teigė, jog atsakomybė be kaltės yra ne tik kad amoralu, bet ir konstitucinės teisės į teisingą teismą pažeidimas¹⁵⁸.

Ir visgi, kaip gali būti pateisinamas kaltės sąlygos nebuvimas griežtos atsakomybės atveju? Pirmiausia reikia atsižvelgti į teisės normas, kurios įtvirtina griežtos atsakomybės sampratą bei atvejus. Lietuvos CK ir kituose teisės aktuose griežta atsakomybė įtvirtinta straipsniuose, kuriuose skolininko elgesys iš esmės remiasi tam tikru aukštesniu atidumo standartu, prisiimta rizika, kildinama iš anksčiau aptartos rizikos teorijos bei didesne žalos sukėlimo galimybe, kurią yra sunkiau, nei įprastai, ištaisyti.

Paimkime standartinį pavyzdį dėl atsakomybės už didesnio pavojaus šaltinio valdytojo padarytos žalos atlyginimo. Transporto priemonės vairuotojas gali laikytis visų eismo taisyklių, elgtis atsargiai, atidžiai, tačiau bet kuriuo atveju gali sukelti eismo įvykį, kurio metu kitas asmuo patirs žalą. Taikant kalte pagrįstą civilinę atsakomybę ir kreditoriui netgi įrodžius žalą, neteisėtus veiksmus ir priežastinį ryšį, už žalą atsakingas asmuo bet kuriuo atveju turėtų galimybę įrodyti, jog jo veiksmuose kaltės nebuvo. O ši aplinkybė būtų prielaida mažinti civilinę atsakomybę arba skolininką apskritai atleisti nuo civilinės atsakomybės. Tikėtina, jog absoliuti dauguma bylų, kuriose būtų siekiama prisiteisti nuostolius už transporto priemonėmis sukeltą žalą, pasibaigtų kreditoriaus pralaimėjimu, o tai bet kuriuo atveju reikštų konstitucinio visiško nuostolių atlyginimo principo neįgyvendinimą. Tačiau ar tokia aplinkybė reiškia, jog į kaltės sąlygą niekada nereikia atsižvelgti? Išnagrinėjus teisinį reguliavimą ir teismų praktiką, galima priėti kitokios išvados. Tokie atskiri atvejai toliau ir bus aptariami.

3.2.1. Kaltės reikšmė neturtinės žalos atveju

Nors, kaip jau buvo minėta, į kaltę, taikant griežtą atsakomybę, nėra atsižvelgiama, tačiau pažvelgus į griežtą atsakomybę iš platesnės perspektyvos, galima priėti kiek kitokią išvadą. Kaltės kaip civilinės atsakomybės reikšmė išryškėja sprendžiant žalą patyrusio asmens neturtinės žalos atlyginimo klausimą.

CK 6.250 straipsnio 2 dalis numato atvejus, kada turi būti atlyginama neturtinė žala, t.y. įstatymų nustatytais atvejais bei tais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo. Toje pačioje straipsnio dalyje įstatymų leidėjas pateikia ir

¹⁵⁸ Jules L. Coleman, *supra note*, 92: 259.

aplinkybes, į kurias teismas privalo atsižvelgti, nustatydamas neturtinės žalos dydį, kur kaltė yra numatyta kaip viena iš tokių sąlygų. Ar ši sąlyga galioja ir tais atvejais, kai neturtinė žala yra priteisiama ir griežtos atsakomybės atveju? Dr. Renata Volodko pažymėjo, jog į neturtinę žalą padariusio asmens kaltę, jos formą ir laipsnį turi būti atsižvelgiama visais atvejais, net jeigu kaltė nėra civilinės atsakomybės sąlyga¹⁵⁹. Tą patvirtina ir Lietuvos teismų praktikos analizė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas civilinę bylą dėl neturtinės žalos atlyginimo, kai žala buvo padaryta dėl didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiksmų, konstatavo, kad „įvertindamas neturtinę žalą, apeliacinės instancijos teismas teisingai atsižvelgė į atsakovo vairuotojo, sukėlusio eismo įvykį, kaltę. Didesnio pavojaus šaltinio valdytojo civilinės atsakomybės specifika yra tai, kad jai kilti neprivalu, jog būtų kaltė, bet ši civilinė atsakomybės sąlyga yra reikšminga nustatant didesnio pavojaus šaltinio padarytos neturtinės žalos dydį.“¹⁶⁰ O už žalą atsakingo asmens kaltės forma turi esminę reikšmę nustatant patirtos neturtinės žalos dydį, t.y. yra atsižvelgiama, ar žala buvo padaryta tyčia ar dėl neatsargumo¹⁶¹. Tačiau, kaip savo monografijoje „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ pabrėžia dr. Solveiga Cirtautienė – žalą padariusio asmens kaltė turi būti vertinama tik tiek, kiek padėtų nustatyti neigiamų teisinių padarinių dydį, bet ne siekiant nubausti žalą padariusį asmenį¹⁶². Tokia pozicija galėtų pagrindžiama kompensacine kaip pagrindine civilinės atsakomybės funkcija. Analogiškai turtinei žalai, priteisiant neturtinę žalą, siekiama ne nubausti už žalą atsakingą asmenį, o kompensuoti žalą patyrusio asmens psichologinius ir dvasinius išgyvenimus.

Kita vertus, nustatant neturtinės žalos dydį ir atsižvelgiant į už žalą atsakingo asmens kaltės formą, papildomai reikia įvertinti ir jo veiksmų kryptingumą ir turinį, t.y. kokio laipsnio rūpestingumo ir atidumo pareiga jam yra priskirta¹⁶³. Kaip jau buvo minėta, autoriaus nuomone, net ir griežtos atsakomybės atveju už žalą atsakingam asmeniui taikomas tam tikras elgesio standartas. Turint omenyje, kad elgesio modelis turi būti pavyzdinis, t.y. asmuo turi elgtis maksimaliai atidžiai ir rūpestingai, o bet koks tokios pareigos nevykdymas ar netinkamas vykdymas užtraukia griežtą atsakomybę, laikytina, jog tokiam asmeniui nustatyta aukščiausio laipsnio rūpestingumo ir atidumo pareiga.

¹⁵⁹ Renata Volodoko *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje: teorija ir praktika*, monografija (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010), 213.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2007.

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 29 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-525/2006

¹⁶² Solveiga Cirtautienė *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*, monografija (Vilnius: Justitia, 2008.), 193.

¹⁶³ *Ibid.*

Kasacinio teismo jurisprudencijoje laikomasi nuostatos, jog neturtinės žalos atlyginimo atvejais žala yra susijusi piniginės išraiškos neturinčiomis vertybėmis (fizinis skausmas, psichologines kančios, įvairūs psichosomatiniai sutrikimai, kilę dėl už žalą atsakingo asmens veiksmų ir pan.), tačiau tokios vertybės bet kuriuo atveju yra ginamos turutiniais būdais. Turint omenyje, jog neturtinės žalos atlyginimo srityje neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais, tad visiško žalos atlyginimo principas, kuris yra vienas iš pagrindinių civilinės atsakomybės taikymo tikslų, negali būti įgyvendinamas pilna apimtimi, todėl siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusio asmens patirtą dvasinį bei fizinį skausmą ir pan.¹⁶⁴. Manytina, jog tokia sąlyginė išimtis iš griežtos atsakomybės taisyklės, kai yra atsižvelgiama į už žalą atsakingo asmens kaltę turi būti aiškinama kartu su CK 1.5. įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais: esant tokioms aplinkybėms, kai objektyviai neįmanoma įvertinti asmens patirtos žalos pinigine išraiška, reikalinga vadovautis visomis aplinkybėmis – įskaitant ir kaltę bei jos laipsnį.

Darytina išvada, jog neturtinės žalos atlyginimo atveju už žalą atsakingo asmens kaltės vertinimas yra tam tikra išimtis iš griežtos atsakomybės taisyklės, pateisinama bendraisiais civilinės teisės principais, siekiant kiek įmanoma teisingiau įvertinti nukentėjusio asmens patirtą žalą, tačiau bet kuriuo atveju, tai neturėtų būti esminius faktorius, nustatant neturtinės žalos dydį.

3.2.2. Paties nukentėjusiojo kaltė

Kitas atvejis, kai kaltė yra vienas iš faktorių, į kurį reikia atsižvelgti taikant griežtą atsakomybę, įtvirtintas paties CK 6.270 straipsnio (o kartu ir kituose griežtą atsakomybę reglamentuojančiuose straipsniuose, pateikiant nuorodą į CK 6.270 straipsnio 1 dalį) 1 dalyje. Kaip aplinkybė, galinti sumažinti skolininko atsakomybę arba skolininką apskritai atleisti nuo atsakomybės, nurodyta paties nukentėjusio asmens tyčia ar didelis neatsargumas, t.y. paties nukentėjusio (kreditoriaus) kaltė. *Cambridge dictionary* paties nukentėjusio kaltę (*angl. contributory negligence*) apibrėžia kaip tuos atvejus, kai pats nukentėjęs asmuo yra iš dalies atsakingas už įvykį, per kurį patyrė žalą, arba iš dalies atsakingas už žalą, nes jis nesiėlgė taip, kad būtų galima išvengti aukščiau nurodyto įvykio arba pačios žalos¹⁶⁵. CK komentaro autoriai, komentuodami CK 6.282 straipsnį nurodo, jog „*Pagrindas sumažinti žalos atlyginimą arba visiškai atsisakyti ją atlyginti yra didelis nukentėjusiojo neatsargumas. Didelis neatsargumas – tai paprasčiausių, kiekvienam asmeniui suvokiamų atsargumo taisyklių ignoravimas, pavyzdžiui,*

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilin4je byloje Nr. 3K-3-402-421/2016

¹⁶⁵ Cambridge dictionary, žiūrėta 2019 m. lapkričio 17 d.

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/contributory-negligence>

transporto priemonės vairavimas apsvaigus nuo alkoholio, narkotikų ir pan. Ar neatsargumas gali būti kvalifikuojamas kaip didelis, priklauso nuo konkrečios bylos faktinių aplinkybių. Be to, komentuojama norma įtvirtina teismo teisę, o ne pareigą mažinti žalos atlyginimą ar apskritai atsisisakyti ją atlyginti. Todėl šią normą būtina aiškinti ir taikyti kartu su CK 1.5 straipsniu.“¹⁶⁶

Skirtingai nei žalą padariusio asmens, kreditoriaus kaltė nėra preziumuojama ir ją turi įrodyti pats žalą padaręs asmuo. Kaip suponuoja pati CK 6.270 straipsnio dispozicija - už žalą atsakingo asmens atsakomybei kreditoriaus kaltė turi įtakos tik tuo atveju, jeigu nustatoma kreditoriaus tyčia arba didelis neatsargumas. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog „*griežtosios atsakomybės atveju paprastas neatsargumas jokios įtakos žalos atlyginimo dydžiui neturi ir nesudaro pagrindo mažinti žalos atlyginimą. Nukentėjusiojo kaltė, reikalinga taikyti nuostolių paskirstymo principui, turi pasireikšti kaip didesnio laipsnio atidumo ir rūpestingumo neužtikrinimas (didelis neatsargumas), o ne kaip paprastas neatsargumas.*“¹⁶⁷ Pats neatsargumas gali pasireikšti tais atvejais, kai asmuo neužtikrina elementarių rūpestingumo ir atidumo reikalavimų laikymosi.¹⁶⁸ Šiuo atveju paprastas neatsargumas ar kitokia nukentėjusio kaltės forma įtakos už žalą atsakingo asmens atsakomybei įtakos neturi.

Pažymėtina, jog teismų praktikoje nukentėjusio asmens kaltei iš esmės keliami analogiški reikalavimai kaip ir kalte grįstais deliktų atvejais. Kasacinis teismas civilinėje byloje, kurioje nagrinėjo bylą pagal žalą patyrusio asmens, vilkiko vairuotojo, kuris žalos padarymo metu ilsėjosi važiuojančiame vilkike (transporto priemonę tuo metu vairavo trečiasis asmuo) ieškinį, įvertino aplinkybę, jog žalą patyręs asmuo važiavo neprisisegęs saugos diržų, įvertino tai kaip didelį neatsargumą, atsižvelgęs į aplinkybę, jog žalą patyręs asmuo, kaip vairuotojas profesionalas, kuriam keliami didesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai, privalėjo suprasti, tokia jo padėtis kelia pavojų jo sveikatai ir gyvybei¹⁶⁹. Kitoje civilinėje byloje Kasacinis teismas sprendė, jog žalą patyrusio asmens (asmuo buvo partrenktas pėsčiųjų perėjoje) neatsargumas pasireiškė tuo, kadangi šis bėgdamas per pėsčiųjų perėją nesilaikė kelių eismo taisyklių. Kasacinis teismas pažymėjo, jog „*ieškovas, kaip pėsčiasis ir eismo dalyvis, taip pat sudarė galimybes kilti grėsmei savo saugumui, nesiėmė visų būtinų atsargumo priemonių galimam susidūrimui su gatve važiuojančia transporto priemone išvengti, todėl, įbėgdamas į pėsčiųjų perėją, bet ne eidamas ja, sumažino ir (ar) visiškai*

¹⁶⁶ Mikelėnas, *supra note*, 39: 391.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018-11-16 apžvalga „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“. 9.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-255/2005

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2008

prarado galimybę laiku pastebėti prie perėjos artėjantį ir (ar) į ją įvažiuojantį, nemažinantį greičio ir (ar) nestabdomą automobilį¹⁷⁰.

Apibendrinant galima teigti, jog paties nukentėjusio asmens kaltė yra svarbus faktorius, vertinant už žalą atsakingo asmens griežtą deliktinę atsakomybę.

3.2.3. Kelių asmenų kaltė taikant griežtą atsakomybę (solidarioji atsakomybė)

Nagrinėjant kaltės reikšmę griežtos deliktinės atsakomybės atveju, gali iškilti klausimas dėl kelių asmenų veiksmais padarytos žalos. Šiuo atveju CK 6.6 straipsnio 1 dalis numato, jog *„solidarioji skolininkų prievolė nepreziumuojama, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Ji atsiranda tik įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus.“* To paties straipsnio 3 dalyje numatyta, jog *„solidarioji skolininkų pareiga preziumuojama, jeigu prievolė susijusi kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimu.“* Iš esmės analogiška skolininkų solidariosios pareigos prezumpcija įtvirtinta ir CK 6.279 straipsnio 1 dalyje.

To paties straipsnio 2 dalis numato, jog nustatant solidariai atsakingų asmenų atlygintinos žalos dydį, be kita ko, atsižvelgiama į kiekvieno iš jų kaltę. Taigi, turint omenyje, jog griežta atsakomybė už žalą atsakingam asmeniui visais atvejais kyla be kaltės, ar solidarios atsakomybės atveju vis dėlto reikia atsižvelgti į jo kaltę?

Nagrinėjant šią situaciją, reikia atsižvelgti į CK 6.270 straipsnio 3 dalį¹⁷¹, kuriame įtvirtintas specialusis solidariosios atsakomybės atvejis. Pačioje straipsnio dispozicijoje, be kita ko, nurodomas ir atvejis kilti solidariajai atsakomybei, t.y. kai dėl valdymo netekimo yra ir valdytojo kaltės, tai didesnio pavojaus šaltinio valdytojas ir didesnio pavojaus šaltinį neteisėtai užvaldęs asmuo atsako solidariai. Aiškindamas aukščiau nurodytos teisės normos atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis teismas išaiškino, jog *„nors didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kaltais veiksmais, kurie sudarė prielaidas kitam asmeniui neteisėtai užvaldyti (lengviau užvaldyti) didesnio pavojaus šaltinį, žala tiesiogiai ir nepadaroma, tačiau, dėl didesnio pavojaus šaltinio ypatumų, pasireiškiančių, kaip minėta, tuo, kad jo keliamos didelės žalos atsiradimo rizikos negalima pašalinti įprastomis atsargumo priemonėmis, jais gerokai padidinama žalos atsiradimo rizika. Tai reiškia, kad nors tokie didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiksmai ir nėra vienintelė žalos, padarytos tuo didesnio pavojaus šaltiniu, atsiradimo priežastis, jie kartu su kito asmens*

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2011.

¹⁷¹ CK 6.270 straipsnio 3 dalis: „Didesnio pavojaus šaltinio valdytojas už padarytą žalą neatsako, jeigu įrodo, kad galimybę valdyti didesnio pavojaus šaltinį jis prarado dėl kitų asmenų neteisėtų veiksmų. Šiuo atveju už padarytą žalą atsako asmuo ar asmenys, neteisėtai užvaldę didesnio pavojaus šaltinį. Jeigu dėl valdymo netekimo yra ir valdytojo kaltės, tai šis ir didesnio pavojaus šaltinį neteisėtai užvaldęs asmuo atsako solidariai. Atlyginęs žalą valdytojas įgyja regreso teisę reikalauti sumokėtų sumų iš neteisėtai didesnio pavojaus šaltinį užvaldžiusio asmens.“

neteisėtais veiksmais panaudojant didesnio pavojaus šaltinį lemia žalos atsiradimą. Taigi tarp tokių didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiksmų ir padarytos žalos yra priežastinis ryšys, nors ir netiesioginis, ir dėl tokių didesnio pavojaus šaltinio valdytojo veiksmų praradus galimybę valdyti didesnio pavojaus šaltinį (inter alia nesielgiant taip, kaip būtų elgęsis protingas ir apdairus didesnio pavojaus šaltinio valdytojas) padidėja žalos atsiradimo tikimybė. Todėl didesnio pavojaus šaltinio valdytojas, ir dėl savo kaltės praradęs galimybę valdyti didesnio pavojaus šaltinį, kai toks praradimas sukėlė atitinkamas pasekmes, t. y. kito asmens veiksmais padarytą žalą, privalo už tai atsakyti – kartu su asmeniu, didesnio pavojaus šaltiniu padariusiu žalą kitiems asmenims, ją atlyginti.”¹⁷²

Visų pirma, kaip gali pasireikšti didesnio pavojaus šaltinio valdytojo kaltė CK 6.270 straipsnio 3 dalyje numatytu atveju? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas solidarios atsakomybės taikymo sąlygas, yra nurodęs, jog „*solidarioji atsakomybė gali būti grindžiama ne tik tuo, kad asmenys žalą nukentėjusiajam padarė tuo pačiu metu ir bendrai veikdami <...> padarytos žalos atžvilgiu bendrumas gali reikštis ir skirtingo pobūdžio bei savarankiškais ir skirtingu laiku atliktais veiksmais. Tam teismas turi nustatyti faktinį (ar žala būtų atsiradusi, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų, lot. *conditio sine qua non*) ir teisinį priežastinį ryšį (ar žala teisiškai nėra pernelyg nutolusi nuo neteisėto veikimo).*”¹⁷³

3.2.4. Darbdavio kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybė ir jos santykis su darbuotojo atsakomybe

Vertinant atskirtus atvejus, kai griežtos atsakomybės atveju atsižvelgiama į asmens kaltę, autoriaus nuomone, reikėtų išskirti didesnio pavojaus šaltinio faktinio valdytojo ir realaus valdytojo atsakomybės išskyrimo problematiką bei kaltės vaidmenį tokiais atvejais. Kai buvo ne kartą pabrėžta, didesnio pavojaus šaltinio valdytojas už žalą visais atvejais atsako be kaltės, o į jo kaltę atsižvelgiama neturtinės žalos priteisimo ir panašiais atvejais. Tačiau, kaip vertinti tuos atvejus, kai faktinis ir realus didesnio pavojaus šaltinio valdytojai skiriasi? Tokie atvejai yra pakankamai dažni, kai realus didesnio pavojaus šaltinio valdytojas tokį šaltinį valdo darbo teisinių santykių pagrindu, t.y. yra darbuotojas, o faktiniu didesnio pavojaus šaltinio valdytoju yra laikomas darbdavys. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje. Kasacinio teismo jurisprudencijoje laikomasi nuostatos, jog šalis siejant darbo teisiniams santykiams, didesnio

¹⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.270 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“, bylos Nr. 43/2011.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-543/2009

pavojaus šaltinio valdytoju yra laikomas darbdavys, kuris yra atsakingas už žalos padarymą asmeniui¹⁷⁴. Visų pirma kyla klausimas, ar toks darbdavio traktavimas kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytoju, nesikerta su protingumo principu? Žala šiuo atveju sukeliama ne paties darbdavio *per se*, o visiškai kito asmens, kurio iš esmės darbdavys negali kontroliuoti. Tačiau tokia pozicija paaiškinama, turint omenyje CK 6.270 straipsnio, kaip vieno iš rizikos teorijos pavyzdžių, kilmę. Darbdavys, suteikdamas galimybę realiai valdyti didesnio pavojaus šaltinį savo darbuotojui, privalo įsitikinti, jog darbuotojas yra ir bus kiek įmanoma atidus ir atsargus ir stengsis išvengti žalos. Darbdavys, galėdamas pasinaudoti konkrečiai darbo teisės jam suteiktais įrankiais (darbdavio – darbuotojo pavaldumo santykiais, galimybe tikrinti darbuotojo sveikatą, jo įgūdžius valdyti didesnio pavojaus šaltinį, nustatyti tam tikras didesnio pavojaus šaltinio valdymo taisykles ir pan.), gali tokiu būdu maksimaliai kontroliuoti darbuotoją. Tačiau net ir įdėjus maksimalias pastangas, jog žala nekiltų, darbdavys negali būti tikras, jog žala vis dėlto nekils. Tad darbdavys turi prisiimti riziką dėl galimai kiliančios žalos. Tačiau tai jokių būdu nereiškia, jog realus didesnio pavojaus šaltinio valdytojas neatsako už kilusią žalą. Šiuo atveju kilus griežtai darbdavio atsakomybei ir darbdaviui atlyginus žalą, darbdavys įgyja regresio teisę šią žalą prisiteisti iš darbuotojo, t.y. realaus didesnio pavojaus šaltinio valdytojo.

Tais atvejais, kai faktinio didesnio pavojaus šaltinio (darbdavio) civilinė atsakomybė yra apdrausta, o realus didesnio pavojaus šaltinio valdytojas žalą sukėlė būdamas neblaivus, apsvaigęs nuo vaistų, narkotinių, kitų svaigiuųjų medžiagų ir kitais panašiais atvejais, draudikas turi gali pasinaudoti Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta teise ir sumokėjęs išmoką žalą patyrusiam asmeniui, turi teisę reikalauti, kad sumokėtas dėl padarytos žalos sumas gražintų atsakingas už žalos padarymą asmuo. Turint omenyje, jog už žalos padarymą atsakingas asmuo šiuo atveju yra laikomas darbdavys, jis ir privalo padengti tokią žalą. Tačiau teismų praktikoje pažymima, jog „*nurodytu atveju draudiko išreikalauta draudimo išmokos suma gali būti vertinama kaip darbdavio nuostoliai ir gali būti priteisiama, esant darbuotojo kaltei, o jeigu yra darbdavio kaltės (pvz., dėl vairuotojo išleidimo vairuoti neblaivaus, be patikros dėl blaivumo, dėl netinkamo darbuotojų parinkimo ir silpnos kontrolės, kad jie vairuoja neblaivūs ir kt.), tai atsižvelgiant į mišrią darbdavio ir darbuotojo kaltę, darbuotojo materialinės atsakomybės ribas, visiškos ar dalinės atsakomybės taikymo pagrindus, atlygintinos žalos dydžio nustatymo taisykles.*”¹⁷⁵ Be kita ko, galimi atvejai, kai į darbdavį dėl žalos žalą patyręs asmuo kreipiasi

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-55-378/2016

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-682/2006

tiesiogiai. Šiuo atveju reikėtų atkreipti dėmesį, kaip žalos atlyginimą reglamentuoja darbo teisės normos. Lietuvos Respublikos darbo kodekso¹⁷⁶ 153 – 154 straipsniai numato darbuotojo atlyginamos žalos ribas, t.y. darbuotojas privalo atlyginti visą padarytą turtinę žalą, bet ne daugiau kaip jo trijų vidutinių darbo užmokesčių dydžio, o jeigu turtinė žala padaryta dėl darbuotojo didelio neatsargumo, – ne daugiau kaip jo šešių vidutinių darbo užmokesčių dydžio. Analogiškos pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje¹⁷⁷. Nors aukščiau nurodytu atveju nėra tiesiogiai atsižvelgiama į už žalą atsakingo asmens kaltę, tačiau paties realaus didesnio pavojaus šaltinio valdytojo (žalą sukėlusio asmens) kaltė bei jos laipsnis turi įtakos iš jo regreso tvarka priteisiamos žalos sumai.

Kaip matyti, įvertinus tiek teisinį reguliavimą, tiek ir aktualią teismų praktiką griežtos atsakomybės taikymo klausimais, galima išvelgti tam tikrą oksimoroną: nors pati sąvoką „atsakomybė be kaltės“ suponuoja, jog kaltės elementas šios atsakomybės atveju neturi būti vertinamas, tačiau, kaip matyti, kaltė nėra vien bereikšmė prielaida – į kaltę atsižvelgiama tiek neturtinės žalos nustatymo atveju, tiek solidarios atsakomybės atveju, tiek ir, nors ir netiesiogiai, į darbuotojo kaltę, kai žala kilo jam darbo teisinių santykių pagrindu realiai valdant didesnio pavojaus šaltinį.

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, TAR, žiūrėta 2019 m. lapkričio 20 d.
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89>

¹⁷⁷ Žr. pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-225-690/2018

IŠVADOS

1. Neteisėti veiksmai ir kaltė, nors standartiškai ir laikomos atskiromis civilinės atsakomybės sąlygomis, tačiau klasikinės, kalte grįstos deliktinės atsakomybės prasme, suliejamos į vieną civilinės atsakomybės sąlygą – kaltę, apimančią ir neteisėtus veiksmus. Šios civilinės atsakomybės sąlygos kartu suprantamos per sąžiningumo sąvoką, t.y. laikoma, jog tiek kaltė, tiek neteisėti veiksmai yra skirtingi sąžiningumo aspektai. Be kita ko, kaltė ir neteisėti veiksmai gali būti suprantami kaip skirtingi *bonus pater familias*, kaip atidaus ir rūpestingo asmens etalono, aspektai, laikant, jog neteisėtų veiksmų atžvilgiu tai yra objektyvus tuo metu vyraujančio elgesio standartas, o kaltės atžvilgiu – subjektyvus konkretaus asmens elgesys. Neteisėtų veiksmų ir kaltės sąveika pasireiškia tuo, kaip subjektyvusis tokio elgesio standartas atitinka objektyvųjį.
2. Griežta atsakomybė (atsakomybė be kaltės), priklausomai nuo teisinės sistemos bei teisinio reglamentavimo, gali būti suprantama kaip išimtis iš kalte grįstos atsakomybės arba kalte grįstos atsakomybės tęstinumas. Nors griežta atsakomybė kildinama iš asmens prisiimamos rizikos, tačiau šiuolaikinėje teisėje griežta atsakomybė taikoma ir tais atvejais, kai dėl objektyvių priežasčių kaltės faktorius gali būti lengvai paneigiamas. Siekiant užtikrinti pagrindinį civilinės atsakomybės tikslą – konstitucinį visiško žalos atlyginimo principo tinkamą veikimą – tam tikrais atvejais būtinas griežtos atsakomybės institutas.
3. Griežta atsakomybė Lietuvos deliktų teisėje iš esmės yra taikoma per plačiai. Tai sąlygoja per platus didesnio pavojaus šaltinio aiškinimas, sudarantis prielaidas kai kuriais atvejais neatsižvelgti į už žalą atsakingo asmens neteisėtus veiksmus.
4. Civilinės atsakomybės sąlygų taikymas griežtos atsakomybės atveju skiriasi. Atsakomybės už didesnio pavojaus šaltinio sukeltą žalą atveju esminė ir pagrindinė sąlyga – žala, o neteisėti veiksmai ir kaltė nėra būtinos sąlygos atsakomybei kilti. Valstybės atsakomybės ar atsakomybės už netinkamos kokybės produktais ar paslaugomis sukeltą žalą atvejais, neteisėti veiksmai yra būtina atsakomybės sąlyga, kuriai nesant, atsakomybės taikymas pasibaigia.
5. Tiek griežtos, tiek ir kalte grįstos atsakomybės atveju visada egzistuoja papildoma pareiga, kurią žalą padaręs asmuo pažeidžia. Bet kuris asmuo turi pareigą susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, galinčių sukelti žalą kitiems asmenims. Turint omenyje, jog neteisėti veiksmai apima ne tik imperatyvių įstatymo normų, bet ir objektyvaus elgesio standarto pažeidimą, laikytina, jog ir griežtos atsakomybės atveju visada egzistuoja neteisėtų veiksmų elementas.
6. Kaltė taikant griežtą atsakomybę nėra bereikšmė prielaida. Kaltės ir jos formos nustatymas turi įtakos už žalą atsakingo asmens atsakomybei priteisiant neturtinę žalą, esant solidariai

atsakomybei bei netiesiogiai pasireiškia tais atvejais, kai realus didesnio pavojaus šaltinio valdytojas regreso tvarka atsako faktiniam didesnio pavojaus šaltinio valdytojui už padarytą žalą.

Pasiūlymai

I. Pasiūlymai teismams, aiškinant didesnio pavojaus šaltinio sąvoką:

1. Kadangi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje suformuoti kriterijai, leidžiantys nustatyti, ar konkretus objektas ir/ar veikla gali būti laikomi didesnio pavojaus šaltiniu, sudaro prielaidas didesnio pavojaus šaltinius vertinti pernelyg plačiai, siūloma jau nustatytus kriterijus papildyti papildoma sąlyga, sąlygas išdėstant taip:

„Vertinant, ar veikla ir/ar objektas yra laikomi neįprastai pavojingais, vertinama, ar nurodyta veikla ir/ar objektas atitinka šiuos kriterijus: (i) itin didelę žalos atsiradimo riziką; (ii) negalėjimą jos pašalinti atsargumo priemonėmis; (iii) žalą patyręs asmuo neprisėmė rizikos dėl žalos kilimo ir jos pagrįstai negalėjo numatyti.“

II. Siūlomi galiojančių teisės aktų pakeitimai:

1. Siekiant susiaurinti didesnio pavojaus šaltinio sąvokos sampratą ir apriboti veiklų ir/ar objektų, kurie iš esmės priskirtini nekokybiškiems produktams ir/ar paslaugoms, patekimą į didesnio pavojaus šaltinio sąvokos sferą, siūloma pakeisti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.270 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Asmuo, kurio veikla susijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams (~~transporto priemonių, mechanizmų, elektros ir atominės energijos, sprogstamųjų ir nuodingų medžiagų naudojimas, statybos ir t. t.~~), privalo atlyginti didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą, jeigu neįrodo, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusio asmens tyčios ar didelio neatsargumo.

2. Siūloma papildyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.270 straipsnį 6 dalimi ir ją išdėstyti taip:

„6. Tais atvejais, kai asmens veikla atitinka šio straipsnio 1 dalyje nurodytą veiklą ir yra susijusi su paslaugų teikimu ar produktų gamyba, o kreditorius buvo tinkamai informuotas apie tokios veiklos keliamą riziką, tačiau sąmoningai ėmėsi veiksmų, dėl kurių kilo žala, *mutatis mutandis* taikomi šio Kodekso 6.292–6.300 straipsniai.“

Literatūros sąrašas

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, TAR, žiūrėta 2019 m. spalio 31 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454>
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas TAR, žiūrėta 2019 m. rugsėjo 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB>
3. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, TAR, žiūrėta 2019 m. lapkričio 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89>
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija, TAR, žiūrėta 2019 m. rugsėjo 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>
5. Lietuvos tarybų socialistinės respublikos civilinis kodeksas, TAR, žiūrėta 2019 m. spalio 29 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20466?jfwid=fhhu5mmco>

Užsienio valstybių teisės aktai

1. La Code civil des Français, žiūrėta 2019 m. spalio 31 d. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>
2. Гражданский кодекс Российской Федерации, žiūrėta 2019 m. gruodžio 6 d., <http://base.garant.ru/10164072/>

Specialioji literatūra ir moksliniai straipsniai

1. Ambrasienė, Dangutė, Baranauskas, Egidijus ir Bublienė, Danguolė. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
2. Brüggemeier, Gert. *Risk and strict liability: The distinct examples of Germany the US and Russia*. Florence: European University Institute, 2012. https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/25047/LAW_2012_29_Bruggemeier.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Cirtautienė, Solveiga. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*, monografija. Vilnius: Justitia, 2008.
4. Coleman, Jules L. „The Morality of Strict Liability“ *Faculty Scholarship Series* 1976. https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/4206
5. Diamond, John L. *Cases and materials on Torts*. Eagan: Thomson West, 2009.
6. Domingo, Rafael „*The Roman Law of Delicts. An Overview*“. Emory University School of Law, 2017. <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=0411190830000220801060221020700961>

- 25102042084047074020089030092088069124123026028078000029013029110007037066020065078098081127119059048075082121092082117075022068118070061000082124071116100016121017003070024127127126002002089016088109011120071004096103&EXT=pdf
7. European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Wien: Springer, 2005.
[https://www.researchgate.net/publication/321568630 Principles of European Tort Law Text and Commentary/link/5d2de259458515c11c36347f/download](https://www.researchgate.net/publication/321568630_Principles_of_European_Tort_Law_Text_and_Commentary/link/5d2de259458515c11c36347f/download)
 8. Gerven, Walter van, Larouche, Pierre ir Lever, Jeremy. *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*. Oxford: Hart Publishing, 2000.
 9. Gilead, Israel. „On the Justifications of Strict Liability”.
<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=338006067086065012000012099065101010056016063065052016092088098076071025014024006097026052001024039049007019027114009071104007051040007073093012073030107005119032008056003019095108083015013104085082088026081089121116026102087075005091081081008088&EXT=pdf>
 10. Goldberg, John C.P. ir Zipursky, Benjamin C. “The Strict Liability in Fault and the Fault in Strict Liability“, *Fordham L. Rev.* 85, 743, 2016.
<http://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol85/iss2/16>
 11. Harvard Law Review, *Impact of the Risk Theory on the Law of Negligence*. Cambridge: The Harvard Law Review Association, 1950.
https://www.jstor.org/stable/1335996?seq=1#metadata_info_tab_contents
<http://classic.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/2003/37.html#Heading13>
 12. Ibbetson, David. “How the Romans Did for Us: Ancient Roots of the Tort of Negligence”, *UNSW Law Journal* 37; 26(2), 2003.
 13. Jones, Michael A. *Textbook on Torts*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
 14. Koziol, Helmut (red.). *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, Wien: Jan Sramek Verlag, 2015.
 15. Koziol, Helmut (red.). *Unification of Tort law: Strict liability* London: Kluwer Law International, 2002.
 16. Koziol, Helmut (red.). *Unification of Tort Law: Wrongfulness*, London: Kluwer Law International, 1998.
 17. Lahe, Janno. “Forms of Liability in the Law of Delict: Fault-Based Liability and Liability without Fault”, *Juridica International*, 2005.
https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2005_1_60.pdf

18. Mikelėnas, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
19. Mikelėnas, Valentinas. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras, šeštoji knyga. Prievolių teisė*, Vilnius: Justitia, 2003.
20. Mikelėnas, Valentinas. *Prievolių teisė pirmoji dalis* (Vilnius: Justitia, 2002)
21. Mykolo Romerio Universitetas, *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
22. Mizaras, Vytautas. „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos“. Vilnius: Justitia, 2007.
23. Norkūnas, Algis ir Selelionytė-Drukteinienė, Simona. *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
24. Norkūnas, Algis. „Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas“. *Jurisprudencija*, t. 28(20) 2002.
25. Protasio, Manuel Resende Monteiro „The Reasonable Man in the 21st Century Cognitive Experiences Under the Influence of Technologies & Legal Concepts“. Baigiamasis darbas. Tilburg University, 2018. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=146547>
26. Sage, Yves-Louis. “French law of delict: The role of fault and the principles governing losses and remedies“, (1996) <https://www.victoria.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/cljpdcp-journals/volume-2,-1996/Sage.pdf>
27. Schultz, Mårten. „Tort law in Sweden“, *Juridicum*.
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjV75WJqt_1AhXLCuwKHeykD5MQFjAAegQIBRAC&url=http%3A%2F%2Fwww.juridicum.su.se%2Fuser%2Fmasc%2Fintroduction%2520to%2520Swedish%2520law%2FTortLawInSweden.ppt&usg=AOvVaw0uD7w2-E80_0FxV8RMOYxa
28. Selionytė-Drukteinienė, Simona. „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos“, daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008.
29. Simpson, A. W. Brian. “The Elusive Truth about Holmes”, *Michigan Law Review*, Vol. 95, 1997.
<https://www.jstor.org/stable/pdf/1290035.pdf?refreqid=excelsior%3Aef59cafbf4830a61828f47a368836a8f>
30. Spier, Jaap ir Von Bar, Christian (red.). *The Limits of Liability: Keeping the Floodgates Shut*, London: Kluwer Law International, 1995.
31. Strömholm, Stig. *An Introduction to Swedish law, second edition*. Stockholm: Norstedts, 1998. https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2005_1_60.pdf

32. Study Group on a European Civil Code ir Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), *Principles, definitions and model rules of European private law Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf
33. Sugarman, Stephen D. „Torts in Law“, *International Encyclopedia of Behavioral and Social Sciences 2 edition*, 2014.
https://www.law.berkeley.edu/files/Sugarman_on_Torts_International_Encyclopedia_Social_and_Behavioral_Sciences_Reformatted.pdf
34. Ulozas, Mantas ir Novikovienė, Lina. „Gamintojo civilinė atsakomybė už netinkamos kokybės produktais padarytą žalą: taikymo sąlygos bei atleidimo nuo jos kai kurie probleminiai aspektai“ *Socialinių mokslų studijos*, 4(2), 2012.
35. Volodko, Renata. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje: teorija ir praktika*, monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
36. Wagner, Gerhard. *The Law of Torts in the Draft Common Frame of Reference (2009)*.
<https://ssrn.com/abstract=1394343>

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2001
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-175/2003
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-127/2003
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2004
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-255/2005
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-422/2006

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-422/2006
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 29 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-525/2006
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-682/2006
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2007
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-580/2007
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-496/2008.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-465/2008
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-377/2008
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2008;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2008
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-543/2009
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2011
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2011
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-446/2011
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gegužės mėn. 9 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2012
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-520/2012;

25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2012;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-13/2012
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-41/2012
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2013;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-41/2014;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88/2015
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-507-611/2016;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-402-421/2016;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-55-378/2016;;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-701/2017;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-969/2017;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-159-313/2018;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-225-690/2018;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-378/2018;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2018 m. rugpjūčio 30 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-322-1075/2018;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-184/2001

42. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-60-653/2014;
43. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A552-213/2014;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. sausio 16 d. apžvalga Įstatymų taikymas teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos sužalojus asmenį, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018-11-16 apžvalga „Atskiri griežtosios deliktinės atsakomybės atvejai Lietuvos kasacinėje jurisprudencijoje“;
46. Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“, bylos Nr. 14/96;
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“, bylos Nr. 13/04-21/04-43/04, 38/04-39/04;
48. Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“, bylos Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03;
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.270 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“, bylos Nr. 43/2011.

Užsienio teismų praktika:

1. Edwards v. Post Transportation Co. (1991)”, Justia, žiūrėta 2019 m. lapkričio 13 d. <https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/228/980.html>

Internetiniai šaltiniai:

1. Cambridge dictionary, žiūrėta 2019 m. lapkričio 17 d. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/contributory-negligence>

2. Internetinė enciklopedija „Encyclopaedia Britannica“, žiūrėta 2019 m. lapkričio 9 d.
<https://www.britannica.com/topic/delict>
3. Internetinis žodynas Meriam-Webster online dictionary, žiūrėta 2019 m. lapkričio 14 d.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/act%20of%20God>
4. Internetinis žodynas Merriam-Webster online dictionary, žiūrėta 2019 m. lapkričio 2 d.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/culpability>
5. Internetinis žodynas. Ballentine law dictionary, žiūrėta 2019 m. lapkričio 20 d.,
<http://ballentine.enacademic.com/529/actio>
6. Internetinis žodynas. Dictionnaire du droit prive, žiūrėta 2019 m. lapkričio 16 d.
<https://www.dictionnaire-juridique.com/definition/pretium-doloris.php>
7. Introduction to French tort law”, British Institute of International and Comparative Law, žiūrėta 2019 m. spalio 31 d.,
https://www.biicl.org/files/730_introduction_to_french_tort_law.pdf
8. Ultrahazardous activity, Legal information institute, žiūrėta 2019 m. lapkričio 13 d.
https://www.law.cornell.edu/wex/ultrahazardous_activity
9. McCurdy, Michael R. ir Robinson, Jason B. “Tort law in the United States”. Žiūrėta 2019 m. spalio 30 d. <https://fwlaw.com/insights/tort-law-united-states>
10. Larson, Aaron. “Negligence and Tort law“. Exper law. Žiūrėta 2019 m. spalio 30 d.
https://www.expertlaw.com/library/personal_injury/negligence.html

Anotacija

Turint omenyje, jog vis dar kyla pakankamai daug diskusijų dėl griežtos atsakomybės (atsakomybė be kaltės) taikymo Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje bei teismų praktikoje, o taip pat yra įvairių nuomonių dėl neteisėtų veiksmų ir kaltės įtakos taikant griežtą atsakomybę, šiuo magistro baigiamuoju darbų siekiama išnagrinėti griežtos atsakomybės sampratą bei taikymo ribas, atsižvelgti į jos ryšį su kalte grįsta deliktine atsakomybe bei nustatyti kaltės bei neteisėtų veiksmų vaidmenį griežtos atsakomybės atveju.

Nagrinėjant Lietuvos bei užsienio teisės doktriną, teismų praktiką bei teisės aktus, nustatyti keli požiūriai į griežtą atsakomybę: griežta atsakomybė kaip kalte grįstos deliktinės atsakomybės išimtis arba griežta atsakomybė kaip kalte grįstos deliktinės atsakomybės tąsa. Be kita ko, nustatyta, jog neteisėti veiksmai taikant griežtą atsakomybę visais atvejais gali būti suprantami kaip pareigos apsiriboti nuo veiksmų, galinčių sukelti kitiems asmenims žalą nevykdymu, nepaisant to, ar už žalą atsakingas asmuo pažeidė imperatyvias įstatymo normas, ar ne. Taip pat nustatyta, jog net ir griežtos atsakomybės atveju kaltė nėra bereikšmė prielaida: kaltės vertinimas figūruoja nustatant neturtinę žalą, taikant solidariąją atsakomybę bei vertinant darbuotojo veiksmus regresio tvarka išieškant darbdavio patirtus nuostolius, kai darbdavys yra laikomas didesnio pavojaus šaltinio valdytoju.

Reikšminiai žodžiai: griežta atsakomybė, atsakomybė be kaltės, neteisėti veiksmai, kaltė.

Annotation

Keeping in mind that there is still a considerable amount of discussion on the application of strict liability (liability without fault) in Lithuanian and foreign legal doctrine and case law, as well as various opinions on the influence of wrongdoing (unlawfulness) and fault on strict liability, this Master's thesis aims to examine the concept and limits of strict liability, its relationship with fault-based tort liability and the role of fault and wrongdoing in the case of strict liability.

When examining the doctrine of Lithuanian and foreign case law and legal acts, several approaches to strict liability have been identified: as an exception to fault-based tort or as a continuation of fault-based tort. In particular, it has been established that unlawful actions in the context of strict liability may in all cases be construed as failures to comply with the obligation to confine themselves to acts which may cause damage to other persons, whether or not the person responsible for the damage has violated mandatory rules of law. It has also been established that, even in the case of strict liability, fault is not a meaningless assumption: fault assessment is a matter of determining non-pecuniary damage, joint liability, and while assessing the actions of the employee in the recourse order for damages, when the employer is considered to be the source of the ultrahazardous activity.

Key words: strict liability, no-fault liability, wrongful acts, fault.

Santrauka

Magistro baigiamojo darbo tema „Neteisėti veiksmai ir kaltė taikant griežtą atsakomybę“. Pagrindinis civilinės atsakomybės (o kartu ir deliktinės atsakomybės) tikslas – kompensuoti nukentėjusiam asmeniui padarytą žalą. Nors tradiciškai laikoma, jog yra keturios civilinės atsakomybės sąlygos (neteisėti veiksmai, kaltė, žala ir priežastinis ryšys), tačiau Lietuvos deliktų teisėje, laikantis iš Prancūzijos perimtos generalinio delikto doktrinos, yra laikoma, jog yra tik trys civilinės atsakomybės sąlygos – kaltė, apimanti ir neteisėtus veiksmus, žala bei priežastinis ryšys. Remiantis teisniu reglamentavimu, įrodžius neteisėtus veiksmus, kaltė yra preziumuojama ir skolininkas gali šią prezumpciją paneigti. Lietuvos deliktų teisėje kaltė ir neteisėti veiksmai itin tarpusavyje susijusios atsakomybės sąlygos, jos suprantamos kaip skirtingi sąžiningumo ir *bonus pater familias* standarto aspektai.

Kaip išimtis iš kalte grįstos deliktinės atsakomybės laikoma griežta atsakomybė (atsakomybė be kaltės). Šios atsakomybės pagrindas ir pagrindinė atsiradimo prielaida – tam tikras rizikos prisiėmimas už veiklą, kuriai keliami aukštesni atidumo ir rūpestingumo standartai bei kuri beveik neabejotinai gali sukelti žalą. Tradiciškai laikoma, jog kai kuriais griežtos atsakomybės taikymo atvejais neteisėti veiksmai nėra laikomi civilinės atsakomybės sąlyga, be kita ko, į kalte apskritai nėra atsižvelgiama.

Tačiau įvertinus visas prielaidas kilti griežtai atsakomybei, galima daryti išvadą, jog visais griežtos atsakomybės atvejais skolininkas pažeidžia pareigą apsiriboti nuo veiksmų, galinčių sukelti kitiems asmenims žalą, kas gali būti laikoma neteisėtais veiksmais. Kaltė griežtos atsakomybės atveju figūruoja nustatant neturtinę žalą, taikant solidariąją atsakomybę bei vertinant darbuotojo veiksmus regreso tvarka išieškant darbdavio patirtus nuostolius, kai darbdavys yra laikomas didesnio pavojaus šaltinio valdytoju.

Summary

Master's thesis on "Unlawfulness and fault in strict liability". The main purpose of civil liability (including tort liability) is to compensate the damage caused to the injured party. Although there are traditionally four civil liability conditions (wrongdoing, fault, damages and causation), Lithuanian tort law, in accordance with the French general tort doctrine, assumes that there are only three civil liability conditions, fault including wrongdoing, damages and causation. According to the legal regulations, if the wrongful acts are proved, the fault is presumed and the debtor can rebut this presumption. In Lithuanian tort law, fault and wrongdoing are highly interdependent conditions of liability and are understood as different aspects of the standards of good faith and *bonus pater familias*.

The exception fault-based tort liability is strict liability. The core of this liability, and a prerequisite for its occurrence, is the assumption of some risk for activities that are subject to standards of care and diligence and that it may most probably cause damages. Traditionally, in most cases of strict liability, wrongdoing and fault are not conditions for civil liability to arise.

However, taking into account all the prerequisites for strict liability, it can be concluded that, in all cases of strict liability, the debtor breaches the obligation to limit himself to acts which may cause damage to other persons, which may be regarded as unlawful. Fault in the case of strict liability is involved in the determination of non-pecuniary damage, the application of joint liability and while assessing the actions of the employee in the recourse order for damages, when the employer is considered to be the source of the ultrahazardous activity.